

**T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANA BİLİM DALI
MUHASEBE VE FİNANSMAN PROGRAMI**

**FİNANSAL SOSYALİZASYON SÜRECİNİN SAĞLIKLI
FİNANSAL DAVRANIŞ ÜZERİNDEKİ ROLÜ: SAMSUN
İLİNDE BİR UYGULAMA**

Yüksek Lisans Tezi

Galip KÖSE

Danışman
Doç. Dr. Durmuş YILDIRIM

II. Danışman
Doç. Dr. Mesut DOĞAN

SAMSUN
2023

T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANA BİLİM DALI
MUHASEBE VE FİNANSMAN PROGRAMI

**FİNANSAL SOSYALİZASYON SÜRECİNİN SAĞLIKLI
FİNANSAL DAVRANIŞ ÜZERİNDEKİ ROLÜ: SAMSUN
İLİNDE BİR UYGULAMA**

Yüksek Lisans Tezi

Galip KÖSE

Danışman

Doç. Dr. Durmuş YILDIRIM

II. Danışman

Doç. Dr. Mesut DOĞAN

SAMSUN
2023

TEZ KABUL VE ONAYI

Galip KÖSE tarafından, **Doç. Dr. Durmuş YILDIRIM** ve **Doç Dr. Mesut DOĞAN** danışmanlığında hazırlanan “**FİNANSAL SOSYALİZASYON SÜRECİNİN SAĞLIKLI FİNANSAL DAVRANIŞ ÜZERİNDEKİ ROLÜ: SAMSUN İLİNDE BİR UYGULAMA**” başlıklı bu çalışma, jürimiz tarafından 15.8.2023 tarihinde yapılan sınav sonucunda oy birliği ile başarılı bulunarak Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

	Unvanı Adı Soyadı Üniversitesi Ana Bilim/Ana Sanat Dalı	Sonuç
Başkan	Doç Dr. Ayşenur TARAKCIOĞLU ALTINAY Uşak Üniversitesi Sivil Havacılık Kabin Hizmetleri Ana Bilim Dalı	☒ Kabul ☐ Ret
Üye	Doç. Dr. İlker SAKINÇ Ondokuz Mayıs Üniversitesi İşletme Ana Bilim Dalı	☒ Kabul ☐ Ret
Üye	Doç. Dr. Durmuş YILDIRIM Ondokuz Mayıs Üniversitesi Muhasebe ve Finansman Ana Bilim Dalı	☒ Kabul ☐ Ret

Bu tez, Enstitü Yönetim Kurulunca belirlenen ve yukarıda adları yazılı jüri üyeleri tarafından uygun görülmüştür.

Prof. Dr. Ahmet TABAK
Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI

Hazırladığım Yüksek Lisans tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin Kaynaklar'da gösterilenlerden oluştuğunu, her unsurun enstitü yazım kılavuzuna uygun yazıldığını ve TÜBİTAK Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Yönetmeliği'nin 3. bölüm 9. maddesinde belirtilen durumlara aykırı davranılmadığını taahhüt ve beyan ederim.

Etik Kurul Gerekli mi ?

Evet ☒ (Gerekli ise ekler kısmına ekleyiniz)

Hayır ☐

21/08/2023
Galip KÖSE

TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU BEYANI

Tez Başlığı : FİNANSAL SOSYALİZASYON SÜRECİNİN SAĞLIKLI FİNANSAL DAVRANIŞ ÜZERİNDEKİ ROLÜ: SAMSUN İLİNDE BİR UYGULAMA

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışması için şahsım tarafından 06.07.2023 tarihinde intihal tespit programından alınmış olan özgünlük raporu sonucunda;

Benzerlik oranı : % 13

Tek kaynak oranı : % 3 çıkmıştır.

06/07/2023
Doç. Dr. Durmuş YILDIRIM

ÖZET

FİNANSAL SOSYALİZASYON SÜRECİNİN SAĞLIKLI FİNANSAL DAVRANIŞ ÜZERİNDEKİ ROLÜ: SAMSUN İLİNDE BİR UYGULAMA

Galip KÖSE

Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

İŞLETME ANA BİLİM DALI

Muhasebe ve Finansman Programı

Yüksek Lisans, Temmuz/2023

Danışman: Doç. Dr. Durmuş YILDIRIM

Danışman: Doç. Dr. Mesut DOĞAN

Finansal sosyalizasyon medya, okul, din, arkadaş aile vb. Çeşitli araçlar ile kişilerin finansal davranışlarını, tutumlarını, becerilerini ve bilgilerini şekillendirme süreci olarak tanımlanmaktadır. Bu süreç genellikle erken yaşlarda aile ile birlikte başlamaktadır. Erken yaşlarda edinilen finansal deneyimler yaşam boyu devam etmektedir. Bu nedenle bireylerin sağlıklı bir finansal sosyalleşme süreci geçirmesi sağlıklı finansal davranış ve finansal tutumlar açısından önem arz etmektedir. Bu kapsam doğrultusunda araştırmamızın amacı, lise öğrencilerinde sağlıklı finansal davranışa giden yollarda finansal sosyalizasyon süreçlerinin ve finansal bilgilerin sağlıklı finansal davranış üzerindeki etkilerini belirlemektir. Bunun yanında katılımcıların sosyodemografik özelliklerinin sağlıklı finansal davranış ve ebeveyn finansal rol modellemesi üzerindeki etkilerini belirlemek gibi alt amaçlar da mevcuttur. Araştırmanın örneklemini Samsun ilinde öğrenim gören meslek liseleri, Anadolu liseleri, imamhatip liseleri ve fen liselerinin 11 ve 12'nci sınıflarında öğrenim gören lise öğrencileridir. Tesadüfi örneklem yöntemi kullanılmıştır. Anket 721 lise öğrencisine yüz yüze olacak şekilde uygulanmıştır. Ankete katılanların 322'si erkek 399'u bayandır.

Araştırmamızda iki tür analiz yapılmıştır. Birinci analizde demografik özelliklerin test edilmesinde bağımsız örneklem T testi ve One Way Anova (tek yönlü varyans analizi) testlerinden yararlanılmıştır. İkinci analizde ise araştırmada kullanılan ölçeklerin arasındaki yapısal ilişkiler yapısal eşitlik modellemesi (YEM) ile test edilmiştir. Yapısal eşitlik modeli sonuçlarına göre öğrencilerin sağlıklı finansal davranış sergilemelerinde ailelerinin etkisinin önemli ölçüde yüksek olduğu görülmüştür. Diğer taraftan öğrencilerin ölçülen demografik özelliklerinin ailelerini finansal konularda rol model almalarında ve sağlıklı finansal davranış sergileyebilmelerinde etkisi incelenmiş ve anlamlı sonuçlar elde edilmiştir. Sağlıklı finansal davranış sergileyebilme açısından kızlar ve erkekler arasında anlamlı fark vardır. Yine ebeveynlerin eğitim durumları ve öğrenim görülen lisenin türü ile ebeveyn finansal rol modellemesi ve sağlıklı finansal davranış arasında anlamlı farklar bulunmuştur. Bir diğer sonuçta ailenin gelir aralığı ile ebeveyn finansal rol modellemesi arasında anlamlı fark çıkmıştır. Anlamlı farkların hangi gruplardan kaynaklandığını ölçmek için Bonferonni ve Tukey testleri yapılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Finansal Sosyalizasyon, Finansal Okuryazarlık, Finansal Sosyalizasyon Süreci, Finansal Davranış, Finansal Eğitim

ABSTRACT

THE ROLE OF FINANCIAL SOCIALISATION PROCESS ON HEALTHY FINANCIAL BEHAVIOUR: AN APPLICATION IN SAMSUN PROVINCE

Galip KÖSE

Ondokuz Mayıs University

Graduate School of Education

Department of Business Administration

Accounting and Finance Program

Master, July/2023

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Durmuş YILDIRIM

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Mesut DOĞAN

Financial socialisation is defined as the process of shaping people's financial behaviours, attitudes, skills and knowledge through various means such as media, school, religion, friends, family, etc. This process usually starts with the family at an early age. Financial experiences acquired at an early age continue throughout life. Therefore, it is important for individuals to undergo a healthy financial socialisation process in terms of healthy financial behaviour and financial attitudes. In line with this scope, the aim of our research is to determine the effects of financial socialisation processes and financial information on healthy financial behaviour in high school students on the path to healthy financial behaviour. In addition, there are also sub-objectives such as determining the effects of participants' sociodemographic characteristics on healthy financial behaviour and parental financial role modelling. The sample of the study consists of high school students studying in the 11th and 12th grades of vocational high schools, Anatolian high schools, imamhatip high schools and science high schools in Samsun province. Random sampling method was used. The questionnaire was applied to 721 high school students face to face. Of the respondents, 322 were male and 399 were female.

Two types of analyses were conducted in our research. In the first analysis, independent sample T test and One Way ANOVA (one-way analysis of variance) tests were used to test demographic characteristics. In the second analysis, the structural relationships between the scales used in the research were tested with structural equation modelling (SEM). According to the results of the structural equation model, it was seen that the influence of families on students' healthy financial behaviour was significantly high. On the other hand, the effect of the measured demographic characteristics of the students on taking their families as role models in financial matters and exhibiting healthy financial behaviour was examined and significant results were obtained. There is a significant difference between girls and boys in terms of exhibiting healthy financial behaviour. Again, significant differences were found between the educational level of the parents and the type of high school attended and parental financial role modelling and healthy financial behaviour. In another result, there was a significant difference between the income range of the family and parental financial role modelling. Bonferonni and Tukey tests were conducted to measure the groups from which the significant differences originated.

Keywords: Financial Socialization, Financial Literacy, Financial Socialization Process, Financial Behavior, Financial Education

ÖN SÖZ VE TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın hazırlanması sürecinde kızım Eslem Sena ve oğlum Mehmet Ali ile ilgilenerek bana iş bırakmayan ve beni tüm süreç boyunca destekleyen sevgili eşim Elif AYDIN KÖSE başta olmak üzere; yine bu süreçte yol göstericilik rollerinden dolayı sayın Doç. Dr. Durmuş YILDIRIM ve Doç Dr. Mesut DOĞAN'a ve aynı zamanda araştırmanın uygulama safhasında desteklerini esirgemeyen öğrencilerim Ferhat ATMACA, Melisa KAYA, Miraç Kaan AVCI, Eda Nur DEMİRTAŞ ve Yunus KAYA'ya teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Galip KÖSE

İÇİNDEKİLER

TEZ KABUL VE ONAYI	i
BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI	ii
TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU BEYANI	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR	v
İÇİNDEKİLER	vi
SİMGELER VE KISALTMALAR	viii
ŞEKİLLER DİZİNİ	viii
TABLolar DİZİNİ	ix
1. GİRİŞ	1
2. FİNANSAL SOSYALİZASYON	3
2.1. Finans Kavramı	3
2.2. Finansal Sosyalizasyon Kavramı	6
2.3. Finansal Sosyalizasyon Süreci Araçları	9
2.3.1. Finansal Sosyalizasyon Sürecinde Ailenin rolü	9
2.3.2. Finansal Sosyalizasyon Sürecinde Arkadaşların Etkisi	11
2.3.3. Finansal Sosyalizasyon Sürecinde Eğitim Faktörü	12
2.3.4. Finansal Sosyalizasyon Sürecinde Medyanın Rolü	13
2.3.5. Finansal Sosyalizasyon Sürecinde Dinin Etkisi	13
2.4. Finansal Sosyalizasyonun Önemi ve Etkileri	13
2.5. Dünyada ve Türkiye’de Yapılan Finansal Sosyalizasyon Çalışmaları	15
3. FİNANSAL OKURYAZARLIK	22
3.1. Okuma-Yazma ve Okuryazarlık Kavramı	22
3.2. Finansal Okuryazarlık Kavramı	23
3.3. Finansal Okuryazarlığın Temel Bileşenleri	26
3.3.1. Temel Para Bilgisi	26
3.3.2. Gelir Konusundaki Kavramlara İlişkin Bilgi	27
3.3.3. Tasarruf ve Yatırıma İlişkin Bilgi	27
3.3.4. Harcama ve Borçlanmaya İlişkin Bilgi	28
3.3.5. Para İdaresine İlişkin Bilgi	29
3.4. Finansal Okuryazarlık İle İlgili Temel Kavramlar	30
3.4.1. Finansal Bilgi	30
3.4.2. Finansal Eğitim	32
3.4.3. Finansal Tutum	36
3.4.4. Finansal Davranış	37
3.5. Finansal Okuryazarlığın Önemi	38
3.6. Finansal Okuryazarlığın Etkisi	43
3.6.1. Finansal Okuryazarlığın Bireylere ve Hanelere Etkisi	43

3.6.2. Finansal Sisteme ve Ekonomiye Etkisi	46
3.6.3. Topluma Etkisi	48
3.7. Türkiye’de ve Dünya’da Finansal Okuryazarlık Çalışmaları	49
4. FİNANSAL SOSYALİZASYON SÜRECİNİN SAĞLIKLI FİNANSAL DAVRANIŞ ÜZERİNDEKİ ROLÜ: SAMSUN İLİNDE BİR UYGULAMA.	58
4.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi	58
4.2. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları.....	59
4.3. Ana Kütle ve Örneklem	59
4.4. Araştırmada Kullanılan Ölçeklerin Oluşturulması.....	60
4.5. Araştırmanın Modeli.....	62
4.6. Araştırma Verilerinin Analizi	63
4.7. Demografik Veriler	64
4.8. Demografik Özellikler ile Ebeveyn Finansal Rol Modellemesi ve Sağlıklı Finansal Davranış arasındaki İlişkinin İncelenmesi.....	65
4.8.1. Sosyodemografik özelliklerin test edilmesi	65
4.8.2. Cinsiyet ile EFRM ve SFD Arasındaki İlişki.....	66
4.8.3. Öğrenim Görülen Lisenin Konumu ile EFRM ve SFD Arasındaki İlişki..	67
4.8.4. Öğrenim Görülen Sınıf Düzeyi ile EFRM ve SFD Arasındaki İlişki	68
4.8.5. Ailenin Aylık Toplam Gelir Aralığı ile EFRM ve SFD Arasındaki İlişki.	69
4.8.6. Ebeveynlerin Eğitim Durumları ile EFRM ve SFD Arasındaki İlişki.....	71
4.8.7. Öğrenim Görülen Lise Türü ile EFRM ve SFD Arasındaki İlişki	74
4.9. Uygulanacak Yapısal Eşitlik Modeli Varsayımları.....	76
4.9.1. Normallik Testi.....	78
4.9.2. Doğrulayıcı Faktör Analizi ve Güvenirlik Testi.....	79
4.9.3. Yapısal Eşitlik Modeli Analiz Sonuçları.....	82
5. SONUÇ	88
KAYNAKLAR.....	93
EKLER.....	105
Ek 1. Anket Formu	105
Ek 2. Etik Kurulu Kararı	107
Ek 3. Resmi Yazışmalar	108
ÖZ GEÇMİŞ	109

SİMGELER VE KISALTMALAR

ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
CAPM:	Sermaye Varlıkları Fiyatlandırma Modeli
CTEC:	Commission Of The European Communities
İİBF:	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
OECD:	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
PACFL:	President's Advisory Council on Financial Literacy
TBB:	Türkiye Bankalar Birliği
TCMB:	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TDK:	Türk Dil Kurumu
TTEA:	Türkiye'nin Tasarruf Eğilimleri Araştırması
UNESCO:	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
EFD:	Ebeveyn Finansal Davranışı
EFDE:	Ebeveyn Finansal Doğrudan Eğitimi
EFRM:	Ebeveyn Finansal Rol Modellemesi
AFD:	Arkadaş Finansal Davranışı
İKKÖ:	İnformal Kendi Kendine Öğrenme
OFB:	Objektif Finansal Bilgi
FDK:	Finansal Davranış Kontrolü
SFD:	Sağlıklı Finansal Davranış
YEM:	Yapısal Eşitlik Modeli
GBP:	Genel Başarı Puanı

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 4.1. EFRM ve SFD ölçekleri ile demografik özellikler arasındaki ilişki	63
Şekil 4.2. Ölçekler Arasındaki Yapısal İlişkiler	63
Şekil 4.3. Araştırmada kullanılacak hipotezler.....	78
Şekil 4.4. Yapısal eşitlik modeli standartlaştırılmış yol katsayıları.....	87

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 4.1. (Sekaran & Bougie, 2016) ana kütleyi temsil edebilecek örneklem sayıları.	60
Tablo 4.2. Katılımcıların demografik özelliklerine yönelik frekans ve yüzde dağılımları	64
Tablo 4.3. Cinsiyet ile EFRM ve SFD arasındaki bağımsız örneklem T testi sonuçları	67
Tablo 4.4. Öğrenim görülen lisenin konumu ile EFRM ve SFD arasındaki ilişkiyi gösteren bağımsız örneklem T testi sonuçları	68
Tablo 4.5. Öğrenim görülen sınıf düzeyi ile EFRM ve SFD arasındaki bağımsız örneklem T testi sonuçları	68
Tablo 4.6. Ailenin aylık gelir aralığı değişkeni One-Way Anova testi sonuçları.....	69
Tablo 4.7. Ailelerin aylık gelir aralığı değişkeni için varyans homojenliği test sonuçları.....	70
Tablo 4.8. EFRM ile ailenin gelir aralığı değişkeni için uygulanan Tukey testi sonuçları	70
Tablo 4.9. Ebeveynlerin eğitim durumları değişkeni One-Way Anova testi sonuçları	71
Tablo 4.10. Ebeveynlerin eğitim durumları değişkeni varyans homojenliği test sonuçları ...	72
Tablo 4.11. EFRM ile ebeveynlerin eğitim durumları değişkeni için uygulanan Bonferroni Test sonuçları.....	72
Tablo 4.12. SFD ile ebeveynlerin eğitim durumları değişkeni için uygulanan Bonferroni Test sonuçları.....	73
Tablo 4.13. Öğrenim görülen lise türü değişkeni One-Way Anova testi sonuçları.....	74
Tablo 4.14. Öğrenim görülen lise türü değişkeni varyans homojenliği test sonuçları.....	75
Tablo 4.15. EFRM ile öğrenim görülen lise türü değişkeni için uygulanan Bonferroni Test sonuçları	75
Tablo 4.16. SFD ile öğrenim görülen lise türü değişkeni için uygulanan Bonferroni Test sonuçları	76
Tablo 4.17. Çok değişkenli normallik testi sonuçları	79
Tablo 4.18. Doğrulamalı faktör analizi ve Cronbach's Alpha değerleri	80
Tablo 4.19. Doğrulamalı faktör analizinde ulaşılan uyum indeksi ölçüm değerleri.....	82
Tablo 4.20. Yapısal eşitlik modellemesi uyum indeksi değerleri	83
Tablo 4.21. Yapısal eşitlik modeli varsayımları test sonuçları.....	83
Tablo 4.22. Değişkenler arasındaki direkt ve endirekt etkiler	86

1. GİRİŞ

Finansal sosyalizasyon, bireylerin finansal tutum ve kabiliyetlerinin şekillenmesine katkıda bulunan bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Bu süreçte aile, okul, arkadaş, medya gibi sosyalleşme araçları kişilerin finansal davranış ve tutumlarını etkilemektedir. (Shim vd., 2010). Yapılan araştırmalar finansal sosyalleşmenin genellikle ailede başladığını ortaya koymuştur. Bu nedenle bireylerin finansal karar verme anlayışlarının temeli genellikle ailede başlamaktadır. Finansal kavram ve araçları öğrenmiş olan kişilerin, daha rasyonel karar ve tercihlerde bulunarak, finansal iyiliği sağlayacak davranış ve tutumlar göstermesi mümkün olabilmektedir.

Dünya çapında hemen hemen her ülke, hane halklarının mali karar ve tercihlerini iyileştirmek amacı ile finansal okuryazarlığa özendirme politikaları oluşturmaktadır. Finansal okuryazarlık, bireylerin finansal konularda deneyimleri ile edinmiş oldukları bilgi ve becerileri doğru yer ve doğru zamanda kullanabilmeleri olarak tanımlanmaktadır (Demirkıran, 2019). Finansal okuryazar olarak ifade edilen bir kişininse daha ihtiyatlı finansal karar ve tercihlerde bulunacağı, tüketimden daha çok tasarrufa yönelecek olduğu ve ekonomilerin finansal piyasalarda etkili bir rol alacağı düşünülmektedir. Fakat finansal okuryazarlık seviyesi tüm insanlar üzerinde istenilen bir finansal davranış ve tutuma dönüşmemektedir. Bu sebepten dolayı son dönemlerde farklı içerikleri barındıran finansal okuryazarlık programları meydana gelmiş ve meydana gelmeye devam etmektedir.

Bugünün dünyasında finans, yalnızca ilgi alanına giren bireyler için önemli olmamakta, gençler ve çocuklar da dahil olacak şekilde toplumun tüm kesimlerini ilgilendirmekte olan bir konu haline gelmiştir. Erken yaşta edinilen finansal alışkanlıklar yaşam boyu devam etmektedir (Jorgensen ve Salva, 2010). Bu sebepten dolayı gençlerin finansal bilgi seviyesinin artırılmasıyla hem ekonomik kalkınmışlığın hem de kaynak kullanım etkinliğinin artırılması amaçlanmaktadır. Artık 11 ve 20 yaş aralığında olan genç bireylerin de finansal araçlardan yararlanarak bu sisteme dahil olması, önemli ve acil finansal karar ve tercihlerde bulunması olası bir hal almıştır. Buradan hareketle Çalışmamızın çıkış noktası erken yaşlardaki finansal sosyalleşmeye dikkat çekerek lise öğrencilerinin finansal sosyalleşmeleri ve finansal sosyalleşmenin öğrencilerin finansal bilgi ve sağlıklı finansal davranış üzerindeki etkilerini görmektir. Bu kapsamda araştırmamızın amacı lise öğrencilerinde sağlıklı finansal davranışa

giden yollarda finansal sosyalizasyon süreçlerinin ve finansal bilginin sağlıklı finansal davranış üzerindeki etkilerini tespit etmektir. Bunun yanında örneklem katılımcılarının ebeveynlerinin eğitim durumu, aylık gelir aralığı, cinsiyet, öğrenim görülen lisenin türü, sınıf düzeyi gibi etkenlerin ebeveyn finansal rol modellemesi ve sağlıklı finansal davranış üzerindeki etkilerini belirlemek gibi alt amaçlar da mevcuttur. Araştırmanın örneklemini Samsun ilinde öğrenim gören meslek liseleri, Anadolu liseleri, imamhatip liseleri ve fen liselerinin 11 ve 12'nci sınıflarında öğrenim gören lise öğrencileridir. Tesadüfi örneklem yöntemi kullanılmıştır. Anket 721 lise öğrencisine yüz yüze olacak şekilde uygulanmıştır. Ankete katılanların 322'si erkek 399'u bayandır. Araştırmamızda iki tür analiz yapılmıştır. Birinci analizde demografik özelliklerin test edilmesinde bağımsız örneklem T testi ve One Way Anove (tek yönlü varyans analizi) testlerinden yararlanılmıştır. İkinci analizde ise araştırmada kullanılan ölçeklerin arasındaki yapısal ilişkiler yapısal eşitlik modellemesi (YEM) ile test edilmiştir.

Bu çalışmanın genelinde finansal sosyalizasyon ve finansal okuryazarlık kavramlarının derinlemesine ele alındığı bir çerçeve sunulmaktadır. Giriş bölümünden sonra, finansal sosyalizasyonun Türkiye ve dünya genelindeki çalışmaları genel hatlarıyla incelenmiştir. Ardından finansal okuryazarlık konusu detaylı bir şekilde irdelenmiş ve ulusal ile uluslararası çalışmaların sonuçları özetlenmiştir. Araştırmanın amacı, yöntemi, ölçekleri ve analizler dördüncü bölümde detaylıca açıklanmış, elde edilen sonuçlar detaylı bir şekilde sunulmuştur. Bu sonuçlar, öğrencilerin sağlıklı finansal davranışlarında finansal sosyalizasyon sürecindeki aile etkisinin yüksek olduğunu ve demografik faktörlerin bu etkide anlamlı rol oynadığını ortaya koymaktadır. Sonuç olarak, bu çalışma finansal davranışın gelişiminde finansal sosyalleşme sürecindeki ailenin rolünü vurgularken, demografik faktörlerin ve eğitim düzeyinin etkisini detaylı bir şekilde açıklamaktadır. Beşinci ve son bölümde ise çalışma sonuçları özetlenerek, finansal sosyalizasyonun ve okuryazarlığın finansal davranış üzerindeki önemine vurgu yapılmıştır.

2. FİNANSAL SOSYALİZASYON

2.1. Finans Kavramı

Bir kişinin veya firmanın fon kaynağı bulması, bulmuş olduğu fon kaynağını verimli olarak kullanması ve bu durum için araştırmalar sürdürmesi şeklinde tanımlanmakta olan finans teriminin, geçmişten bugüne tarihsel gelişiminin başlangıcı, günümüz haline nasıl gelmiş olduğu, oldukça kapsamlı bir şekilde incelenebilmektedir (Gündoğdu, 2020). İlk finans teriminin kullanılması, günümüzden yaklaşık olarak 5 bin sene önce Mezopotamya’da Babilliler ve Sümerler tarafınca bulunmuş olan kalıntılarla ilkel sözleşmeler, yapılan araştırmalar sonucunda tespit edilmiştir. Mezopotamya bölgesinin hilal şekline benzer bereketli toprakları “Fertile Crescent” şeklinde adlandırıldığı dönemlerde finansın temel ve güçlü düşünceleri entelektüel diasporayla Doğu Akdeniz bölgesine kadar gelmiştir. Böylelikle Roma döneminde ekonomik açıdan meydana gelen etkinlikler, finansın gelişimiyle kolay bir hale gelmiş ve ivme kazanmıştır. Örnek olarak; Roma İmparatorluğu, Sezar ve Alexander dönemlerinde devlete ilişkin yeni finansal işlemler, yabancı para değişimleri ve para basma işlemleri gerçekleştirilmiştir. Batı’nın finansal açıdan yapısı Orta Çağ Döneminde şekil almaya başlamıştır. Kuzey ve Güney Avrupa arasında bulunan güç birliği, uluslararası ekonomik kalkınmaları yanında getirmiştir. Bunun için İtalya ülkesinin kentleri arasında yer alan Venedik ve Floransa, Orta Çağ döneminin ticaret finans sektörünün merkez noktaları olarak kullanılmıştır. Modern manada finans olguları ve işlemleri oluşmuştur (Gündoğdu, 2016). Genel olarak yasal düzenleme işlemlerinin gerçekleştirilmesi, ekonomik açıdan kalkınmayı yanında getirmiştir. Bilhassa yapılmış olan yenilik ve güncellemeler, uluslararası finans ve ticaret riskini azalma konusunda yardımcı olmuştur. Bu yolda atılmış olan adımlar, ticaret sektörünü kısıtlamakta olan dini otorite olarak bilinen skolastik görüş ve düşüncelerin etkisini olabildiğince minimuma indirmiştir. Yeni alınmış olan kararlar, finansal gelişmeler de yanında getirmiştir. Bahsedilen dönemin İtalyan girişimcileri, yeni firmalar kurmak ve hali hazırdaki firmaları büyütmek amacıyla yavaş yavaş yeni finansal yöntemler kullanmaya başlamışlardır. Söz konusu yeni finansal girişimler yanında firmalarda farklılığı getirmiştir. Bahsedilen adımların tümü, Avrupa’da bulunan beş yüz senelik organizasyonel ve finansla faaliyetlere öncülük etmiştir. Daha sonrasında Rönesans ve Orta Çağ dönemlerinde İtalya finansal açıdan birtakım sorunlarla karşı karşıya kalmıştır (Gündoğdu, 2016).

1. Dünya savaşının öncesinde altın standartları, uluslararası finansın en önemli yapı taşları haline gelmiştir. Dünya savaşından önce, uluslararası para sistemleri, kriz döneminin eşiğine dayanmıştır. Merkez Bankaları, söz konusu darbeyi şahsi ulusal finans sistemlerinin ardından uluslararası yatırımcılardan yemiştir. Fransa, Almanya ve Rusya ölkelerinde banknotla altın takası yasaklanmıştır. Söz konusu durum, tüm finans sistemlerini etkilemiştir. 1. Dünya Savaşından 1931 senesine gelinceye dek “İngiltere Merkez Bankası”, hükümete ilişkin borçları yönetmek amacıyla banknotların altın sistemiyle değişmesini sürdürmüştür. Amerika Birleşik Devletleri (ABD) savaşa dahil olmasının ardından, altın standartlarıyla değişimler yapmış ve 1917 yılından itibaren altın ihracatıyla uluslararası finansa yine düzenleme ve güncellemeler getirmiştir. 1915 yılından sonra resmi olarak bütün ölkeler savaş finans sistemleri için para talebini artırmıştır. Kriz ve kaos kavramları birinci ve ikinci dünya savaşlarında Avrupa’nın finans ve ekonomik durumunu belirtmek için en fazla kullanılan kavramlar haline gelmiştir. Bahsedilen dönemde meydana gelen finansal sorunların temel sebebi, 1. Dünya Savaşını kaybetmiş olan Almanya ölkesinin, ABD, İngiltere ve Fransa ölkelerine yaptığı tazminat ödemiş olmasıdır. Fakat savaşı kazanmış olan ölkeler bakımından ekonomik açıdan toparlanma süreci çok daha hızlı gerçekleşmiştir. 1. Dünya savaşından kazançlı olarak ayrılmış olan ölkelerin finansal işlemleri, uluslararası arena içerisinde oldukça önemli değişimlere fırsat sunmuştur. 1920 yılında firma finans terimlerinde geleneksel yerine yeni yaklaşımlar ileri sürölmüştür (Gündoğdu, 2016).

1920 ile 1950 senelerinin arasında pek çok yeni endüstri meydana gelmiş ve firma birleşme etkinlikleri, daha önceki dönemdeki gibi hızlı bir şekilde devam etmiştir. 1920-1930 sene aralığını kapsamakta olan bu dönem, kaynak kıtlıkları, fiyat hareketlilikleri ve büyümeye tanık olmuştur. 1929 senesinde ABD ölkesinde meydana gelen finansal kriz patlaması ve Büyük Buhranla beraber daha öncesinde göz ardı edilen konular öne sürölmüş, 1930’ların başından 2. Dünya savaşının sonlarına kadar sürmüş olan bu dönem içerisinde işlemlerin finansal olarak iyileşmesi, likidite kavramı ve sermaye yapılanması öncelikli konular olmuştur (Gündoğdu, 2018). 2. Dünya savaşının sona ermesi ve ekonomilerin tekrar yapılanmaya girmesi ve iyileşmesiyle beraber, 1940’ların sonu ve 1950’lerin başı, ekonomilerin hızlı bir şekilde kalkındığı ve sektörlerin hızla büyüdüğü bir dönem olarak ifade edilmektedir. Böylece, ciddi ekonomik büyümeler ve gelişen piyasalarla beraber stok konuları, ticari verecekler ve

alacaklar da ilgi konusu haline gelmiştir (Weston, 1975).

1950’lerde 2 önemli araştırma, modern finans sisteminin temellerini oluşturmuş ve finansın günümüz halini alması konusunda oldukça önemli katkılarda bulunmuştur. Bu araştırmalarda birincisi Miller ve Modigliani’nin 1958 senesinde firma finansının modern temellerini meydana getirdiği araştırma, diğeryse Markowitz’in 1952 senesinde temellerini atmış olduğu, getiri ve risk konularına odaklanmış olan portföy kuramı araştırmasıdır (Gündoğdu, 2018). Bahsedilen 2 araştırma, günümüz finans literatürü içerisinde modern finans sisteminin temel araştırmaları olarak biliniyor olsalar bile, Markowitz (1952)’in portföy kuramı araştırmasının evrilmesiyle modern finans sisteminin en fazla kullanılmakta olan matematiksel modeli durumuna gelmiş “Sermaye Varlıkları Fiyatlandırma Modeli (CAPM)” ve pek çok akademisyenin katkısıyla şekillenmiş olan “Etkin Piyasa Hipotezi” finans kuramının gelişimine oldukça önemli katkılarda bulunmuştur (Gündoğdu, 2018). 1990’lı senelerle beraber globalleşme ivme kazanmış, ürünlerin, hizmetin ve sermayenin uluslararası dolaşımı kolay bir hale getirerek hız kazandırmıştır. Hizmet ve ürünlerle beraber paranın da diğer ülkelere kolayca girmesi ve çıkmasıyla beraber uluslararası finans sektöründe pek çok gelişme meydana gelmiş ve pratik olarak günümüz modern finans sistemi şekil kazanmaya başlamıştır. Uluslararası doğrudan yatırım ve sermaye ve finans piyasaları içerisinde varlıkların ticaretinde hızlı bir artış meydana gelmiştir. Söz konusu durum, ülkeler ve yatırımcılar adına daha çok kar elde etme olanağı elde edilmesine ve yeni pazarların keşfedilmesine yaramış olsa bile, dünyada birbirine çok daha sıkı sıkıya bağlı ekonomilerin meydana gelmesine yol açmıştır. Ülkeler arasında artış gösteren bağımlılık, global ekonomik sistemi tehlikelere açık bir hale getirmiş ve ülke çapında meydana gelen finansal ve ekonomik sorunların diğer ülkelere de yayılmasını kaçınılmaz kılmıştır. Böylece daha öncesinde lokal olarak görülmekte olan finansal ve ekonomik krizler, global ve bölgesel boyutlara ulaşmıştır (Gündoğdu, 2020).

21.yy.’ın başlarında, finansal gelişimler ve ekonomik konseptlerle insan davranış ve tutumları arasında bulunan karşılıklı ilişki merak uyandırmaya başlamıştır. Bu kapsam doğrultusunda yapılmış olan çalışmalar, finans sektöründe yeni bir alan olarak bilinen “Davranışsal Finansın” doğmasını sağlamıştır. Davranışsal finans, kişilerin vermiş oldukları kararların finansal ve ekonomik gelişmelerdeki etkisini araştırarak, bireylerin verdiği kararlarda rasyonel oldukları ya da olmadıkları sorununa yanıt aramıştır. 21.yy’da yaşanmış olan en ciddi finansal olay, ABD ülkesinde 2018

senesinde, ilk olarak Mortgage piyasasında başlamış, daha sonrasında neredeyse tüm sektörlere yayılmış olan ve devamında da birer birer diğer ülkelere yayılarak global bir krize dönüşen finansal krizdir. Bahsedilen krizle beraber varlık fiyatlarında bulunan balonların hangi ölçüde tehlike arz ettiği, piyasaya devamlı olarak sürülmemekte olan yeni subprime finansal araçlarının ne ölçüde dayanıksız ve karışık bir yapıda olduğu tespit edilmiştir. Krizin, ABD ülkesinde başlayarak hızlı bir şekilde diğer ülkelere yayılmış olması ve krizin yayıldığı ülkeleri neredeyse krizin başlangıç noktası olarak bilinen ABD ülkesinden bile daha çok zarara uğratması, finansal ve ekonomik piyasaların ne kadar küreselleşmiş olduğunu ve birbirine bağımlı olduğunu göstermekte olan bir deneyim olarak nitelendirilmiştir. Tüm bu yaşananlar ile beraber 2010 yılı, tüm finans dünyasının gelmiş olduğu noktanın tartışıldığı, krizlere karşı korunaklı bir yapının kazandırılması gerektiği düşüncesinin benimsendiği bir dönem haline gelmiştir. Bahsedilen dönem içerisinde, merkez bankalarının paraya yönelik politikalarının önemi daha iyi anlaşılabilirken krizlerin engellenebilmesi veya kontrol altına alınması için merkez bankalarının aktif olarak bir rol üstlenmesi gerektiği kavranmıştır (Gündoğdu, 2018).

2.2. Finansal Sosyalleşme Kavramı

Sosyalleşme, sosyoloji dilinde kişinin doğduğu günden itibaren düşünme, duyma, yapma kazanımlarını öğrenmesi ve bu kazanımları içselleştirmesi olarak tanımlanabilmektedir. Sosyalleşme, kişinin yaşama ve topluma uyum sağlama süresi boyunca toplum ile uyumunu tanımlamaktadır (Görgünbaran, 2008). Uslu vd. (2017)'ne göre sosyalleşme kavramı, kişinin çevresi ile etkileşimi neticesinde meydana gelen toplumsal norm ve değerlerin, eski nesillerden devralınarak bugünlere taşınması, kişilere öğretilmesi ve aktarılmasıdır.

Parke ve Buriel (1998) sosyalleşme kavramını, kişilerin davranışlarını, tutumlarını, güdülerini, becerilerini ve bilgilerini şekillendiren, bu şekillendirmeyi gerçekleştirirken de pek çok aracın dahil olduğu bir terim şeklinde ifade etmişlerdir. Farklı bir tanımlamada ise sosyalleşme, kişinin yaşamı boyunca direkt olarak dinamik ve etkili olan bir yapıyı temsil eden dönüşüm kavramını tanımlamaktadır (Aslan, 2015). Sosyalleşme, kişinin bir topluma katılırken kendisinden beklenen davranış ve tutumlara uygun rollerde olması ve sosyal kurallara ilişkin bilgi sahibi olması olarak nitelendirilebilmektedir. Ayrıca sosyalleşme, kişinin doğduğu günden itibaren toplum içine ait bir kişi olma gayretini gösterirken geçirmiş olduğu evreler

şeklinde de düşünülebilmektedir (Özkan, 2017).

Yukarıda bahsedilen tanımlamalar doğrultusunda sosyalizasyon; kişinin toplum içerisinde bir veya birden fazla grubun üyesi olarak içerisinde bulunduğu, burada tutum, beceri ve bilgiler kazandığı, yer aldığı gruba, ulusa ya da topluma uyma sürecini ifade etmektedir (Görgünbaran, 2008). Sosyalizasyon süreci içerisinde kişinin topluma adapte olarak yetiştirilmesi amaçlanmaktadır. Bu sebepten dolayı kişi, bebeklik çağından başlayarak ailede veya toplumda bulunduğu sosyal sınıf nitelikleri kapsamında (tüketim alışkanlıkları, hayat tarzı, meslek ve gelir) sosyalleşmeye başlamaktadır. Kişi, öğrenmiş oldukları bilgiler ile toplumsal hayata dahil olmaktadır. Örnek olarak; kişilerin çocukluk dönemlerinde yaptığı tekrarlar, uyarılar ve taklitlere dayanan söz konusu öğrenmeler fazlasıyla önem arz etmektedir. Öğrenilen bilgiler, zihne bir defa kodlandığı zaman, o bilgiyi zihinden silmek oldukça zorlaşabilmektedir. Bu durumun yanında çocuğun gittikçe bağımsız davranış ve tutumlar edinmesi, o çocuğun önceki öğrenmeleriyle devamlı olarak etkileşim yoluna giderek kendi davranış ve düşüncesine şekil vermektedir. Böylelikle sosyalizasyon süreci hayat boyunca devam etmektedir (Görgünbaran, 2008).

Sosyalizasyon, günlük hayat tecrübeleri, uyum ve iletişimle de alakalı olduğu için, kişinin gelişim sürecinde önemli bir rol oynamaktadır (Aslan, 2015). Sosyalizasyon, kişinin içerisinde bulunduğu toplumun kültürel değer ve normlarını öğrenip, sosyal bir varlığa dönüşmesini sağlamaktadır (Kasapoğlu vd., 2012). Bu sebeple sosyalizasyon, toplumsal bütünlük bakımından kişinin merkez noktasında yer aldığı bir yapıda entegrasyon aracı şeklinde ifade edilmektedir. Toplumsa adaptasyonu meydana getiren sosyalizasyon sürecinin şekillenmesiye kişiye sağlanmış olan değerler ile mümkün olabilmektedir. Kişisel olarak kazanılmış olan değer ve normlar, sosyalizasyon süreci ile alakalı sonuçları da kapsamında tutmaktadır. Sosyalizasyon süreci, toplumda bulunan öğelerin ve kişilerin karşılıklı etkileşimine dayalı olan bir süreç olduğu için birbiri ile temasta bulunan tüm kişiler bir sosyalizasyonun içinde yer almaktadır (Okumuş, 2014).

Finansal sosyalizasyon ise kişinin para yönetimi konusunda çevresinden hangi ölçüde etkilendiğini göstermekte olan bir kavram şeklinde tanımlanabilmektedir. Kişinin çevresini etrafında bulunan ailesi, dini inançları, medya, eğitim hayatı ve arkadaşları oluşturmaktadır (Kılıç, 2016). Finansal sosyalizasyon, kişinin yaşamını sürdürdüğü hayatı boyunca devam etmekte, kişilerin çocukluğunda başlamakta, eğitim

ortamlarında meydana gelmekte, sosyal sınıflara ve cinsiyete göre de farklılık gösterebilmektedir (Lassarre ve Roland-levy, 1989). Finansal sosyalizasyonun farklı bir tanımı göre ise, kişinin ailesinde başlamakta ve orada gelişmektedir (Gudmunson ve Danes, 2011). Daha sonrasında kişi, evlilik süreci boyunca eşi ile farklı finansal eğilimlerini paylaşabilmektedir. Bu durum ömür boyunca süren bir süreç olarak nitelendirilmektedir (Gudmunson ve Danes, 2011).

Danes (1994) ise finansal sosyalizasyon kavramını, kişinin refah düzeyine katkı sağlayan normların, standartların, değerlerin, davranışların, tutumların ve bilgilerin öğrenilmesi ve geliştirilmesi süreci olarak tanımlanmaktadır. Bowen (2002), finansal sosyalizasyonu; kredi kartı kullanımı, sigorta, tasarruf, bütçeleme, bankacılık vb. farklı finansal uygulamalarda yeteneklerini geliştirerek öğrenilen bir süreç olarak nitelendirmektedir. Farklı bir tanıma göreyse finansal sosyalizasyon kavramı, kişilerin genç yaşta sosyalizasyon araçları aracılığıyla edindikleri bilgi ve tutumları davranışsal boyuta dönüştürme konusunda etkili bir süreç şeklinde ifade edilmektedir (Shim vd., 2010). Bu kapsamda finansal sosyalizasyon, kişilerin finansal beceri ve yeteneklerine katkı sağlayan davranışlar, normlar, standartlar, tutumlar, değerler ve bilgiler kazanarak, kazanmış olduklarını geliştirdikleri bir süreç şeklinde incelendiği söylenebilmektedir. Öğrenme sürecini biçimlendiren çevresel, davranışsal ve bilişsel etkilerin odak noktasında kişiler, sosyalizasyonla finansal kararlara yaklaşım ve düşüncelerini yönlendirip, bunları geliştirmektedirler. Bu doğrultuda finansal sosyalizasyon, borsada etkili olarak işlemler gerçekleşmeyi edinmekten daha geniş bir süreç olarak nitelendirilmektedir (Schuchardt vd., 2009). Finansal sosyalizasyon, finansal olarak yapılan tüm işlemlerin başarılı olarak yönetilmesi gerektiğini öğrenmenin yanı sıra, yapılacak olan işlemleri engelleyecek ya da destekleyecek standartların, değerlerin ve tutumların gelişimini kişilerin finansal piyasaları çok daha etkin olarak öğrenmesini ifade etmektedir (Drever vd., 2015). Bu sebepten dolayı finansal sosyalizasyonun kişilere finansal beceri ve bilgilerini geliştirme fırsatını sunan olaylar ve bireysel etkileşimler içerdiği söylenebilmektedir. Sosyal öğrenme kuramına göre, finansal sosyalizasyonda kazanılan davranış ve tutumların aileler ve etkileşim halinde olan diğer kişiler tarafınca gelecek nesillere aktarılabilir. Ward (1974)'a göreyse finansal sosyalizasyon, kişilerin yetenek ve becerilerini finansal borsalarda en üst seviyeye çıkardıkları tutum, beceri ve bilgi edindikleri bir süreçtir. Fakat Ward'a göre bu durum çoğunlukla kişilerin yaşamında örtük olarak

meydana gelmektedir (Ward, 1974).

2.3. Finansal Sosyalizasyon Süreci Araçları

Araştırmanın bu kısmında finansal sosyalizasyona etki eden faktörleri incelenmeye çalışılacaktır. Literatürde yapılan çalışmalara bakıldığında bu faktörlerin aile, arkadaş, medya, eğitim ve din olduğu görülmektedir.

2.3.1. Finansal Sosyalizasyon Sürecinde Ailenin rolü

Aile, çocukların hayata gözlerini açtıkları günden itibaren kendisini, hayatı ve diğer kişileri tanımaya başladıkları ve ilk deneyim ve tecrübelerini kazandıkları en temel kurum olarak nitelendirilmektedir (Özel ve Zelyurt, 2016). Aile, ayrılmaz, iç içe geçmiş olan bir yapıdan meydana geldiği için sosyal sistemin oldukça kritik bir parçası olarak ifade edilmektedir (Jennings ve McDougald, 2007). Aile fertlerinin kültürel, sosyolojik, psikolojik, ekonomik ve biyolojik alanlar üzerinde birçok işlevinin olduğu belirtilmektedir (Okumuş, 2014). Söz konusu işlevler sayesinde kişinin topluma kabul edilmesi ve korunmasında oldukça ciddi bir rol üstlenen aile fertleri, kişinin topluma adapte edildiği sosyalizasyon süreci boyunca da etkili olmaktadır (Kasapoğlu vd., 2012). Bu doğrultuda Bisin ve Verdier (2010) aile fertlerini, kişinin sosyalizasyon süreci boyunca bir sosyalleşme faaliyeti olarak ifade etmektedir. Bu faaliyetler içinde çocuk, anne ve baba arasında bulunan karşılıklı ilişki hem dolaylı yoldan hem de doğrudan etkileşim halinde olabilmektedir. Bu sebepten dolayı aileler, sosyalizasyonun temelini oluşturmaktadır (Okumuş, 2014).

Çekirdek aileden geleneksel aileye, tüm kişilerin yaşamını derinden etkilemekte olan bu kurumun sosyolojik açıdan analizi; bireysel, toplumsal, finansal deneyim ve ilişkilerin altında yatan sebepleri kavramak bakımından da önem arz etmektedir (Kasapoğlu vd., 2012). Bunun sebebi kişiler, sosyalizasyon aracı şeklinde ön planda yer alan ailelerin, erken yaşlardan itibaren bağımlı olmaktadır (Parke ve Buriel, 1998). Bu sebepten dolayı, kişilerin ekonomiyi ve ekonominin içinde bulunduğu konumu anlaması da çocukluk çağında başlamaktadır (John, 1999). Kişiler, finansal sosyalizasyon sürecinin büyük bir bölümünü aile fertlerini gözlemleyip ebeveynlerinin kendilerine verdikleri talimatlara uyarak öğrenmektedirler (Gudmunson ve Danes, 2011).

Aile fertleri, kişilerin finansal sosyalizasyon sürecinde önemli bir role sahip olmakta ve kişilere rasyonel kararlar almayı kazandırma konusunda etkili olmaktadır

(Gutter vd., 2009). Kişilerin finansal beceri ve yeteneklerini edinmeleri, para yönetimi ve tasarruf kavramlarını ailelerinde öğrenmeleri, ailelerini bu konuya ilişkin rol model almaları ile başlamaktadır. Aile fertlerinin eğitimi, çocuklarının daha sonrasında verecek oldukları finansal kararları için fazlasıyla önem arz etmektedir. Temel finansal bilgi ve becerisinden yoksun olan gençler, ev içerisinde finansal eğitimin olmaması sebebiyle dezavantajlı bir konuma sahip olmaktadır (Grinstein-Weiss vd., 2012).

Gudmunson ve Danes (2011), finansal konulara ilişkin aile fertlerini örnek alan çocukların ilerleyen dönemde finansal konulara ilişkin daha başarılı adımlar atmakta olduklarını ifade etmişlerdir. Fakat kişilerin finansal sosyalizasyon yolu ile edindikleri bilgiler sınırlı olmaktadır. Bu sebeple eğer aile fertleri de finansal beceri ve bilgilerden yoksunlar ise, kişiler de sağlam finansal kararlar verememektedir (Sherraden, 2010). Bu sebepten dolayı aileler, kendilerini her açıdan rol model olarak çocuklarına karşı gösterdikleri olumsuz veya olumlu finansal davranış ve tutumlarının, çocuklarını erken yaştan itibaren etkilemekte olduğunun farkına varması gerekmektedir (Solheim vd., 2011). Aile fertlerinin satın alma davranış, tutum ve finansal kararları çocuklarının finansal davranış ve tutumları üzerinde etkili olabilmektedir (Shim vd., 2010). Bu açıdan bakıldığında zaman ailelerin, kişilerin finansal konulara ilişkin etkilenmekte oldukları ilk finansal sosyalizasyon aracı olduğu ifade edilmektedir (Shim vd., 2010).

Gudmunson ve Danes (2011), finansal sosyalizasyon sürecinin örtük olduğu durumlar söz konusu olduğunda da aile fertleri arasında bulunan etkileşim ve iletişimin, finansal bilgi paylaşımını etkilediğini savunmaktadırlar. Kişiler aile içinde yetiştiği süreç içerisinde farkında olmadan bile finansal davranış ve tutumlarını biçimlendirebilmektedir. Glenn (2018)'de aile etkileşimi ve ilişkilerinin örtük sosyalizasyonu temsil ettiğini iddia etmektedir. Aile içerisindeki ilişki ve etkileşimin kalitesi, kişinin açık ve örtülü mesajları nasıl algılamış olduğunu etkilemektedir. Örtü olarak gerçekleşmekte olan finansal sosyalizasyon; kişilerin aile fertlerinin finansal davranış ve tutumlarını, ayrıca günlük hayattaki finansal etkileşimlerini gözlemlemesi ile meydana gelmektedir. Açık finansal sosyalizasyonsa; finansal davranış ve bilgileri edindirmek, uygulamak ve modellemek amacı ile gerçekleştirilen gayretleri kapsamaktadır (Glenn, 2018).

Danes (1994)'e göre finansal sosyalizasyon resmi olan bir sistem kabul edilmemektedir. Bunun sebebi, kişiler rastlantısal öğrenmeye maruz kalmaktadır. Ancak ayrıca, finansal sosyalizasyon süreci tam anlamı ile rastgele de

gerçekleşmemektedir. Genellikle kayda değer ölçüde bilinçli eğitim söz konusu olmaktadır. Fakat aile fertlerinin kişilere bilinçli ve kasıtlı olarak aktarmaya çalıştıkları bilgiler, çocukların davranış ve tutumlarını bilinçsiz olarak biçimlendirdikleri kadar etkili olmamaktadır (Özel ve Zelyurt, 2016). Böyle bir durum söz konusu olduğunda ailelerin içerisinde gerçekleşmekte olan sosyalizasyon sürecine gönülsüz ve bilinçsiz bir süreç de denilebilmektedir (Danes ve Yang, 2014).

Gudmunson ve Danes (2011), aile ortamındaki finansal sosyalizasyonu göz ardı etmeyi, bir bireyin ayakkabı bağcığını sadece bir eli ile bağlamaya çalışmasına benzetilmektedir. Gudmunson ve Danes (2011)’e göre dikkat edilmesi gerekli olan püf nokta, ailedeki finansal sosyalizasyonun, kişinin finansal davranış ve tutumlarını hayatı boyunca etkilemekte olan en yoğun unsur olmasıdır. Bu sebepten dolayı, aile ilişkileri hayattaki en kalıcı ilişkiler olma niteliğine sahip olmaktadır. Bu yüzden aile fertleri, kişilerin diğer finansal sosyalizasyondaki din, medya, eğitim, çevre gibi araçlardan daha önemli görülmektedir (Kasapoğlu vd., 2012). Literatür içerisinde birçok araştırma, ailelerin, kişileri diğer finansal sosyalizasyon araçları arasından daha kuvvetli olduğunu gözler önüne sunmaktadır (Grohmann vd., 2015). Örnek olarak Cummings ve Taebl (1978), okul ve aile ortamlarında öğrenilen finansal sosyalizasyon sürecinin, kişileri pozitif olarak yönlendirdiğine yönelik kuvvetli ampirik kanıtlar tespit etmişlerdir. Solheim ve diğerleri (2011), öğrenci bireylerin para yönetimi ile alakalı öğrenme sürecindeki benzerliklerini ve farklılıklarını incelemişlerdir. Bu araştırma sonucunda, öğrencilerin ailelerinden ilk olarak tasarruf alışkanlığı ile gözlemler ve bilgileri kazandıkları sonucuna ulaşılmıştır. Sherkart (2013), akrabaların ve ailelerin finansal açıdan kişilere birçok bilgi öğrettiklerini, öğrettikleri bilgilerin kişilerin tercih ve kararlarını oldukça önemli ölçüde etkilediğini ifade etmiştir. Drever ve diğerlerine (2015) göreyse aile fertlerinin, çocuklarının para yönetim anlayışlarına etkisi erken yaşlarda başlamakta ve aile fertleri çocuklarının finansal davranış ve tutumlarını olumlu olarak etkilemektedir.

2.3.2. Finansal Sosyalizasyon Sürecinde Arkadaşların Etkisi

Arkadaş grubu; “üyeleri benzer ilgi, çıkar, statü ve yaşa sahip insanlardan oluşan bir sosyal gruptur.” Sherraden (2010)’ye göre kişiler, etraflarından bir şeyleri deneyimleyerek ve gözlemleyerek öğrenme imkânlarına sahip olduklarını anladıkları zaman, o bilgileri benimsemektedirler. En önemli sosyalizasyon araçları arasında arkadaş grubu yer almaktadır. Arkadaş gruplarının sosyalleştirici etkisi aile fertlerinin

kadar etkin olmasa bile, kişilerin sosyalizasyon süreçlerinde belirli durum ve zamanlarda etkili olabilmektedir (Cansever, 2020).

Finansal sosyalleşme sürecinde arkadaşların etkisi oldukça önemlidir. Genç bireylerin finansal alışkanlıkları ve davranışları, çevrelerindeki arkadaşlarının tutumlarından büyük ölçüde etkilenmektedir (Jorgensen ve Salva 2010). Arkadaşların finansal kararlar ve harcama alışkanlıkları, gençlerin kendi finansal seçimlerini şekillendirmede büyük bir rol oynayabilir. Özellikle gençlik döneminde arkadaşlar arasındaki etkileşim, gençlerin finansal bilgi düzeylerini ve davranışlarını olumlu ya da olumsuz yönde etkileyebilmektedir (Shim ve diğerleri 2015). Arkadaş çevresinde tasarruf, yatırım, borç yönetimi gibi finansal konulara verilen önem veya ihmal, gençlerin bu konulardaki tutumlarını belirleyebilir. Ayrıca, arkadaşlar arasında görülen tüketim alışkanlıkları, gençlerin para harcama biçimlerini etkileyebilir ve buna uyum sağlama eğiliminde olmaktadır (Sabri ve diğerleri, 2020).

2.3.3. Finansal Sosyalizasyon Sürecinde Eğitim Faktörü

Çocuklar, ailelerinin finansal çatısında yetişmeler bile, finansal sosyalizasyonun yetişkin bireylerden daha çok çocuklara öğretilmesi, ilerleyen dönemlerde bu yetenekleri öğretmenin tam tersine, çocukların finansal davranış ve tutumlarının biçimlendirilmesine fırsat sunmaktadır. Yetişkin bireyler için, finansal okuryazarlığa ilişkin birçok araştırma olmasına rağmen, bu tarz bir eğitim sürecinin tasarrufların artması benzeri finansal davranış ve tutumları etkilendiğine ilişkin oldukça az sayıda kanıt bulunmaktadır (Fernandes vd., 2014).

Finansal sosyalleşme sürecinde eğitimin etkisi oldukça belirleyicidir. Eğitim, genç bireylerin finansal bilgi düzeyini artırarak, sağlıklı finansal kararlar alabilmeleri ve geleceğe yönelik planlamalar yapabilmeleri için kritik bir rol oynar. Okullarda ve aile içinde sağlanan finansal eğitim, gençlerin para yönetimi, tasarruf alışkanlıkları, borç yönetimi ve yatırım gibi temel finansal konularda bilinçlenmelerini destekler (Shim ve diğerleri, 2010). Eğitim, gençlerin finansal terimleri anlamalarını, bütçe oluşturma becerilerini geliştirmelerini ve risklerle nasıl başa çıkacaklarını öğrenmelerini sağlar. Ayrıca, finansal eğitim sayesinde gençler gelecekteki mali hedeflerini belirleyebilir, para biriktirme alışkanlıkları kazanabilir ve finansal bağımsızlık konusunda sağlam temeller oluşturabilirler. Eğitim, gençlerin finansal seçimlerini daha bilinçli ve bilgili bir şekilde yapmalarına yardımcı olurken, finansal risklere karşı da daha dirençli hale gelmelerini sağlayabilir. Bu nedenle, finansal

eğitim, gençlerin finansal sosyalleşme sürecindeki önemli bir bileşen olarak görülmelidir (Gudmunson ve Danes, 2011).

2.3.4. Finansal Sosyalleşme Sürecinde Medyanın Rolü

Toplumu meydana getiren faktörlerin en önemli öğeleri arasında yer alan medya, kişilerin bilgi paylaşma ve iletişim sağlama şekillerini ciddi boyutta değiştirmektedir (Cansever, 2020). Uslu ve diğerlerine (2017) göre, medya ortamının sosyalleşme aracı olarak kabul edilmesi, medyanın kültür, toplum ve kişi üzerindeki etkisini çok daha anlaşılır bir duruma getirmektedir. Finansal sosyalleşme sürecinde medyanın rolü büyüktür. Televizyon, internet ve diğer medya araçları üzerinden sunulan finansal içerikler, gençlerin mali konular hakkında farkındalık kazanmasına ve finansal terimleri öğrenmelerine yardımcı olur. Medya, gençlerin tasarruf, yatırım ve borç yönetimi gibi konularda bilinçlenmelerine katkı sağlayarak finansal okuryazarlıklarını artırabilir (James ve Mindy, 1998).

2.3.5. Finansal Sosyalleşme Sürecinde Dinin Etkisi

Din, toplum içerisinde ticaret, insan ilişkileri, ibadet, kültür ve ahlak benzeri alanları düzenlemektedir. İncanın oldukça önemli bir konuma sahip olması, kişilerin hayatlarını ve hayatta almış olduğu kimi karar ve tercihleri dine göre biçimlendirmesine sebep olmuştur. Bununla birlikte din, kişilerin davranışlarının iyileştirilmesi konusunda da ciddi bir öneme sahiptir. İnsanların anlam veremedikleri durum ve olaylara karşı, onlara ikna edici ve anlamlı bilgiler vermektedir. Bu sebepten dolayı dini tercihler, insanların seçimlerinde hâkim olmakta ve sosyal sonuçlara sebep olabilmektedir (Cansever, 2020).

Finansal sosyalleşme sürecinde dini inanışlar, bireylerin mali değerleri ve davranışlarını etkilemektedir. Bazı dinler, tasarruf, cömertlik, faizden kaçınma gibi finansal konuları özellikle vurgular. Dini inanışlar, bireylerin harcama alışkanlıklarını şekillendirir, yatırım tercihlerini etkiler ve borçlanma yaklaşımlarını belirler. Dini değerler, bireylerin finansal kararlarını şekillendiren önemli bir etken olarak finansal sosyalleşme sürecinde rol oynamaktadır (Sabri ve diğerleri, 2012).

2.4. Finansal Sosyalleşmenin Önemi ve Etkileri

Sosyalleşme, içinde yaşanılan toplumun norm, tutum ve değerlerini kişiye kazandırarak, kişiyi toplum ile uyumlu bir hale getirmektedir (Gudmunson ve Danes, 2011). Kişi, bahsedilen uyum süreci boyunca psikolojik ve sosyal unsurlardan

etkilenerek finansal davranışların ve finansal kararlar almanın temelini meydana getirmektedir. Böylelikle kişilerdeki finansal temeller, finansal sosyalizasyonda ortaya çıkmaya başlamaktadır (Gudmunson ve Danes, 2011).

Finansal sosyalizasyon süreci, kişinin finansal açıdan norm, standart, değer ve bilgilerine etkide bulunmaktadır (Danes, 1994). Söz konusu etki sonucunda kişi, finansal konulara ilişkin bilgi kazanmakta, bu bilgileri finansal davranış ve tutumlara dönüştürmektedir. Finansal sosyalizasyon, kişilerin finansal davranış ve tutumlarının nasıl biçimlendiğini anlayarak incelemek bakımından, kişilerin finansal konularda sergilediği davranış ve tutumlarının nasıl başlamış olduğunun ve nasıl bitebilecek olduğunun anlaşılmasına katkıda bulunmaktadır (Shim vd., 2010). Bu bakımdan finansal sosyalizasyon süreci, finansal davranışlara kazanılmasını sağlayan farklı kişisel unsurları ve ilişkisel süreçleri anlamlandırmak, geniş bir mercek kazandırmaktadır (Schweichler, 2013).

Finansal sosyalizasyon, farklı unsurların (ailelerin bağımlılığı, gelir seviyesi, medeni durum, ırk, cinsiyet, yaş vb.) en az biri ile önemli derecede ilişki halindedir. Bu sebepten dolayı davranış ve tutumların yanında, bireysel finansal yönetim konularında sergileyecek olduğu tutumlarını biçimlendirmede, finansal sosyalizasyon sürecinin önemli bir rol oynayabilecek olduğuna ilişkin düşünce ve fikirler artmaktadır (Gutter vd., 2009). Kişilerin iyi bir yatırımcı olabilmeleri adına finansal beceri ve bilgilerini geliştirmeleri gerekmektedir (Johnson ve Sherraden, 2007). Kişiler, finansal sosyalizasyonda finansal konulara ilişkin hem nesnel hem de özel bilgiye sahip olduklarında pozitif davranış ve tutumlar gösterebilmektedir. Söz konusu pozitif davranış ve tutumlar, kişinin finansal refah düzeyini pozitif olarak etkilemekte, kişilerin sosyal, bireysel ve akademik memnuniyetlerini de artırmaktadır (Shim vd., 2010). Örnek olarak, bir çocuğu alışverişe götürmek, o çocuğa finansal davranış, tutum ve kararlar ile alakalı önemli bilgiler kazandırabilmektedir. Bahsedilen durum, çocuğun küçük yaşlarından itibaren finansal konulara ilişkin bilgi sahibi olmasına pozitif yönlü bir etki oluşturabilmektedir. Çocuk, yetişkin bir kişi haline geldiği zamanda öğrendikleri ve gözlemledikleri şeyleri uygulamaya devam edebilmektedir. Çocukluk döneminden itibaren parayı ailede öğrenmeye başlamış olan kişilerin, finansal açıdan ilişkileri daha kaliteli olabilmekte, finansal öz yeterlik düzeyi yükselebilmektedir (Gudmunson ve Danes, 2011). Bunun haricinde finansal sosyalizasyon süreci, kişilerin finansal kontrolü sağlayabilmelerine yardımcı olmakta

ve sorumluluklarını etkileyerek borçlanma risklerini düşürmektedir (Shim vd., 2010).

Finansal sosyalizasyon süreci, kişilerin finansal açıdan bağımsızlığını da etkileyebilmektedir. Finansal bağımsızlığın edinilmesi, yetişkinlik dönemine geçiş sürecinin önemli bir bileşeni olarak nitelendirilmektedir. Bilhassa ekonomik yapıda meydana gelen değişim ve gelişimler gençlerin finansal açıdan bağımsızlık düzeyini güçte olsa edinmelerini sağlamaktadır. Gençlerin finansal bağımsızlıklarını edinmeleri sırasında finansal sosyalizasyon süreçlerinde bilhassa aile fertlerinin pozitif etkisi bulunmaktadır. Örnek olarak, ekonomik açıdan gücü yüksek olan ailelerin çok olduğu Amerika’da finansal bağımsızlığını kazanmış olan gençlerin diğer ülkelerde bulunan gençlere nazaran daha erken gelir kazanma ihtimali fazladır. Fakat sosyoekonomik durumu yüksek düzeyde olan aile fertleri, finansal konulara ilişkin çocukları adına birer rol olmalarına rağmen, bazı durumlarda finansal bağımsızlıklarını edinmelerinde yetersiz kalmaktadırlar (Lee ve Mortimer, 2009).

Öte yandan finansal sosyalizasyon süreci, kişilerin refah düzeyini negatif olarak da etkileyebilmektedir. Bilhassa aile ortamındaki kötü ve zayıf ilişkiler refah düzeyini olumsuz olarak etkileyecek finansal davranış ve tutumlara sebep olabilmektedir (Gudmunson ve Danes, 2011). Bunun haricinde yetişkinlik dönemine geçiş esnasında negatif finansal alışkanlık ve davranışlarda oluşabilmektedir Finansal sosyalizasyonda meydana gelen bu negatif finansal alışkanlık ve davranışlar, kişilerde kalıcı olabilmektedir (Shim vd., 2010). Örnek olarak, kimi insanlar bütçeyi aşma, borca sadık kalmama, kredi kartı borcunu ödememe gibi olumsuz ve riskli davranış ve tutumlar sergileyebilmektedir. Grohmann ve diğerleri (2015), yetişkin bireylerin çocukların davranış ve tutumlarında ömür boyunca etkilerinin olduğunu ifade etmektedirler. Kişilerin ergenlik dönemlerinde para ve iş ile alakalı edinmiş oldukları deneyim ve tecrübeler, yetişkinlikte olumsuz etkilere sebep olabilmektedir.

2.5. Dünyada ve Türkiye’de Yapılan Finansal Sosyalizasyon Çalışmaları

Uluslararası yazında yapılan çalışmalarda genel olarak finansal sosyalizasyon sürecinin ailede başladığıyla ilgili bulgu ve görüşlere rastlanmaktadır. Yine bu çalışmaların başka amaçları arasında ailede başlayan finansal sosyalizasyon süreçlerinin bireylerde finansal okuryazarlık, finansal davranış, finansal tutum ve finansal refah gibi etkenlerin hangisine etkide bulunduğunu da görmek mümkündür. Finansal sosyalizasyon ile ilgili Türkiye’deki çalışmalar kısıtlı olsa da uluslararası yazında yapılan çalışmalardaki sonuçlarla benzerlik taşımaktadır. Türkiye’deki

araştırmalarda çıkan sonuçlara bakıldığında finansal sosyalizasyon süreçlerinde aile etkisinin önemli ölçüde belirginleştiği görülmektedir. Türkiye’deki çalışmaların örneklemini ise genellikle üniversite öğrencileridir. Finansal sosyalizasyon ile ilgili gerek ulusal, gerekse uluslararası çalışmaları şöyle sıralamak mümkündür.

Yıldırım ve Özbek (2021), yapmış oldukları çalışmada 14-18 arası öğrencilerde finansal sosyalizasyon araçlarının ve erken dönemdeki finans ve ekonomi eğitiminin öğrencilerin finansal okuryazarlık ve finansal davranışları üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. Araştırma örneklemini bakalorya eğitimi (IB) alan ve almayan kolej öğrencileriyle ticaret meslek lisesi öğrencileri olmak üzere toplamda 1.274 öğrenciden oluşmaktadır ve anket Trabzon, Erzincan, Ordu ve Samsun illerinde uygulanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre bakalorya eğitimi alan öğrencilerde erken dönem finansal sosyalizasyon özelliklerinden aile geçmişi, ekonomi eğitimi ve kalitesi, para ve iş üzerinden sağlanan finansal sosyalizasyonun öğrencilerin finansal okuryazarlık düzeylerini anlamlı ve pozitif yönde etkilediği görülmüştür. Aynı zamanda bu öğrencilerin finansal okuryazarlık düzeyleri finansal davranışları üzerinde anlamlı ve olumlu bir etkiye sahiptir. Bakalorya eğitim almamış diğer okul öğrencilerinin ise finansal okuryazarlık düzeylerinin finansal davranışları üzerinde bir etkisinin olmadığı sonucuna varılmıştır.

Özbek (2019), yapmış olduğu araştırmada aile, okul eğitimi, iş ve para kazanımı, çevre gibi finansal sosyalizasyon ajanların finansal davranış üzerindeki etkileri ölçülmeye çalışılmıştır. Anket yöntemi kullanılmış ve anket Gümüşhane ilinde öğrenim gören 283 meslek yüksekokulu öğrencisine uygulanmıştır. Okulda görülen mecburi stajın ve finans eğitiminin öğrencilerin finansal davranışlarını olumlu yönde etkilediği görülmüştür. Ailenin finansal bilgi seviyesi, ebeveynlerin sunduğu finansal sosyalleşme ve alınan eğitim özelliklerinin meslek yüksekokulu öğrencilerinin finansal davranışları üzerindeki etkisinin anlamlı ve pozitif olduğu görülmüştür. Çalışmada ele alınan, para ve iş üzerinden sağlanan finansal sosyalleşmenin, bireyin finansal davranışları üzerindeki etkisinin anlamsız olduğu sonucuna varılmıştır.

Çopur ve Gutter (2011), yapmış oldukları çalışmalarında; Filorida’da 3.320 ve Ankara’da 3.983 olmak üzere toplam toplam 7.303 üniversite öğrencisinde cinsiyete göre finansal sosyal öğrenme fırsatlarını incelemişlerdir. Araştırma sonuçlarına göre Türkiye’de kız öğrenciler erkek öğrencilere göre daha fazla finansal sosyal öğrenme fırsatlarına sahiptirler. Filorida’da ise erkek öğrenciler kız öğrencilere nazaran daha

çok finansal sosyal öğrenme fırsatlarına sahiptirler. Ülke bazlı bakıldığında ise Filorida'daki erkek öğrenciler Ankara'daki öğrencilere göre daha fazla finansal sosyal öğrenmeye sahiptir.

Cansever ve Kızıldağ (2021), yapmış oldukları çalışmada İzmir ilinde faaliyet gösteren 55 kadın girişimcide finansal sosyalizasyon süreçlerinin (aile, arkadaş, okul, medya ve din) finansal okuryazarlık (finansal bilgi, finansal tutum ve finansal davranış) düzeyleri üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. Araştırma sonuçlarında finansal sosyalizasyon süreçlerinde yer alan aile değişkeninin kadın girişimcilerin finansal okuryazarlık düzeyleri üzerinde diğer finansal sosyalizasyon araçlarına nazaran önemli ölçüde yüksek ve pozitif çıktığı görülmüştür.

Özbek ve Aydın (2021), yapmış oldukları çalışmada bireylerin finansal konularda karar almada zorlandıkları ve çözüm için finansal sosyalleşme temelli bir çözüm önerisi anlatılmaktadır. Çalışmaya göre eski neslin şimdiki nesle göre finansal karar vermede daha başarılı oldukları vurgulanmaktadır. Çözümün ise aile, ebeveynler, para, okul ve iş hayatı değişkenleri üzerinden kurulan finansal sosyalleşme modeliyle olabileceğidir. Finansal konular bireylere erken yaşlarda aile ortamında gösterilmeli okul hayatıyla eksiklikler giderilmeli ve iş hayatıyla deneyim oluşturularak bireylerin sağlıklı finansal kararlar verebilmeleri ya da sağlıklı finansal davranış göstermeleri sağlanmalıdır.

James ve Mindy (1998), yapmış oldukları çalışmalarında Çin'in başkenti Pekin'de 4-6.'ncı sınıflarda okuyan 409 çocuğa uygulanan tüketici sosyalleşmesi anketinde; çocukların ürünleri seçerken hangi araçlardan (tv, radyo, gazete ve dergi) etkilendiklerini tespit etmeyi amaçlamışlardır. Anket veliler nezaretinde doldurtulmuştur. Çin kültüründe ailenin çocuklar üzerinde etkisi yadsınmaz bir gerçektir. Fakat araştırmadan çıkan sonuçlar çocukların ürün seçerken en çok tv metaryelinden etkilendiği göstermiştir.

Zhu (2019), yapmış olduğu çalışmada Hong Kong'lu ergen öğrencilere objektif finansal bilgi, ebeveyn doğrudan finansal eğitimi, ebeveyn finansal normları, ebeveyn finansal rol modellemesi, finansal tutum, finansal davranışlarda özdenetim ve finansal davranış değişkenleri arasında bir model oluşturularak finansal davranış üzerinde model değişkenlerinin etkilerini ölçmeye çalışmıştır. Araştırma örnekleminde 12-18 yaş arası 158 deney grubu ve 59 kontrol grubu olmak üzere toplam 217 öğrenci bulunmaktadır. Araştırma kapsamında deney grubuna finansal

eğitim verilmiş kontrol grubuna ise müdahale edilmemiştir. Araştırmadan çıkan sonuçlarda iki grup için de değişkenler arasındaki ilişkiler anlamlı ve pozitifdir. Ebeveyn doğrudan eğitiminin ebeveyn finansal rol modellemesi üzerindeki etkisi her iki grupta da birbirine yakın çıkmıştır. Yine ailenin finansal normlarının ebeveyn finansal rol modellemesi üzerindeki etkisi deney ve kontrol grubunda benzer sonuçlar vermiştir. Ebeveyn finansal normlarının finansal tutumlar üzerindeki etkisi deney grubunda kontrol grubuna göre daha yüksektir. Yine ebeveyn doğrudan finans eğitiminin finansal davranışlarda özdenetim üzerindeki etkisi kontrol grubunda daha yüksek çıkmıştır. Son olarak finansal tutumlar ve finansal özdenetimin finansal davranış üzerindeki etkisi her iki grup için de aynı düzeyde bulunmuştur.

Sohn ve diğerlerinin (2012), yapmış oldukları çalışmalarında lise de okuyan Koreli ergenlerin (N=1.185) finansal sosyalleşme ajanları vasıtasıyla; para tutumları, medya, banka hesabına sahip olma ve aylık harçlık miktarları gibi finansal deneyimlerin finansal okuryazarlıklarıyla ilişkilerini araştırmışlardır. Araştırma sonuçlarına göre medyayı birinci sırada sosyalleşme aracı olarak seçen ve banka hesabına sahip olan öğrencilerin finansal okuryazarlık seviyeleri daha yüksek düzeyde ölçülmüştür. Bir başka bulgu ise öğrencilerin paraya karşı tutumlarıdır. Sonuçlarda paraya karşı tutum değişkeni açıklayabilirlik açısından diğer değişkenlerden yüksek çıkmıştır. Bu nedenle paraya karşı tutum ilişkisi yüksek çıkan öğrencilerin finansal okuryazarlık düzeyleri de yüksektir. Araştırmada ailenin finansal sosyalizasyon açısından önemi ortaya konmuş fakat sonuçlar bazında öğrencilerin finansal okuryazarlık düzeylerinde ailenin etkisi önemsiz ölçüde düşük çıkmıştır. Aynı zamanda okuldaki finansal eğitimin finansal okuryazarlığı geliştirecek kadar yeterli olmadığı ortaya konmuştur.

Bowen (2002), yapmış olduğu çalışmada ebeveynlerin finansal bilgi düzeyleri ile lise son sınıf öğrencilerinin finansal bilgileri arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Bu çalışma kapsamında 64 lise öğrencisi altı haftalık bir programa alınarak sonrasında anket uygulanmıştır. Analiz sonuçlarına göre öğrencilerin ebeveynlerinin finansal bilgilileriyle öğrencilerin finansal bilgileri arasında olumlu ve pozitif yönde bir ilişki gözlenmiştir.

Gutter ve diğerlerinin (2009), yapmış oldukları çalışmalarında 18 yaş üzeri üniversite öğrencilerinde (N=16.876) finansal sosyal öğrenme fırsatlarının öğrencilerin finansal eğilimleri ve finansal davranışları üzerinde olumlu bir etkiye

sahip olup olmadığını araştırmışlardır. Araştırma sonuçlarına göre finansal eğilimler finansal davranışlar ile önemli ölçüde ilişkilidir. Aynı zamanda finansal davranışlar ile finansal sosyal öğrenme fırsatları arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Diğer bir önemli sonuç ise finansal sosyalleşmenin; kişisel finans yönetimi konusunda bireylerin tutumlarını şekillendirebileceğine dair ipuçlarını gösteriyor olmasıdır.

Garrison ve Gutter (2010), yapmış oldukları çalışmalarında ABD’de 15 farklı üniversiteden 15.797 öğrenci içerisinde finansal sosyal öğrenme ve cinsiyet rollerinin öğrencilerin risk almadaki etkilerini araştırmışlardır. Araştırma sonuçlarına bakıldığında finansal risk almada cinsiyet farkları belirginleşmiştir. Erkeklerin kadınlara göre risk alma olasılığı daha yüksek çıkmıştır. Finansal sosyal sorumlulukta cinsiyet farkı ortaya çıkmış olup kadınlar erkeklere nazaran finansal sosyal öğrenme fırsatlarına daha çok maruz kalmaktadırlar. Yine risk alma istekliliği açısından bakıldığında finansal sosyalizasyonun risk alma üzerinde cinsiyete göre anlamlı etkiler oluşturduğu gözlemlenmiştir.

Shim ve diğerlerinin (2010), yapmış oldukları çalışmalarında bir finansal sosyalleşme modeli geliştirerek öğrencilerin ergenlik dönemlerindeki sosyalleşmelerinin finansal tutum ve finansal davranış üzerindeki etkilerini araştırmışlardır. Araştırma 2.098 üniversite birinci sınıf öğrencisine anket uygulanarak gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre sağlıklı finansal davranış ve finansal tutum geliştirmede ebeveynlerin rolü iş deneyiminden ve finansal eğitimden daha önemlidir. Sağlıklı finansal tutum geliştirmede ve kararlar almada erken dönemde finansal sosyalleşmenin önemi ortaya çıkmıştır.

Solheim ve diğerlerinin (2011), yapmış oldukları çalışmalarında 217 üniversite öğrencisinin ailelerindeki finansal sosyalizasyon deneyimlerini araştırmışlardır. Araştırma sonuçlarına bakıldığında ebeveyn rol modellemesi ve ebeveyn doğrudan öğretimin öğrencilerde olumlu ve olumsuz finansal davranışlara yol açabildiğini göstermektedir. Nihai sonuç olarak ailelerin öğrencilerde erken yaşta finansal yeterliklerin gelişmesinde önemli rol oynadığı saptanmıştır.

Jorgensen ve diğerlerinin (2017), yapmış oldukları çalışmalarında 321 üniversite öğrencisinde aile finansal sosyalleşme teorisi perspektifinden bağlanma güvensizliği, kontrol odağı ve ebeveyn finansal iletişiminin finansal davranışlar üzerindeki etkilerini araştırmışlardır. Araştırma sonuçlarına göre bağlanma güvensizliği finansal iletişimin yanı sıra öğrencilerde finansal yetenekleri de etkilemektedir. Bir başka bulguya göre ise

finansal sosyalleşme sürecinde aile ilişkilerinin kalitesinin önemi ortaya konmaktadır.

Shim ve diğerlerinin (2015), yapmış oldukları araştırmalarında aynı özelliğe sahip 18-21 yaş ve 20-24 yaş aralığındaki üniversite öğrencilerine, sağlıklı finansal kalkınmaya giden yollarda bir sosyalleşme modelini geliştirmek için toplam 1.511 öğrenciye iki ayrı anket uygulamışlardır. Araştırmanın çıktılarına göre bireylerin algılanan ebeveyn sosyalleşmesindeki olumlu değişim, finansal tutum, finansal kontrol edilebilirlik ve finansal etkinlikteki olumlu değişimle en güçlü ilişkiye sahip olduğu görülmüştür. Ayrıca hem resmi hem de gayri resmi finansal eğitim önemli bir rol oynamıştır. Buna karşılık, tutumdaki olumlu değişimin, davranışlardaki olumlu değişim üzerinde büyük bir etkiye sahip olduğu görülmüştür. Olumlu finansal sosyalleşme faktörlerinin, gençlerin mali durumlarını yönetme konusunda düşünme ve davranış biçimlerinde olumlu değişikliklere katkıda bulunabileceği sürecin tartışma konusu olmuştur.

Sirsch ve diğerlerinin (2019), yapmış oldukları çalışmalarında gelişmekte olan yetişkinlerde ebeveyn finansal sosyalleşmesinin öğrencilerin kişisel finansal para yönetiminden memnuniyeti üzerindeki etkilerini araştırmışlardır. Araştırmanın örneklemini Avusturya ve Slovenya da okuyan 412 tane üniversite birinci sınıf öğrencisidir. Araştırmanın iki ayrı Avrupa ülkesinde yapılmasının nedeni sosyokültürel farklılıkların araştırma sonuçlarını etkileyip etkilemeyeceğidir. Araştırma sonuçlarına bakıldığında ebeveyn finansal sosyalleşmesinin kişisel finansal para yönetimindeki etkisi iki ülkede de önemli ölçüde yüksek çıkmıştır. Ancak Slovenya'daki ebeveyn etkisi Avusturya'dan daha yüksektir. Bunun nedeni Slovenya kültüründe ebeveyn bağlılığının daha fazla olması olabilir.

Lanz ve diğerlerinin (2020), yapmış oldukları çalışmalarında aile içi iletişimin kalitesi ve aile içi ekonomik bağımlılığın gelişmekte olan genç yetişkinlerde öznel finansal refah, nesnel finansal refah ve kişisel gelir üzerindeki etkilerini araştırmışlardır. Araştırmanın örneklemini yaşları 19-29 arası değişen 160 gelişmekte olan yetişkin ile 121 anne ve 98 baba olmak üzere toplam 379 kişiden oluşmaktadır. Gelişmekte olan yetişkinlere ve ebeveynlere uygulanan anket birbirinden farklıdır. Gelişmekte olan yetişkinlere finansal refah anketi uygulanmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre aile içi ekonomik bağımlılığın yetişkinlerin geliri üzerinde anlamlı etkiye sahiptir ancak ilişki yönü negatiftir. Aile içi iletişimin kalitesi ile nesnel finansal refah arasında bir ilişki bulunamamıştır. Öznel finansal refah aile içi iletişimin

kalitesiyle önemli ölçüde ilişkilidir. Ekonomik bağımlılıkta cinsiyetin bir etkisi görülmemiştir. Cinsiyet öznel finansal refahı önemli ölçüde etkilememiştir. Gelişmekte olan yetişkinlerin yaşı kişisel gelirleri üzerinde etkilidir. Gelişmekte olan yetişkinlerin yaşam düzenleri ekonomik bağımlılık üzerinde etkilidir. Ancak kişisel gelirleri üzerinde herhangi bir etkisi yoktur. Gelişmekte olan yetişkinlerde ebeveynlerinden ayrı yaşayanlar ebeveynlerine daha çok bağımlıdırlar.

Drever ve diğerlerinin (2015), yapmış oldukları çalışmalarında yetişkinlerin finansal refahının kökenlerini çocukluktan erken yetişkinliğe kadar meydana gelen deneyimlere, psikolojik, sosyolojik ve nörolojik değişimlere kadar takip etmek amacıyla daha önceki literatürde yer alan çalışmalardan yararlanarak araştırma yapmışlardır. Araştırma sonuçlarına göre ebeveynler tüm kademelerde bireylerde sağlıklı finansal tutum ve davranışların geliştirilmesinde önemli rehberlerdir. Ailelerin çocuklarına tavsiyede bulunmak yerine onları yatırım yapma, harcama ve tasarruf konularında teşvik etmesi vurgulanmaktadır.

Payne ve diğerlerinin (2013), yapmış oldukları çalışmalarında 334 evli çift üzerinde ebeveyn finansal sosyalizasyon süreçlerinin; finansal kabiliyetleri ve finansal davranışları etkileyip etkilemediğini araştırmışlardır. Ayrıca çalışmalarında finansal davranışların kaynağının aile sosyalizasyon süreçleriyle meydana geldiği görüşünü öne sürmüşlerdir. Çıkan sonuçlara bakıldığında evlilik sürecinde finansal sosyalizasyonun oluştuğu kişisel özelliklerin finansal bilgi, tutum ve davranışlarla ilişkili olduğu gözlemlenmiştir. Dikkati çeken bir başka bulgu ise dinin bireyleri finansal kararlar alırken doğrudan etkilediğidir.

Hira ve diğerlerinin (2013), yapmış oldukları çalışmalarında finansal sosyalleşmenin hane halkı net gelirleri ve yatırım yönelimleri üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Araştırma 880 hane halkıyla telefon görüşmesi ve çeşitli formların doldurulması şeklinde gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre finansal sosyalleşmenin ya da ebeveyn etkisinin hane halkı net gelirleri, yatırım yönelimleri üzerinde etkisi vardır, fakat önemsiz derecede çıkmıştır. Hane halkı net geliri ile yatırım yönelimleri arasında güçlü bir ilişki mevcuttur. Çıkan bu sonuçlar literatür tarafından da desteklenmektedir.

Gudmunson ve Danes (2011), yapmış oldukları çalışmalarında araştırma makalelerinden yola çıkarak 100'ün üzerinde makaleyi inceledikten sonra aile finansal sosyalizasyon teorisini rafine etmişlerdir ve bundan sonraki çalışmalara yol gösterecek

yeni bir model öne sürmüşlerdir. Modele göre finansal sosyalizasyon teorisi; finansal bilgi, finansal tutum, finansal kabiliyet ve finansal refah ile doğrudan ilişkilidir. Ek olarak örtük ve açık finansal sosyalizasyon etkenlerinin modelde direkt etkileri gözlemlenmiştir.

Greenfield ve Williams (2007), yapmış oldukları çalışmalarında Avusturalya’da finansal sosyalizasyon sürecinde ve finansal karar verme mekanizmalarında medyanın önemini araştırmışlardır. Araştırmanın yapıldığı dönemde Avusturalya hükümeti bir ekonomik program uygulamaktadır. Bu program kapsamında medyanın rolü incelenmeye çalışılmıştır. Araştırmanın sonucunda finansal süreçlerde özellikle televizyonun katkısının önemli ölçüde yüksek çıktığı görülmüştür.

3. FİNANSAL OKURYAZARLIK

Araştırmanın bu bölümünde finansal okuryazarlık ile ilgili kavramsal çerçeve çizilmiş sonrasında ulusal ve uluslararası yapılan çalışmalara yer verilmiştir.

3.1. Okuma-Yazma ve Okuryazarlık Kavramı

Okur-yazarlık kavramının bugüne dek farklı farklı tanımlamaları yapılmıştır. Okuma ve yazma çalışmalarının temelini meydana getiren bu kavramın birbirinden farklı birçok tanımlamalarının yapılmış olması, değişen şartların ve gereksinimlerin çeşitliliğiyle okuma ve yazma öğretiminin gelişiminden kaynaklanmaktadır.

Okur-yazarlık, çoğunlukla yetişkin bireylerin yazılı işaretleri, diğer bir ifadeyle yazma ve okumayı en basit biçimde anladığında başlamaktadır. Eskiden yalnızca ismini okuyup yazabilen kişilere ve imzasını atabilen kişilere okur-yazar denilmekteydi. Fakat zaman içerisinde oldukça sınırlı olan söz konusu ölçüler değişim göstermeye başlamıştır. Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) tarafınca 1951 senesinde yapılmış olan toplantıda, “*Eğitim İstatistiklerini Normalleştirmekle Görevli Uzmanlar Komitesi*”, okur-yazar kavramını, okur-yazar, günlük hayatıyla alakalı kısa ve basit bir cümleyi anlayıp, okuyan ve yazan kişiler şeklinde ifade etmiştir. Unesco, 1958 senesinden itibaren üyesi olan ülkelere, eğitim istatistiklerinde bu tanımlamayı kullanmaları konusunda tavsiyede bulunmuştur. Farklı ülkeler tarafınca da kullanılmış olan bu ilk okur-yazar tanımı, okuma ve yazmanın temel faktörleri olarak bilinen kodu çözme ve kodlama yeteneklerini içermektedir.

3.2. Finansal Okuryazarlık Kavramı

Finansal okuryazarlık konusuna ilişkin araştırma ve çalışmalar yürütmekte olan “*Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD)*” finansal okuryazarlık kavramını, toplumu yaratan kişilerin finansal piyasalara ve kolektif ekonomik yaşama katılımları konusunda, kişilerin finansal karar ve düşüncelerinde etkili sonuçlar almalarını sağlamak ve bu durum sayesinde toplumsal refah düzeyini iktisaden iyileştirmek ve kuvvetlendirmek amacı ile; bireylerin finansal riskler ve kavramlara ilişkin bilgi sahibi olmaları ve söz konusu bilgi ile hareket edebilme yeteneği şeklinde tanımlamaktadır (OECD, 2011).

Finansal okuryazarlık konusuna ilişkin dünya genelinde en fazla bilinen ve finansal okuryazarlık kavramının farklı pek çok konusunu inceleyen Lusardi ise finansal okuryazarlık kavramını, finansal tüketici ve yatırımcıların finansal kavram ve ürünler ile alakalı bilinçlendirilmesi ya da finansal seçenek ve riskler içinde tercihte bulunabilecek ayrımlara sahip olmasına katkıda bulunarak finansal refahı artırma süreci olarak tanımlamaktadır. Finansal okuryazarlık kavramını Lusardi, gelişmiş ve temel finansal okuryazarlık şeklinde 2 başlıkta ele alarak, faizleri yorumlayabilme, risk kavramını algılayabilme, enflasyonun meydana getirdiği etkileri kavrayabilmeyi esas finansal okuryazarlık kapsamında değerlendirmekte iken; faiz oranları, hisse senedi piyasası ve bono fiyatları ile ilgili hesaplamaları ileri finansal okuryazarlık kavramının kapsamına almıştır (Lusardi, 2008).

Bireyler, en düşük düzeyde finansal kavramları kavramak, basit iktisadi hesaplamaları gerçekleştirmek ve finans bütçesini yönetmek zorundadır. Bahsedilen durum bilhassa kadınlar ve düşük eğitim grupları bakımından daha fazla önem arz etmektedir. Bu kapsamda finansal okuryazarlık, bireylerin sermaye piyasasına iştirakinden kişisel emekliliklerine kadar olan süreç içerisinde finansal kararlar vermelerini etkilemektedir (Fettahoğlu, 2015).

Finansal okuryazarlık ile alakalı ABD’de Başkan’a rapor oluşturan danışma kurulu “*President’s Advisory Council on Financial Literacy (PACFL)*” finansal okuryazarlık kavramını; kişinin yaşamı boyunca finansal rahatlığa erişebilmesi için finansal kaynakları etkili olarak idare etme, kazandığı yetenek ve bilgileri kullanma becerisi olarak tanımlamaktadır (PACFL, 2008).

“JumpStart” ismiyle ABD’de gerçekleştirilmiş olan finansal okuryazarlık programındaysa finansal okuryazarlık kavramı, bireyin hayatı boyunca finansal refahını sağlayabilmesi amacı ile finansal kaynaklarını etkin olarak kullanabilmesi ve bunu edinilecek bilgiyi sağlama yeteneği şeklinde ifade edilmiştir (PACFL, 2008). Finansal okuryazarlıkta bilgi birikiminin ne ölçüde gerektiği bu tanımlamada belirtilmektedir.

Finansal okuryazarlık ile alakalı birden çok tanımlamada yer alan Remund (2010), bu tanımları 5 grupta birleştirerek aşağıda belirtildiği gibi sıralamıştır (Remund, 2010);

- ❖ Gelecek dönemdeki finansal ihtiyaçlar için tesirli bir plan hazırlama yeteneği.
- ❖ Duruma uygun finansal kararlar alabilme yeteneği.
- ❖ Bireysel finans idaresi yeteneği.
- ❖ Finansal kavramlar ile ilişkin iletişim yeteneği.
- ❖ Finansal okuryazarlık ve finansal kavramlar ile alakalı bilgi.

Finansal beceri ve yeterlilik, finansal okuryazarlıkta öncelikli alanlar arasında yer almaktadır. Bireyler finansal beceri ve yetenekleri sayesinde finansal konularda bilgi edinerek bu konuları anlayabilmektedir. Ayrıca buna benzer olarak bir kişinin finansal yetenek ve yeterliliğe ulaşması için ilk olarak konuyla alakalı bilgi sahibi olmasının yanında edindiği bilgileri nasıl ve nerede kullanacak olduğunu da bilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda finansal konulara ilişkin bilgi sahibi olan kişi, finansal sorunlarını belirleyerek bu sorunları aşmak amacıyla etkili çözümler geliştirebilmektedir (Mason, 2003).

Finansal okuryazarlık, bireylere paranın idaresi ve harcanması konusuna ilişkin gereken temel yeterlik, bilgi ve becerilerini belirtmektedir. Bilhassa günlük yaşamda kişilerin aldıkları veya alacak oldukları ekonomik kararlar üzerinde, bireylerin finansal okuryazarlık kapsamında sahip oldukları bilgi seviyesi, söz konusu kararların neticesini etkilemektedir. Bunun sebebi, bireylerin finansal açıdan bilgi birikim seviyeleri, alacak oldukları kararlar üzerinde direkt olarak etki sahibi olan oldukça önemli bir faktör olmasından kaynaklanmaktadır (Çam ve Barut, 2015).

Finansal okuryazarlığa ilişkin yapılmış olan tanımların çoğunda, sıklıkla beceri ve bilgi birikimi kavramları ile karşılaşılmaktadır. Kişilerin gelirlerini, harcama ve yatırımlarını yerinde gerçekleştirerek bütçelerini yönetmek ve oluşturmak, özetle paranın idaresi ile ilgili konulara ilişkin doğru kararlar alabilme yeteneğine katkıda

bulunması şeklinde belirtilen farklı bir tanımlamada da bu kavramlar ile karşılaşılmaktadır (Ergün vd., 2014).

Finansal okuryazarlık, Sohn vd. araştırmacılara göreyse, mikro düzeyde, günlük yaşamdaki finansal güçlükleri ve hadiseleri aşmak için gereksinim duyulan beceri ve bilgi şeklinde tanımlanmakta iken, makro düzeydeyse bireylerin piyasada gündelik finansal hadiseler ve finansal yapılar ile başak çıkabilmeleri adına gereksinimleri olan finansal bilgiyi edinmelerine fayda sağlayan kavram şeklinde isimlendirilmiştir (Kaderli, 2016).

Worthington (2006), finansal okuryazarlığa diğer araştırmacılardan farklı bir yaklaşımda bulunarak, dar ve geniş manada tanımlamalar yapmıştır. Dar tanımı, yatırım, sigorta, bütçeleme ve tasarruf benzeri esas para idaresi konularını içermekteyken geniş tanıımıysa ekonomiyle ilgili konuların öğrenilmesini ve ekonomik koşulların, bireylerin kararlarındaki etkilerini içermektedir.

Literatürde yer alan araştırmalara bakıldığında, genellikle finansal okuryazarlık kavramına ilişkin yapılan tanımlarda küçük farklılıkların bulunduğu göze çarpsa da yapılan tanımlar birbirleriyle benzerlik göstermektedir. Hogarth (2006), görülmekte olan benzerlikleri davranışsal kavramlar ile açıklamaya çalışarak, finansal okuryazar şeklinde tanımlanabilecek olan bireylerin sahip olmaları gerekli olan özellikler üzerinde durmuştur (FODER, 2019). Hogarth'a göre finansal okuryazarlarda olması gereken temel özellikler aşağıda belirtilmektedir (FODER, 2019);

- Finansal kararları planlayarak gerçekleştirmek için yetenek ve tecrübe sahibi olma ve bu yetenek ve tecrübeleri kullanabilme.
- Varlık ve para yönetiminin belli temel kavramlarını anlayabilme.
- Vergi, sigorta, kredi ve bankacılık gibi konulara ilişkin bilgi sahibi olma.
- Yatırım kavramını bilerek bu kapsam doğrultusunda kararlar alabilme.
- Bütçe ve para idaresi konusuna ilişkin bilgi sahibi olma.

Yukarıda bahsedilen özelliklerle belirtilen tanımlar birleştirildiği zaman, finansal okuryazarlığı; bireyin yatırım, gelir ve birikimlerini profesyonel olarak kıymetlendirerek, harcama ve bütçelerini doğru bir şekilde idare edebilme olgunluğunu kazanması manasına geldiği sonucuna varmak mümkündür.

3.3. Finansal Okuryazarlığın Temel Bileşenleri

Araştırmanın bu kısmında finansal okuryazarlığın temel bileşenleri olan para bilgisi, gelir bilgisi, tasarruf bilgisi, yatırım bilgisi, harcama bilgisi, borçlanma bilgisi ve para idaresine ilişkin bilgiler detaylıca ele alınmıştır.

3.3.1. Temel Para Bilgisi

Finansal okuryazarlık bileşenlerinin ilk sırasında para bilgisinin anlaşılması ve para kavramı yer almaktadır. Para kavramının en kısa ve en yaygın tanımı; borç, hizmet veya mal ödemeleri sırasında kullanılmakta olan ve bu niteliği herkes tarafınca kabul görülen bir değişim aracı şeklinde ifade edilmektedir. Para, kavramsal olarak, hizmet ve malların değiş tokuşu sırasında kullanılan, bölünebilen ve taşınabilen, değişim aracı ve değer ölçüsü şeklinde kullanılabilen en temel finansal araç şeklinde tanımlanabilmektedir. Bu doğrultuda parayı yaygın bir şekilde bilinen bir değişim aracına dönüştüren ise banknot ve madeni olarak basılmakta olan paranın bir devlet otoritesi tarafınca damgalanıp, değer ölçüsü ve değişim aracı şeklinde kabul görülmesidir (Manea, 2006).

Para bilgisi, hizmet, meta veya finansal bir ürünün kıymetinin tespit edilmesi ve seçimi, faiz hesabı gibi konulardan meydana gelmektedir. Para kavramının zaman değerinin öğrenilmesiyle temel para bilgisi şeklinde tanımlanmaktadır. İlerleyen dönemde sahip olunacak paranın günümüzdeki değeri paranın zaman değerinden düşük olmaktadır. Geçmiş zamanda satın alınmış ya da gelecek dönemde alınacak olan hizmet ve mallar, paranın zaman içindeki varyasyonu olarak nitelendirilmektedir. Kişilerin ayrıca bileşik ve basit faiz konularına ilişkin de bilgi sahibi olmaları beklenmektedir. Basit faiz, anapara esas alınarak hedeflenmiş olan sürede, belirlenen faiz oranıyla hesaplanmaktadır. Basit faiz, belirtilmiş olan sürenin sonunda edinilmektedir. Bileşik faizse, dönemin bitiminde kazanılmış olan faizin anaparaya aktarılmasıyla yeniden yatırılmasıyla gelecek dönemde kazanılacak olan faiz oranıdır (TCMB, 2020).

Anlaşılabilecek olduğu gibi para, bütün ekonomik sistemlerin temelini meydana getiren esas bir enstrümandır. Bu sebepten dolayı, ekonomik yaşama dahil olan tüm insanların paraya ilişkin sahip oldukları bilgileri ekonomik olarak yapılacak işlemlerin sağlıklı gerçekleştirilmesi açısından fazlasıyla mühim önem taşımaktadır (Manea, 2006).

3.3.2. Gelir Konusundaki Kavramlara İlişkin Bilgi

Gelir kavramının önemi ve tanımı tarih içerisinde devamlı olarak tartışılan bir konu olmuştur. Bu sebepten dolayı, genel olarak kabul edilen tanımlara göre gelir, milli bir ekonomi içerisinde çoğunlukla senede bir defa olacak şekilde belli dönemler içerisinde tekrardan oluşturulmakta olan hizmet ve malların tümüdür. Hane halkı ya da kişi açısından gelir, üretime yapılmış olan takviyeler karşılığında belli bir sürenin ardından kazanılmakta olan değerlerin tümü şeklinde tanımlanmaktadır. Gelirler faaliyet (müteşebbis, yevmiye, ücret ve maaş gelirleri) ve faaliyet dışı (karşılıksız gelirler, menkul kıymet geliri, gayrimenkul kira geliri) gelirler olacak şekilde ikiye ayrılmaktadır. Faaliyet gelirleri, belirli bir çalışma sonucunda kazanılan gelirler olarak bilinmekte iken, faaliyet dışı gelirlerse kişinin servetinden kazandığı gelirler veya devlet tarafından karşılıksız olarak kazanılan gelirler olarak ifade edilmektedir (Hewett, 1925). Kişilerin kazandıkları gelirler, yapacak oldukları tüm finansal işlemlerin kaynağını meydana getirmektedir. Bunun haricinde gelir vergisi başta olacak şekilde devlet tarafınca düzenlenmekte olan farklı vergilerin de konusu olarak bilinmektedir. Finansal okuryazarlık bakımından kişilerin kazandıkları gelirlerin ayrımının farkında olarak davranmaları oldukça önem taşımaktadır (Manea, 2006).

3.3.3. Tasarruf ve Yatırıma İlişkin Bilgi

Kişiler, yaptıkları harcamalardan bazı ödünler verip, gelecek dönemde sahip olmayı arzuladıkları refaha ve yaşam standartlarına kavuşmak amacıyla yatırım ve tasarruf yapmayı amaçlamaktadırlar. Tasarruf artırım, para biriktirme ve tutum olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2011). Farklı bir tanımlamadaysa tasarruf, tüketim ve gelir arasında bulunan nüans olarak belirtilmektedir. Günümüzde yapılmış olan tasarruf, tüketimin ilerleyen tarihe bırakılacak olduğu manasını taşımaktadır. Farklı bir ifadeyle, ileriki dönemde yapılacak olan tüketim, günümüzde yapılan tüketimin yerini almaktadır (TCKB, 2014).

Kişisel yapılan tasarrufların kâr amacıyla bir yöne aktarılması ve aktarına hedef yönünde kullanılmasıyla yatırım kavramıyla açıklanabilmektedir. Kaynağın tüketime gitmeden biriktirilmiş olan miktarın ilerleyen dönemde kârın garantiye alınması için kıymetlendirilmesi, yatırım kavramını tanımı olarak nitelendirilmektedir. Farklı bir deyişle, gelecek dönemde elde edilebilecek kârın sürdürülebilir olması için, sermayenin belirlenen bir alan üzerinde işletilmesi ve yönlendirilmesi gerekmektedir. Farklı yönelim alanları itibari ile yatırımlar bölümlendirilmektedir. Söz konusu

bölümlendirmeler, yatırımın yönelimine göre olduğu gibi, yatırıma özendiren öğelerin durumuna göre ya da yatırımın sürecine göre de şekillenebilmektedir (Laopodis, 2020).

Kişinin, sermayesini faiz karşılığında bankaya yatırması, gayrimenkul ve kıymetli maden satın alması, tahvil ya da hisse senedi edinmesi, herhangi bir ortaklıkta bulunması yatırıma örnek olarak gösterilebilmektedir. Buna benzer yatırım araçları, her gün çeşitlenmeye ve daha kompleks bir yapıya dönüşmeye devam etmektedir. Ayrıca yatırım ve tasarruf yapmak isteyen kişilerin sayısı da bu oranda artmaktadır. Örnek olarak “*Türkiye’nin Tasarruf Eğilimleri Araştırması (TTEA)*”nın 2021 senesi 2. çeyreği verilerine göre, gelecek döneme ilişkin tasarrufta bulunmayı planlayan kişilerin oranı, son beş senenin en yüksek düzeyine çıkarak %39,6 şeklinde gerçekleşmiştir (ING, 2021). Bu sebepten dolayı, aktif bir şekilde geliştirilmekte olan finansal okuryazarlık becerisi, tasarruf ve gelirlerin optimum olarak değerlendirilmesi açısından önem arz etmektedir.

3.3.4. Harcama ve Borçlanmaya İlişkin Bilgi

Harcama, bir hizmet sağlamak, bir varlık elde etmek ya da bir zararı engellemek amacıyla bir borca girme, bir varlık nakletme ya da para ödeme; satın alınmış bir varlık ya da sağlanmış olan bir hizmet için ödenmiş ya da ödenecek para miktarı ya da gider, harcama veya varlık şeklinde tanımlanmaktadır. Borç kavramıysa, tarafların birbirlerine yüklemiş olduğu tüm sorumluluklar şeklinde tanımlanmakta ilen, borçlanma kavramı da ihtiyaç durumu ile oluşan satın alma gücünde karşılaşılan yetersizliği önlemek amacıyla gelecek dönemde geri ödeme düşüncesi ile hareket etme anlamını taşımaktadır (TDK, 2011).

Akılcı borçlanma ve harcama, finansal okuryazarlık bilgi birikimine sahip olabilmeyeyle yapılmaktadır. Finansal okuryazarlığın temel amaçları arasında yer alan rasyonel sebepler ile borçlanma eğilimi, geri ödemeleri zamanında yapmayı öğütlemektedir. Günümüzde doğru harcama ve borçlanma bilgisine sahip olmayan kişiler, kredi ve kredi kartı kullanımı konusunda birtakım yanlışlara düşüp, taksit sayılarını artırarak maliyetlerini yükselmekte ve bu sebepten dolayı zarara uğramaktadır. Uğradığı bu zararlar nedeniyle de ödemelerini zamanında yapamamaktadırlar (NEFE, 2019). Örnek olarak Türkiye Bankalar Birliği (TBB) Risk Merkezi’nin yayınladığı verilere göre, 2021 senesinde kişisel kredi kartı ya da kişisel

kredi borucunu ödememiş olan kişilerin sayısını 3 milyon 564 bin 22 olduğu ve bu sayının artış göstermeye devam ettiği söylenebilmektedir (TBB Risk Merkezi, 2021).

Kurum veya kişiler tarafınca bankalardan alınmış olan borçların geri ödemelerinde oluşabilecek problemler, içinde bulundukları ekonomiler için oldukça ciddi risk faktörleri meydana getirmektedir. Bu sebepten dolayı, kredi kartı ya da kredi borçlarının yönetim konusu sağlam bir ekonomik yapının oluşması için oldukça büyük bir önem taşımaktadır. Bu sebepten dolayı kişilerin kredi kartları ve kredileriyle alakalı finansal okuryazarlıkların artırılması hem makro hem de bireysel ölçekte ciddi bir önem arz eden bir faktördür. Bu kapsamda kişinin finansal okuryazarlığından söz edilmesi için borçlanma ve harcamayı tam anlamı ile bilmesi gerekmektedir (AbdulRahman vd., 2018).

3.3.5. Para İdaresine İlişkin Bilgi

Finansal okuryazarlıkla alakalı önemli bir faktör olarak bilinen para idaresine ilişkin düşünce ve bilgi sahibi olmak, kişilerin finansal durumlarını yönetmeleri açısından fazlasıyla önem arz etmektedir. Para idaresi konusunda finansal kontrol kritik bir konumda yer almaktadır. Kişilerin gelir ve gider dengelerini oluşturabilmeleri, günlük hayat maliyetlerini hesaplayıp, tahmin yürütebilmeleri, bütçelerini oluşturabilmeleri, finansal kontrol içinde bulunmaktadır (Kempson, 2009).

Gelir düzeyleri hangi seviyede olur ise olsun, para idaresine ilişkin bilinç sahibi olmak ve finansal konulara yönelik planlı olarak hareket etmek aile ve kişi refahında fazlasıyla etkili olmaktadır. Finansal başarıların kazanılması için hanenin ve kişinin ihtiyaç ve hedefleri ile uyumlu olarak finansal planlamanın gerçekleştirilmesi, finansal amaçların tayin edilerek uygulanması gerekmektedir. Hanehalkı ya da kişi, kazançları ile paralel bir hayat sürdürmektedir. Bu kapsamda bir finansal plan hazırlayarak tasarruf, yatırım ve harcamalar yaparak hedef ve amaçlarına ulaşmak istemektedirler. Parayı idare etme, kritik bir konuma sahip bütçe oluşturabilme kabiliyeti gelir ve gider tahminlerinde bulunup hane halkı ve kişinin durumunu incelemesinde fayda sağlamaktadır. Kazanılan para ile bunun haricinde gelecek dönemde karşılaşılabilecek olumsuz ve riskli durumlar için planlar hazırlayarak önlem ve tedbirler alınmaktadır. Böylece karşılaşılabilecek olumsuz koşul ve durumların etkisi en az düzeye çekilmeye çalışılıp, bireylerin finansal durumlarında bir negatifleşme olmaksızın refah içerisinde hayatlarını sürdürmeleri amaçlanmaktadır (Munohsamy, 2015).

3.4. Finansal Okuryazarlık İle İlgili Temel Kavramlar

Araştırmanın bu kısmında finansal okuryazarlıkla ilgili temel kavramlar olan finansal bilgi, finansal eğitim, finansal tutum ve finansal davranış detaylı olarak ele alınmıştır.

3.4.1. Finansal Bilgi

Günümüz döneminde firmaların rekabet avantajı oluşturabilmeleri için, somut unsurlardan daha çok soyut unsurlara önem vermeleri gerekmektedir. Söz konusu unsurlardan kasıt, firmaların yeni bilgilere erişmesi ve eriştikleri bilgileri uygulamalara aktarabilme ivmesinin olmasıdır (Özer vd., 2004). Bilgi, iyi bir karar verme sırasında firmalar için vazgeçilmesi imkansız olan bir faktördür. Zamanında ve daha uygun bilgi, eğer kararı verecek olan kişiler aynı beceriye sahipse, daha doğru kararlar verecek oldukları anlamını taşımaktadır (Bowe ve Welke, 1968). Firmalarda yaratılan bilgi sistemleri, karar verme mekanizmalarını desteklemek ve organizasyonu yönetebilmek amacı ile fazlasıyla gereksinim duyulan birimler olarak ifade edilmektedir (Dinç ve Abdioğlu, 2009). Bilgi sistemleri, sistemin gereksinim duyduğu bilgiyi ve bilginin bileşenlerini tanımlamaktadır. Bu kapsamda, firma içerisinde en önemli bilgi birikimlerinden biri olarak bilinen finansal bilgilerin, sistematik döngü içerisinde firmada dolaşması finansal bilgiyi meydana getirmektedir. Finansal bilgi, iş organizasyonunda bilgiyi işleme bağlı kılmak için çalışan sistem bileşenlerinin birleşmesi olarak da ifade edilmektedir (Bower, vd., 1969). Ayrıca finansa bilgi, iç kontrol, organizasyon, yönetim ve muhasebeyle alakalı bilgilerin sağlanmasına ilişkin bir sistem olarak bilgi sistemleriyle oluşturulan bir disiplin olarak ifade edilmektedir (Bekçi ve Alkan, 2009). Finansal bilginin güçlü bir hizmet becerisinin olması, firma adına gereken sermaye kaynaklarının seçilmesi, seçilen kaynakların firma varlıklarına yatırılması ve bütün finansal etkinliklerin denetiminin desteklemekte olan bir sistem haline gelmesini sağlamaktadır (Dinç ve Abdioğlu, 2009).

Ekonomik gelişmeler sebebi ile firmaların çalışma alanları, bu sebepten dolayı da firma yönetiminde alınacak olan karar ve görüşlerin etki alanları genişlemiştir (Dinç ve Abdioğlu, 2009). Firmalarda her düzeyde bulunan yöneticilerin etkili kararlar verebilmeleri ve başarı elde edebilmeleri, doğru bilgiyi, doğru bir şekilde, doğru zamanda ve mekanda elde etmelerine bağlıdır. Bu kapsamda finansal bilgi (Bölükoğlu ve Birgili: 1992);

- ❖ Geleceğe ilişkin firma etkinliklerini planlamada,
- ❖ Firma etkinliklerinin kontrolünü mümkün hale getirmede,
- ❖ Yönetimin varlıklardaki yönetim görevini yerine getirmede, gereksinim duyulan bilgileri sağlamakta olan bir bilgi sistemi şeklinde de ifade edilmektedir.

Ayrıca finansal bilgi, firmanın amaç ve hedeflerine erişmesine ve kıt kaynakların optimum dağılımına yardımcı olarak şekilde, bireylerin bilinçli kararlar vermesine ve yargılarda bulunmasına fırsat sunmak için belli bir niceliksel bilgi üreten ve üretmiş olduğu bilginin diğer kişilere iletilmesini sağlamakta olan bir sistem olarak bilinmektedir (Usul ve Bekçi, 2001). Yönetici kişilerin karar verme sürecinde kullanılabilir finansal bilgilerin hızlı bir şekilde sağlandığı, doğruya ve kestirmeye en yakın, fakat geleceğe ilişkin bilgileri sunmakta olan bir bilgi akışının kurulması, firmalar bakımından fazlasıyla önem arz etmektedir (Şakrak, 2009). Bilgi eksikliği; firmalar ve kişiler bakımından, piyasanın işleyiş sistemini sıkıntıya sokacak problemlere neden olabilmektedir. Bu sebepten dolayı, finansal bilgi, firmalar için fazlasıyla önem arz eden roller üstlenmektedir (Erdoğan, 2008).

Finansal bilgide, bilgi işleme ilişkin veriler 3 kaynak üzerinden toplanmaktadır. Bunlar; geribildirim, firma içi eylemler ve firma dışı eylemlerdir (Sürmeli, 1977). Bu bilgiler, bilgi işlem eylemleri neticesinde çıktılara dönüştürülmektedir. Ayrıca bu çıktılar, işlemlerin sonucunda raporlar halinde ilgili mercilere gönderilmektedir. Finansal bilgide meydana gelen bu faaliyetler, belli standartlara, yönergelere ve ilkelere göre sisteminin elemanları tarafınca gerçekleştirilmektedir (Sürmeli, 1996). Finansal bilgi, ilke olarak, tüm firmalar için gereken ve geçerli olan bir sistem olarak ifade edilmektedir. Fakat sistem içerisinde, kullanılmakta olan bilgi işlemleri ve bu işlemlere bağlı bir şekilde bilgi işlem teknikleri, firmanın faaliyetlerine ve şartlarına göre farklılıklar gösterebilmektedir (Bölükoğlu ve Birgili, 1992).

Finansal bilginin temel yapısı, muhasebe bilgi sistemine dayanmaktadır. Finansal bilginin daha kapsamlı bir şekilde istatistiksel bilgileri de kapsaması, muhasebe bilgisinden ayrılmasına sebep olmaktadır. Geleneksel muhasebe bilgi sistemi, verileri kaydeden, sınıflayan bir sistem şeklinde görünmekte iken, modern finansal bilgi sistemleri, verilerin iç kontrol ve karar alma sırasında kullanılıyor olmasıyla karşımıza çıkmaktadır (Bower vd., 1969).

Bugünün global rekabet piyasasında firmalar fonksiyonel, verimli, kontrollü ve planlı iş yönetimleri oluşturmaları sayesinde başarıya ulaşmaktadırlar. Bahsedilen durum, bilgi sistemlerini etkili olarak kullanan ve iş süreçlerini iyi bir hale getirmeyi hedefleyen yeni yaklaşımları uygulamakta olan işletmeleri, rakiplerine karşı ön plana çıkaran önemli bir başarı unsuru haline gelmektedir (Tekin ve Parlakkaya, 2009). Bu kapsamda, finansal bilginin esas amacı, gerekli taraflara yönetimin firma hedef ve gayelerine erişmesindeki başarısını değerlendirmelerine fırsat sunmaktadır. Bu sebepten dolayı, firmaların ayakta durabilmeleri adına finansal kapasitelerini verimli ve etkili olarak kullanmaları gerekmektedir (Poyraz, 2005). Finansal bilginin yeterli ve doğru bilgi akışı oluşturma, göze alınacak olan fedakârlık ve risklerin miktarını belirleme, kriz engelleme takımları oluşturma, planları yazıya dökme, krize karşı engelleyici planlama yapma ve erken uyarı sistemleri oluşturma gibi iş ve görevlerin yapılmasıyla firmaları zor durumlara karşı hazır hale getirmek gibi amaç ve hedefleri de bulunmaktadır (Daştan, 2009).

3.4.2. Finansal Eğitim

Finansal eğitim, kişilerin finansal süreçlere, ürünlere ve kavramlara yönelik farkındalık kazanmış olduğu, fırsat ve riskleri bilgilenme yolu ile algılamış olduğu, doğru ve kişisel kararlar alabilmesine yardımcı olan süreç anlamına gelmektedir. Finansal eğitim, yanında, kişilerin seçim ve kararlarında veri ve bilgi kullanmasını, finansal terim ve kavramlara ilişkin bilgi sahibi olmasını, finansal konu ve ürünlerde tercih yapması konularını kapsamaktadır. Finansal eğitim, tüketici koruma benzeri bir hedefe direkt olarak hizmette bulunmasa da dolaylı yoldan finansal tüketici bireylerin yasal uygulama ve düzenlemelerden haberdar olmasını sağlayabilmektedir (OECD ve Development Staff, 2005).

Finansal eğitim kavramının önemi, toplum içinde meydana gelen ekonomik ve demografik değişiklik ve gelişimleri sebebiyle artmaktadır. Finansal piyasa ve araçların da gittikçe karmaşık bir hale bürünmesi, finansal eğitim kavramını gerekli bir hale getirmektedir. Yaşamlarının uzaması sebebiyle kişilerin daha uzun emekli hayatı sürme fırsatı, emeklilik hayatının daha refah içerisinde geçmesi beklentilerini meydana getirmektedir. Söz konusu beklentiler sebebiyle çalışma hayatında yatırım ve birikim yapmak kaçınılmaz bir hal almıştır. Bütün bu gerekçeler, kişilerin finansal eğitimden geçmesini zorunlu hale getirmektedir (OECD ve Development Staff, 2005).

Finansal eğitim, okullarda öğrencilere ilişkin içerik ve dersler oluşturularak verilebilmektedir. Fakat ayrıca, finansal eğitime ilişkin düzenlenen internet sayfaları, medya kampanyaları ve broşürler gibi alternatif erişim kaynaklarının kullanılması gerekmektedir. Ayrıca finansal eğitimi destekleyen rehber kitaplar, dergiler, broşürler gibi yayınlar, finansal tüketici bireylerin ulaşabilecek olduğu ücretsiz telefon hatları, konferanslar, kamusal eğitim panelleri, iyi düzenlenmiş internet sayfaları yapılabilmektedir. OECD, finansal eğitime ilişkin programlar için 3 önemli başlığın olduğunu ifade etmiştir. Bu başlıklar; banka dışı kalanları finansal sisteme bağlama, borç ve kredilerin üstesinden gelebilme ve emeklilik hayatı için birikim ve yatırım yapmadır. Artan işçi maliyet ve sınıfları sebebiyle, devletlerin sosyal sigortaları konusuna ilişkin birtakım zorluklar çekmeleri, kredi kartlarına yönelik tüketicilerin gittikçe artış gösteren bankacılık işlemleri ve borç yükünün giderek elektronik ortamdan gerçekleştirilmesi sebebiyle tüm insanların bankacılık sisteminde bulunması zorunluluğu, yukarıda sözü edilenmiş olan başlıkların açılımı olarak nitelendirilmektedir (OECD ve Development Staff, 2005).

Finansal eğitimin önemi ve gerekliliğini oluşturan unsurlar aşağıda sıralanmaktadır (OECD ve Development Staff, 2005);

- a. Düşük finansal okuryazarlık seviyesi: Bilhassa düşük eğitilmiş, az gelirli sınıfların finansal okuryazarlığın düşük olması, finansal borsalar adına bir problem şeklinde algılanmaktadır.
- b. Emeklilik düzenlemelerinde yapılan değişiklik ve yenilikler: Devletlerin sağlamış olduğu emeklilik fırsatları haricinde kişisel emeklilik prim veya ödemeleri farklı finansal araçlarla değerlendirme, daha rahat bir emeklilik hayatı arzusunda olmayı yanında getirmektedir.
- c. Hayat sürelerinin uzunluğu: Sağlık ve kimya alanında meydana gelen gelişim ve değişimler, kişilerin hayat sürelerinin daha kaliteli ve uzun olmasını sağlamaktadır.
- d. Finansal ürünlerin gittikçe artan sayısı: İletişim ve bilgi teknolojilerinin gelişmesi ile finansal ürünlerin ve finansal ürünlere ulaşım konusunda fazlasıyla kolay bir hale gelmesi, yatırım kararları sırasında bazı zorlukların yaşanmasına sebep olmaktadır.

- e. Finansal ürünlerin karmaşıklığı: Faizlerden, bono, tahvile kadar farklı finansal araçların finansal piyasada değerlendirilmesi, tüketici bireylerin karar verme süreçlerini zorlaştırmaktadır.

Finansal eğitim, bütün gelir ve yaş gruplarından bireylere katkıda bulunabilmektedir. Finansal eğitim, herhangi bir işe yeni başlayan bir kişinin, gider ve gelirlerini bütçeleme yapip kontrolünü sağlamasına, aile fertlerinin gelecek hayatlarını düşünerek yatırım ve birikimde bulunmasına ve çocukların iyi bir eğitim görmesine, finansal getiri ve risklerin farkında olarak finansal tercihlerde bulunmaya yardımcı olabilmektedir. Gereksinim ve bu gereksinimleri giderme yollarının bilincinde olan tüketicilerse, ekonominin verimli ve düzgün çalışmasına yardımcı olmaktadır. Böylelikle finansal piyasalar içerisinde yenilikçi hizmet ve ürünleri piyasaya sunulması ve rekabetin gelişmesi kolaylaşmaktadır (Fettahoğlu, 2015).

ABD’de konut alanında meydana gelen krizin ardından, “*Mortgage*” kredisi yardımıyla ev sahibi olan kişilerin büyük bir kısmının, faiz oranlarının artması halinde ödemelerinin de artacak olduğu konusuna ilişkin bilinçsiz olduğu anlaşılmıştır. Bu sebepten dolayı, finansal cehalet şeklinde isimlendirilebilecek finansal okuryazarlık seviyesi düşüklüğü, sadece gelişmemiş değil, gelişmiş olan ülkelerinde problemi şeklinde meydana gelmektedir. ABD’de yapılmış olan çalışmalarda, kişilerin büyük bir kısmının kredi kartı borcunun hepsini ödemediği zaman ne kadar faizle borcunu ödeyecek olduğu konusuna ilişkin bilinçsiz olduğu tespit edilmiştir (The Economist, 2008). Söz konusu bilinçsizliği, cehaleti yok edebilecek metotlardan birisi şeklinde finansal eğitim tüm bireylere önerilmektedir.

Finansal eğitimin esas amacı, sadece finansal tüketicilerin finansal uygulama ve kavramlara yönelik farkındalık düzeylerini artırmak değil, ayrıca güzel bir şekilde desenlenmiş ve hedeflediği kitleye ulaşan ve sonuçlarının finansal piyasa bakımından değerlendirilebilecek olduğu uzun dönem bir programı yaratmaktadır. Böylece finansal tüketicilerin getiri ve risklerin farkında olarak finansal iyilikte olması ve finansal piyasaların sağlıklı çalışabilmesi sağlanabilmektedir (Fettahoğlu, 2015).

Finansal başarı ve eğitim arasında olumlu yönde bir korelasyonun olduğu belirtilebilmektedir. Finansal eğitim gören kişilerin finansal karar ve tercihlerde başarılı olabilmeleri ve bu başarılarla bağlı bir şekilde finansal davranış ve tutumlarını değiştirebilmeleri beklenmektedir. Finansal okuryazarlık ile bilişsel seviyede yeterli olmak ve varlıklı olmak arasında pozitif yönlü bir ilişkinin varlığından bahsetmek

mümkündür. Fakat, finansal okuryazarlıkla eğitim arasında paralel bir ilişki olduğunu belirtmek oldukça güçtür. Söz konusu durum, varlıklı ve eğitilmiş kişilerin de finansal okuryazarlık eğitimine gereksinim duyabilecek olduğunu gözler önüne sermektedir (Cole vd., 2009).

Finansal okuryazarlık eğitimleri, son zamanlarda başta gelişmiş olan ülkeler olacak şekilde artmaktadır. Söz konusu eğitim programları içerisinde önem verilmekte olan ilk hedef kitlenin, gençlerin ve çocukların olduğu görülmektedir. Bu durumun sebebi olarak, günümüz döneminin çocuklarının, gelecekte birer yetişkin şeklinde ekonomide yer almaları gösterilmektedir. Finansal okuryazarlığın niçin gerektiği konusuna ilişkin farklı farklı çalışmalar yapılmış ve yapılmaya devam etmektedir. Bu çalışmaların belirlemiş olduğu ortak sonuçlarda, finansal dağıtımların artması, finansal piyasalar içerisinde meydana gelen deregülasyon, farklı finansal ürünlerin gelişmesi ve gelişen ürünlerin gelişme dinamikleri ve finansal piyasalar içerisinde gittikçe artan miktarda bilginin ve enformasyonun yer alması belirtilmektedir (Habschic vd., 2007).

Finansal piyasalar içerisinde bilginin asimetrik olarak dağılması da finansal okuryazarlığın bütün topluma erişen seviyede verilmesinin gerekli olduğu konusunu gözler önüne sermektedir. Finansal uzmanlara erişmek tüm insanlar için imkansız olsa da, temel seviyede finansal okuryazarlık eğitiminin sağlanması, finansal eğitimi gerektirdiğinden dolayı, söz konusu eğitim sonucunda kişilerin finansal farkındalık seviyesinin artacak olduğuna inanılmaktadır (Habschic vd., 2007).

Türkiye şartlarında düşünüldüğü zaman, finansal okuryazarlık eğitimiyle sağlanacak en önemli adımlar arasında yastık altında tutulan paraların bankacılığa dahil edilmesi yer almaktadır. Bankada bir hesap açtırarak parasını bankaya yatırmış olan bir kişi, ayrıca bankanın sunmuş olduğu kredi kartı ve kredi gibi finansal uygulamalara erişim sağlayabilmektedir. Böylelikle hem kişilerin refahı için bir adım atılacak hem de finansal sistemin kayıt altına alınması ve gelişmesi mümkün bir hale gelecektir (Habschic vd., 2007).

Finansal okuryazarlık düzeyini geliştirecek olan eğitimlerin tasarlanması konusunda, kültürle ve uluslara göre farklılık göstermekte olan şartların göz önünde bulundurulması, boşlukları ve gereksinimlerin iyi bir şekilde değerlendirilmesi, gerçekçi ve açık politikalar uygulanması, yararlılık ve verimlilik esaslarını gözetmek ve hedef kitleyi önceliğe göre belirlemek önem arz etmektedir. Ayrıca finansal kurumların ve hükümetin bilgi akışında titiz davranması, finansal eğitime ilişkin sivil

toplum örgütlerinin, yerel ve özel kurumlardan yararlanması gerekmektedir. Finansal okuryazarlık eğitim programları için kullanılacak araçlarsa, ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında başlayacak eğitimler, farklı kanal ve medyanın kullanılarak çekici ve basit mesajların yayımlanması, hayat boyunca öğrenmeyi kapsayacak bir öğretim ve iyi hazırlanmış içeriklerdir (Cole vd., 2009).

3.4.3. Finansal Tutum

Tutum, belirli bir algılama şekli, bakış, tavır ya da izlenen yol anlamına gelmektedir. Tutum bireyin bir olayla karşılaştığında herhangi bir faaliyet göstermeden önceki adımı olarak ifade edilmektedir. Finansal tutum ise, finansal bilgilerin davranış haline dönüşme sürecindeki psikolojik eğilim olarak tanımlanmaktadır. Yapılmış olan çalışmalar incelendiği zaman, bireylerin para kazanma ve yatırım, tasarruf ve tüketim yapma nedenleri arasında duygusal unsurlar finansal tutumlarını tanımlamaktadır. Gönen ve Özmete (2007)'ye göre bireyler, gelecek dönemlerini düşündüğünden, ellerinde bulundurdıkları parayı düşünüp harcamakta ve harcamalarından artı kalanıysa tasarruf yapmaktadır. Bahsedilen finansal davranışları yaşama aktarmayı sağlamakta olan bütün psikolojik unsurlar finansal tutumu oluşturmaktadır (Gönen ve Özmete, 2007).

Kişilerin finansal tutumları olumlu yönde olduğu zaman, finans aracılığıyla kazanımlar gerçekleşmektedir. Tam tersi, finansal tutumlar olumsuz olduğu zamansa kayıplar gerçekleşmektedir. Finansal tutum, davranışların altyapısında doğuştan meydana gelmemekte ve sonradan kazanılmaktadır. Kazanılan finansal bilgiler ile, finansal hizmet ve ürünlere karşı oluşan görüşün bir sonucudur. Hira (1997)'ya göre genç yetişkinlerin tutumları, öncelikle aile ortamında biçimlenmektedir. Daha sonraki senelerde ise girilen ortamların ve yakın arkadaşların etkisiyle finansal tutumları yön değiştirebilmektedir. Bu durum sonucunda kişilerin finansal davranış ve tutumları biçimlenmekte ve alacak olduğu finansal karar ve tercihleri etkilemektedir. Olumlu yönde sergilenen finansal davranışlar, ilerleyen dönemleri düşünerek birikimlerde bulunan ve israf yapmaktan kaçınan kişilerin yanı sıra, sonuçlarını düşünmeyerek götürü ve getirilerini hesaplamaksızın krediye başvuran, eline geçmiş olan parayı harcadığı esnada hiçbir şey düşünmeyen kişiler de bulunmaktadır. Gökmen (2011)'e göre, finansal eğitim ile bu yanlış tutumlar düzeltilebilmektedir.

Sarıgül (2015)'e göre ise, bireyler ne ölçüde finansal beceri ve bilgiye sahip olursa olsun, kimi durumlar söz konusu olduğunda onları finansal davranışa

yansıtamadıkları görülmektedir. Buna benzer durumlarda bireyin sosyal çevresinin ve karakteristik özelliklerinin etkisi görülmektedir.

3.4.4. Finansal Davranış

Alkaya ve Yağlı (2015)'ya göre finansal davranış kavramı, en temel manada, bireylerin ellerinde tuttıkları varlıkların takibini gerçekleştirmelerini, finansal bilinç ile varlıklarda işlemler gerçekleştirmelerini, kredi ve borçlarını doğru bir şekilde yönetebilmelerini, kısa dönemli risk faktörlerinden kaçınarak uzun dönemde getiri sağlayabilmeleri olarak tanımlanmaktadır. Xiao (2008)'ya göre finansal davranış; paranın nerede kullanılacak olduğuna ilişkin hesaplamalar yapmak, kullanılacak olan parayı kayıt altında tutmak, yapılan tüm işlemleri kayıt altına almak ve sabit giderleri gözden geçirmek olarak ifade edilmektedir Dew ve Xiao (2011)'ya göre finansal davranış etkilemekte olan unsurlar 3 başlıkta sınıflandırılmaktadır. Bunlar kredi yönetimi, nakit yönetimi ve yatırım ve tasarruf yönetimidir. Finansal davranış, kişilerin ailesinden veya doğuştan öğrenmiş olduğu bilgiler ile, daha sonrasında karşılaştığı psikolojik faktörlerin, örnek olarak biriktirme, tüketim eğilimi ve motivasyon gibi unsurların kombinasyonu olduğu söylenebilmektedir.

Yapılmış olan çalışmalarda finansal eğitim almamış ve finansal yazarlığı düşük olan kişilerde biriktirme ve tasarruf yapma davranışı olmadığı görülmüştür. Bu kapsamda finansal eğitimin finansal davranışları geliştirme ve finansal tutumlar oluşturma konusunda yararlı olacağı sonucuna varılmaktadır. Finansal davranışlar ile ilgili durumlar değişiklikler görülebilmektedir. 2001 senesinde Michigan Üniversitesinde yapılmış olan “Tüketici Anketi”ne göre finansal davranışlar kolay olandan zor olana doğru 4 başlık altında sıralanmıştır (Danes ve Haberman, 2007):

1. Yatırım: Emeklilik için plan oluşturma, fon hesapları oluşturma, mevduat hesabı açma vb. faaliyetler bu kapsamda değerlendirilmektedir.
2. Birikim: Acil durumlar için birikim hesabı açma, tasarruf edebilme, kaynak ayırabilme gibi eylemler bu kapsamda değerlendirilmektedir.
3. Kredi Yönetimi: Uygun kredi avantajlarından yararlanma, kredi borçlarını vaktinde ödeme, kredi kartı edinme gibi durumlar bu kapsamda değerlendirilmektedir.

4. Nakit Akımı Yönetimi: Bütçe oluşturma, harcama planı, bireysel çek hesabı, faturaları zamanında ödeme gibi faaliyetler bu kapsamda değerlendirilmektedir.

Finansal davranışı anlamak amacıyla yapılmış olan araştırmalarda, kişilere birtakım sorular yönlendirilerek kendisi için numaralandırılması istenmiştir. Bu sorular arasından bazıları aşağıda belirtilmektedir (Danes ve Haberman, 2007):

- ❖ *“Alışveriş esnasında fiyatlara mutlaka bakarak karşılaştırıp alırım.”*
- ❖ *“Hedeflerime kavuşmamda ekonomik planlarımın yardımını görürüm.”*
- ❖ *“Ödemelerimin zamanlarını bilip ona göre hareket ederim.”*
- ❖ *“Etrafımdaki insanlar ile ekonomi hakkında konuşup, kendi bilgilerimi paylaşıyorum.”*
- ❖ *“Hayatımda neyin ihtiyacım olduğunu, neyin istediklerim olduğunun bilincindeyim.”*
- ❖ *“Parayı kullanırken bir dur noktam vardır. “*

3.5. Finansal Okuryazarlığın Önemi

Finansal okuryazarlık; kişilere, ekonomiye ve topluma sağlamış olduğu katkılar sebebiyle finansal ve ekonomik sistemde fazlasıyla önem arz eden bir kavram olarak nitelendirilmektedir. Kurumsal ve kişisel yatırımcıların, yapacakları yatırımlarını doğru seçeneklere yönlendirdikleri sürece yatırımlar üzerinden bekledikleri yarara ulaşabilecek oldukları belirtilmektedir. Bu amaç doğrultusunda finansal davranış, tutum ve bilgi boyutlarından meydana gelen finansal okuryazarlık seviyelerinin geliştirilmesi, yatırımcı bireylerin hem ülke ekonomisinin refahını hem de kişisel refahlarını pozitif olarak etkilemektedir.

Grohmann ve diğerleri (2015), finansal okuryazarlık kavramının 2 temel yararı olduğunu belirtmektedir. Bunlardan ilki gerek borçlanma gerekse tasarruf karar ve tercihleri yapılırken finansal kararlar alma sürecini geliştirdiği için kişisel refahın artırılmasına katkıda bulunmaktadır. Finansal okuryazarlığa sahip kişilerin sofistike bir şekilde tabir edilmekte olan finansal ürünleri seçmeleri, çeşitli niteliğe sahip olan ürünleri ellerinde barındırmaları ve kredi kartlarını daha rasyonel olarak kullanmaları olasılığı yükselmektedir. İkincisi ise, daha makro düzeyde değerlendirildiği zaman, sofistike finansal ürünlere karşı talebin artmasıyla beraber kişisel refahın artışının yanı sıra finansal kalkınmayı destekleyici ek yararlar da oluşturmaktadır (Grohmann vd., 2015).

Finansal eğitimin öneminin gittikçe artış göstermesi, yatırımcı bireylerin, emekli olmasının ardından rahat edebilecek bir gelire sahip olmak isteyenlerin, çocukların eğitimini ve geleceğini planlamaya çalışanların, ev alma hedefi olanların ve bütçe oluşturmaya çalışanların da dikkatini çekmekte olan bir konu şeklinde nitelendirilmektedir. Günümüz döneminde farklı ürün çeşitlerini içinde barındırmakta olan finans dünyasının sadece bankaların faizleriyle sınırlı olmayacağı ve az faiz ile borç veren, yüksek faiz ile para yatırılabilen bankaların hangileri olacağının dışında olduğu görülmektedir. Yatırımcı bireyler de finansal manada yanlış karar vermemek ve başarısızlık yaşamamak adına güvenilir ve doğru finansal bilgilere daha çok gereksinim duymaktadır. Bu sebepten dolayı finansal eğitim, yatırımcı bireylerin tasarruf motivasyonlarının artırılması, finansal dolandırıcılığa karşı bilinçlendirilebilmesi, finansal araçlarla doğru ilişkiler kurabilmesi, yatırımın yönetilmesi gibi konulara ilişkin gereklilik oluşturmaktadır (Hayta, 2011).

Amerika’da finansal okuryazarlığa verilen önemin bilhassa 1990’lardan sonra gözle görülür ve anlamlı bir biçimde yükseldiği söyleniyor olsa da çok daha uzun yıllardan bu yana toplumun farklı kesimleri tarafınca desteklenmiş olduğu görülmektedir. Nitekim tarihsel geçmiş incelendiği zaman, “*General Motors Corporation Yönetim Kurulu Başkanı*” olarak bilinen Alfred P. Sloan Jr.’ın 1930’larda ekonomik okuryazarların toplumunu oluşturma amacıyla bir temel oluşturduğu ifade edilmektedir. Tüketici ekonomisine, kişisel finansal eğitim olarak faaliyet kazandırmak amacıyla günlük yayınlar, farklı birlikler ve çok sayıda konferanslar yapıldığı söylenmektedir. Söz konusu dönemden günümüze finansal okuryazarlıkla alakalı toplumsal destek artmaktadır. Çoğu eyalette bulunan devlet okulları içerisinde finansal okuryazarlığın zorunlu bir şekilde verilmesi ve hükümetler tarafınca gerek lojistik gerekse finansal desteklerin sağlanmasıyla söz konusu artışa hız kazandırmıştır. Hedeflenmiş olan, kişilerin bireysel yatırım, tasarruf ve emeklilik işlemleriyle bilgiyle donatılmış kararlar verebilmelerini sağlamaktadır. Bu durumun, finansal okuryazarlığın sadece kişisel finansal davranış ve tutumları geliştirmesinin tam tersine, modern finansal piyasalarda bulunan refahın artırılmasına katkıda bulunması ve destek çıkması da düşünülmektedir (Willis, 2008).

Yatırımcıların ve tasarruf sahiplerinin finansal okuryazarlıklarının geliştirilmesi, finansal ve ekonomik sistem bakımından oldukça mühim önem arz etmektedir. Finansal davranış, tutum ve bilgilerden meydana gelen finansal

okuryazarlık seviyesi düşük olan yatırımcı bireylerin yanlış karar ve tercihlerde bulunma olasılıkları daha fazladır. Bu duruma paralel bir şekilde kimi yatırımcılar, yapmış oldukları finansal hatalar sebebiyle karşılaşmış oldukları zararlar sonucunda finansal sistemden uzaklaşma eğiliminde olabilmektedir. Söz konusu durumda, finansın hacmi düşmekte ve bu düşüş neticesinde reel sektörde zarara uğramaktadır. Ülkelerin ekonomik gelişme oranları bu durumdan negatif yönde etkilenmekte ve işsizlik oranlarında bir yükselme görülmektedir. Bir ekonomide finansal okuryazarlık seviyesi fazla olan yatırımcı bireylerin sayısının artış göstermesi durumunda, finansal hizmetlere karşı olan talepte de artış meydana gelmekte ve bu durum neticesinde de ekonomi daha hızlı gelişebilmektedir (Öner, 2018).

Finansal okuryazarlık, yatırımcı bireylerin risk unsurlarına ilişkin bilinç ve bilgi seviyelerini yükselterek karar verme süreçleri içinde daha rasyonel davranmalarını sağlamakta olan bir faktör olarak ifade edilmektedir. Kişilerin finansal okuryazarlıklarının artmasıysa finansal istikrarın gelişmesine, finansal piyasaların daha verimli bir şekilde çalışmasına ve tüm bunların sonucunda ekonomide verimlilik düzeyinin yükselerek toplumsal refahın artmasına katkıda bulunacaktır. Bu sebepten dolayı, finansal okuryazarlık yalnızca kişiler için değil, ayrıca finansal piyasaların faaliyetlerinin artması ve finansal sistemin derinleşmesi bakımından da oldukça önem arz etmektedir. Kişilerin finansal okuryazarlık düzeylerinin yükselmesine paralel bir şekilde finansal kuruluşlar üzerinden talep edecek oldukları bilgilerin ve bilgi çeşitliliğinin artması, finansal piyasaların şeffaflaşmasına katkı sağlamaktadır. Diğer taraftan, tüketicilerin şahsi gereksinimlerine uygun hizmet ve ürünleri talep etmeleri, finansal piyasalar üzerinde rekabetçi, yenilikçi ve yaratıcı finansal hizmet ve ürünlerinin geliştirilmesine fırsat sunmaktadır. Bunun haricinde, finansal okuryazarlık, kişilerin tasarruf etme eğilimlerinde bir artış yaşanmasına sebep olmakta ve daha etkili sosyal güvenlik sistemlerini meydana gelmesine yardımcı olmaktadır. Yüksek tasarruflar, büyüme ve yatırımda da pozitif yönlü etkiler oluşturmakta, finansal istikrara ve ekonomik gelişime katkı sağlamaktadır (Yardımcıoğlu ve Yörük, 2016).

Finansal istikrarın sağlanması ve finansal sistemin sağlıklı olarak yürütülmesi için finansal sistemin yatırımcı ve tasarruf sahiplerinin finansal okuryazarlıklarının yüksek düzeyde olması gerekmektedir. Finansal okuryazarlık düzeyi yüksek olan ekonomiler tarafınca yürütülmekte olan fon transferi, finansal sistemin şeffaf ve açık

bir yapı içerisinde, verimli ve etkili olarak sürdürülmesine katkıda bulunmaktadır (Yardımcıoğlu ve Yörük, 2016).

Gelişmekte ve az gelişmiş olan çoğu ülkenin en temel problemi; kaynakların etkili olarak kullanılması ve tasarrufların yapılması konusuna ilişkin tasarruf sahiplerinin finansal bilgilerinin yetersiz olması; söz konusu yetersizliğin negatif etkilerinin finansal sisteme yansımaları olarak nitelendirilmektedir. Bilhassa gelişimine devam eden ülkeler içerisinde kişilerin çoğu birikimleri ve tasarruflarını nasıl değerlendirmesi gerektiği konusuna ilişkin yeterli ölçüde bilgiye sahip olmamak ile beraber finansal bilgi düzeyinin finansal davranış ve tutumlara yönlendirmemektedir. Finansal okuryazarlığı düşük olan kişiler, finansal açıdan karar verirken oldukça zorlanmaktadır (Yardımcıoğlu ve Yörük, 2016).

Finansal okuryazarlık, kişilerin finansal sisteme ilişkin daha çok bilgi düzeyine sahip olmaları, karşılaşılabilecek oldukları finansal risk faktörlerinin daha iyi yönetilebilmesi ve kişisel tasarrufların artırılması bakımından önem arz etmektedir. Finansal bilginin artması, kişilerin daha sağlıklı finansal karar ve tercihlerde bulunmaları konusunda etkili bir rol oynamaktadır. Küresel çapta meydana gelen finansal krizler, piyasaların kişilerin için karmaşık olması, doğal kaynakların kıtlığı, doğal afetler ve salgınlar, finansal farkındalık düzeyinin önemini artırmıştır. Öyle ki, finansal okuryazarlık düzeyinde meydana gelen yükselmenin finansal ve ekonomik sistemdeki pozitif yönlü etkilerinin, kriz dönemlerinden etkilenme oranını da azaltacak olduğu ifade edilebilmektedir (Dağdelen, 2017).

Finansal okuryazarlık; sade bir ifade ile, kişilerin alacak oldukları finansal karar ve tercihlerde rasyonel hareketler sergilemelerini sağlamakta olan bir yetenektir. Dünya çapında son dönemlerde hız kazanmış olan finansal krizler, finansal vurgunlar ve dolandırıcılıklar, gittikçe kırılmalan ve giriftleşen finansal sistemler, artan nüfus, düşük tasarruf oranları vb. çoğu etken bilinçli finansal okuryazarlığın toplumun bütün kesimleri için önemini gözler önüne sermektedir. Öte yandan, bilhassa Covid-19 virüsünden kaynaklanmış olan pandemi dönemi içerisinde bireylerin dijital dünyayla etkileşimleri artış göstermiştir. Yeni teknolojik araç ve gereçlerin finansal ürünler ile kaynaşmış olduğu finansal teknoloji araç ve hizmetleri, artık yaşamın ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Söz konusu süreç içerisinde, finansal okuryazarlık düzeyinin daha karmaşık ve kapsamlı olarak dijital finansal okuryazarlığa evrilmiş olduğu söylenebilmektedir. Hayatı değiştirerek kolay bir hale getiren söz konusu teknolojik

araçların güvenli, doğru ve etkin olarak kullanılmasına yardımcı olacak temel pratiklere ve bilgilere sahip olmak, neredeyse zorunlu bir hale gelmiştir. Bu kapsamda, finansa okuryazarlığın yeni bir fenomen olarak bilinen 21.yy. becerileri arasında önemli bir konuma sahip olduğu belirtilmektedir (Alpay, 2021).

Küresel çapta meydana gelen finansal krizler, sermaye piyasalarının kişilerin için karmaşıklaşması ve doğal kaynakların kıtlığı gibi sebepler, finansal farkındalık düzeyinin önemini daha da artırmaktadır. Bilhassa OECD kapsamındaki ülkeler ve kapsamında olmayan ülkelerde yapılmış olan çalışmalar sırasında, kişilerin finansal karar ve tercihte bulunurken düşük seviyede finansal bilgi düzeyine sahip oldukları ve söz konusu düşük bilgilerinin farkında olmadıkları görülmektedir. Gelişmiş olan ülkeler için de finansal okuryazarlık oldukça mühim bir sorun şeklinde nitelendirilmektedir. 2010 senesinde ABD bakanlar kurulundaki 2 önemli üye, ABD’li gençler üzerinde finansal okuryazarlığın düşük olmasının herhangi bir müdahalede bulunulmaz ise ülke olarak gelecek dönemde oldukça ciddi bir finansal krize sebep olabileceğini ifade etmiştir (Dağdelen, 2017).

Kişilerin finansal okuryazar olarak ifade edilmesi; planlama, bilgi maliyeti, sermaye piyasalarındaki finansal varlıkların karmaşık oluşu gibi sorunları devre dışı hale getirmektedir. Finansal okuryazarlar, hisse senedi piyasası içerisinde işlem ve bilgi maliyetlerinin azaltılmasına ek olarak yüksek prim oranlarından yararlanabilmekte ve çeşitlendirilmiş portföy yaratma becerisine sahip olabilmektedir (Dağdelen, 2017).

Finansal okuryazarlık, kişi bakımından oldukça önem arz ettiği kadar, toplum bakımından da fazlasıyla önem arz etmektedir. Finansal piyasalar üzerinde gittikçe artış gösteren finansal ürünlerin çeşitliliği, söz konusu ürünlerin karmaşık olarak ifade edilen yapıları, kişilerin finansal piyasalardan uzaklaşmasına ve finansal sisteme duyulmakta olan güvenin negatif olarak etkilenmesine sebep olmaktadır. Finansal açıdan güvenliği azalmış olan kişiler, geleceğe yönelik bir kaygı yaşamakta ve rasyonel tutum ve davranışlar sergileyememektedir. Söz konusu durum, finansal piyasaların gelişimi konusunu engellemektedir. Finansal okuryazarlıkları yüksek olan ekonomik birimler, çeşitlendirilmiş olan finansal araçların kullanımlarında bulunan fırsatları değerlendirmeleri ve piyasa unsurları şeklinde bu sistemde etkili bir rol oynamaları durumunda, finansal piyasaların gelişmesine önemli katkılarda bulunabilmektedir. Bu sebepten dolayı, bir ülkede yaşayan kişilerin ve toplumun

finansal okuryazarlıklarının geliştirilmesinin sonucunda, o ülkede sürdürülebilir ve etki bir finansal piyasanın varlığından bahsedilebilmektedir (Dağdelen, 2017).

3.6. Finansal Okuryazarlığın Etkisi

Araştırmanın bu kısmında finansal okuryazarlığın bireylere ve hanelere olan etkisi, finansal sisteme ve ekonomiye etkisi ve topluma olan etkisinden bahsedilmiştir.

3.6.1. Finansal Okuryazarlığın Bireylere ve Hanelere Etkisi

3.6.1.1. Artan Tasarruf ve Emeklilik Planlaması

Finansal okuryazarlar, emeklilik için daha çok tasarruf yapmaya gayret göstermektedir (Fornero ve Monticone, 2011). Söz konusu para tasarrufu, özel durumlar için emeklilik hedefleri planlama, para ayırma gayreti ve söz konusu emeklilik hedeflerinin gerçekleştirmek amacıyla uygun yatırımlarda bulunma becerisinin artması ile sonuçlanmakta olan finansal verimlilikle elde edilmektedir (Jappelli, 2010). Finansal becerilerine daha çok güvenen ve finansal açıdan daha bilgili olan tüketiciler, öngörülmeven acil durumlar, emeklilik ve gelecek için tasarruf yapmaya daha meyilli olmaktadır (Lusardi ve Mitchell, 2007). ABD’de yürütölmüş olan bir araştırmada, finansal okuryazarlık eğitiminin önemli karar ve tercihlerde bulunulduğı dönemlerde faydalı olduğı ve söz konusu dönemlerdeki finansal eğitimin tasarruf ve emeklilik planlamasıyla alakalı davranışları olumlu yönde değıştirebilecek olduğı sonucuna varılmıştır (Mireku, 2015). Finansal okuryazarlık yeteneklerini geliştirmek amacıyla finansal eğitim sürecinden geçmiş olan bireyler, uygun biçimde bütçeleme, borç ve ipotekleri idare etme, harcamaları kontrol etme, tasarruf etme, emeklilik için plan oluşturma ve sonucunda servet biriktirmeyi başarma yeteneğine sahip olmaktadır.

3.6.1.2. Tüketiciler Tarafından Finansal Bilginin Daha Gerçekçi Değerlendirilmesi

Araştırmaların büyük bir kısmında, kişilerin finansal becerilerini olduğundan daha çok tahmin ettiğı göz önünde bulundurulduğı zaman finansal eğitim, bireylerin şahsi finansal bilgilerine yönelik gerçekçi bir görüş ve düşünceye sahip olmalarını ve bu görüş ve düşüncelerine bağlı bir şekilde finansal kararlar ve yatırımlara kendi anlayışın gerektirdiğı ihtiyat ile yaklaşımlarını sağlamaktadır (Agarwalla vd., 2012). Gallery ve Gallery (2010), kişilerin emeklilik planları ile daha aktif bir şekilde

ilgilendikçe ve mali bakımdan daha okuryazar oldukça, mali bilgi ve becerilerinin sınırlarını tanımama riskinin olduğunu ifade etmişlerdir.

3.6.1.3. Yaşam Becerileri ve Pazarlık Gücü

Doğru finansal davranış ve tutumların sergilenmesi, bilinçli karar ve tercihlerde bulunmak adına temel oluşturan beceri ve bilgilerin iyileştirilmesi yolu ile sağlanmaktadır (Chen ve Volpe, 1998). Güzel tutum ve davranışlara sahip, bilgili ve yetenekli bir birey, hayatın sunduğu fırsat ve imkanlardan en güzel biçimde faydalanmak, harcamaları adına gayri resmi ya da resmi bütçe oluşturmak ve geleceğini planlamak için en iyi konumda yer almaktadır (Bell vd., 2009). Finansal okuryazarlık, tüketici bireylere tüketici ve finans sözleşmelerinde bulunan koşulları anlayıp, daha çok pazarlık gücü sağlamaktadır (Mireku, 2015). Bu durum sonucunda tüketici bireyler, daha güzel fırsat ve imkânlar elde edebilmekte ve hizmet sağlayıcılardan daha çok talepte bulunabilmektedir. Verimli ve üretken bir hayat için finansal kuruluşlar ile iletişimin gerektiği gerçeği doğrultusunda, finansal kurumları ve bu kurumların sunmuş oldukları ürün ve hizmetleri anlama becerisi, finansal okuryazarlığın önemli bir yararadır (Capuano ve Ramsay, 2011).

3.6.1.4. Finansal Verimlilik

Finansal okuryazarlık, finansal verimlilik ile sonuçlanmaktadır. Finansal verimlilik kavramı, gereksiz maliyet ya da israf olmadan yatırım yapılması ve finansal ürün ve hizmetlerin kullanılması anlamına gelmektedir. Bu sebepten dolayı finansal okuryazarlık, tüketici bireylere israf ve gereksiz maliyet olmadan çok daha verimli yaşama becerisini kazandırmaktadır. Finansal verimlilik, belli bir hizmet ya da ürün için piyasada bulunan en değerli ürün veya hizmeti ve piyasada yer alan en düşük fiyatlı ürünü seçmeyi içermektedir. Finansal verimlilik, okuryazar tüketicilerin bir niteliği olarak ifade edilen karşılaştırmalı alışveriş yolu ile kazanılmaktadır. Karşılaştırmalı alışveriş ile, piyasadaki en uygun fiyata sahip olan ürün ve mallar alınarak tasarruf sağlanabilmektedir. Yüksek finansal okuryazarlık düzeyi, kişinin yatırıma ilişkin davranışlarını iyileştirebilmekte, yatırım gelirlerini ve tasarruflarını artırabilmekte ve bu duruma bağlı bir şekilde daha yüksek bir gelir ve yüksek tüketim imkanı sunabilmektedir (Askar vd., 2020). Bu sebepten dolayı, finansal okuryazarlık düzeyini artırmak, kişilerin finansal ürünlere ilişkin anlayış ve bilgilerini geliştirmenin yanında, doğru kararlar verebilmeleri için gereken güveni kazanmalarını da sağlayabilmektedir (Askar vd., 2020).

3.6.1.5. Finansal Piyasalarda Aktif Faaliyet

Finansal okuryazarlığın finansal piyasalara katılım ve finansal ürün sahipliğiyle paralel bir ilişkisi olduğu ifade edilmektedir (Coşkun, 2016; Klapper vd., 2012). Sınırlı finansal piyasa katılımı, düşük finansal okuryazarlıkların bir neticesi olabilmektedir. Van ve diğerleri (2011), düşük seviyede finansal okuryazarlık düzeyine sahip olan bireylerin, yatırım araçları kullanma ihtimalinin ciddi boyutta düşük olduğu sonucuna varmışlardır. Finansal okuryazarlık, sadece katılımı artırmak ile kalmayarak, ayrıca çeşitlendirme benzeri sağlam yatırım planlamalarına da özendirilmektedir (Jappelli, 2010).

Finansal beceri ve bilgi eksikliği, finansal ürünler ile uğraşıldığı sırada endişeye yol açabilmektedir. Finansal okuryazar olmayan bireyler, anlaşılması güç bir şekilde algılanmakta olan finansal ürün ve hizmetlerden kaçınmaktadır. Tüm bunların sonucunda, finansal okuryazar olmayan birey adına en uygun yaklaşım, borçlanmaktan ya da maliyetli ürünler almaktan ve piyasa katılımından kaçınmaktadır. Fakat uzun dönemde finansal dışlanma oldukça maliyetli olabilmekte ve bireyin finansal sistemin sunmuş olduğu fırsat ve faydalardan yararlanamamasına sebep olabilmektedir (Capuano ve Ramsay, 2011).

3.6.1.6. Güvenle Yatırım Yapmak ve Doğru Finansal Ürünleri Seçmek

Yatırımlara yönelik karar alma süreci, kişilerde değişkenlik gösterebilen farklı unsurlara bağlı olarak bilinen kritik bir süreç şeklinde ifade edilmektedir. Kişiler, yaşamda türlü türlü karar ve tercihlerde bulunurken, birbirlerinden farklı davranmaktadırlar. Kimileri yargıya dayalı olarak karar almaktayken, kimileri ise onları bu şekilde uygun bir karara göre davranmaya yönlendirmekte olan diğer çoğu unsura dikkat etmektedir. Bütün bu kafa karışıklığına sebep olan değişkenler, yatırımcı bireyler tarafınca iyi bir biçimde kabul görüldüğü zaman, karar alma süreci kolaylaşmaktadır. Karar alma süreci içerisinde finansal okuryazarlık, gelecek dönemde kayıpların azaltılması ve doğru yatırımlarda bulunabilmesi ya da önlenebilmesi için oldukça ciddi bir öneme sahip olmaktadır. Bilgi birikiminin değeri, karar verici tarafınca yatırım ile alakalı kullanılma biçiminden gelmektedir. Bilinçli bir karar verici, gelmiş olan bilgiyi göz ardı ederek bilgisiz bir kişi gibi davranabilmektedir. Bu sebepten dolayı bilginin kazanılması kadar kullanılması da önem arz etmektedir. Alınacak olan bir yatırım karar ya da tercihi, tecrübeli bir

yatırımcı tarafınca güvenle inşa edilip, tecrübeden faydalanılarak ya da riski uygun bir biçimde yöneterek alınabilmektedir (Awais vd., 2016).

Finansal piyasaların hızlı doğası içerisinde, piyasa ortamlarını ve ürün niteliklerini anlayan kişiler, finansal ihtiyaçlarına ilişkin doğru bir kararda bulunmak için en iyi konumda yer almaktadır. Finansal okuryazar birey, parayı nasıl kazanacak, yönetecek ve yatırım yapacak olduğunu bilmektedir. Finansal ürün ve hizmetlere aşınadır ve sahip olduğu bilgiyi bu konulardan olabilecek en iyi biçimde faydalanmak için kullanmaktadır. Bu durum da tüketici bireylerin gereksiz maliyetlerden kaçınmasına destek olmaktadır. Finansal hizmet ve araçlara yönelik anlayışın artması ile, en uygun ürün ve malları seçen ve seçtikleri ürün ve malları mümkün olabilecek en iyi biçimde kontrol eden tüketici bireylerde daha çok finansal güven geliştirebilmektedir (Awais vd., 2016).

3.6.1.7. Tüketici Hakları ve Düzenleyici Müdahale

Son dönemlerde, çoğu gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelerin ekonomilerinde meydana gelen finansal krizler, farkındalık düzeyini artıracak gerekli önlem ve tedbirlerin yokluğunda aslında zararlı olabileceğini ve finansal erişimi genişletme gayretlerinin eksikliğini göstermiştir. Bilhassa suistimal ve dolandırıcılıklara karşı daha savunmasız ve çaresiz olarak görülen düşün eğitim düzeyleri ve gelirlerine sahip olan tüketiciler bakımından, düzenleyici koruma önlem ve tedbirlerinde ya da finansal okuryazarlıkta eşdeğer bir iyileşme sürecinin yaşanmış olmaması, tüketici bireylerin olumsuz sonuçlar ile karşılaşmalarına yol açabilmektedir (FIELD, 2011). Bu sebepten dolayı, hileli planlar ve tüketici yasalarına ilişkin eğitim, finansal okuryazarlık düzeyinin önemli bir bileşeni olarak kabul edilmektedir. Söz konusu bilgi, bireylere dolandırıcılık planlarını belirleyerek engellemek ve buna benzer planlardan negatif yönde etkilenmemek için anlayış ve araçlar sağlamaktadır. Böylelikle tüketiciler, kendilerini çok daha iyi koruyabilecek oldukları için daha düşük seviyede düzenleyici müdahalelere gereksinim duymaktadır (Capuano ve Ramsay, 2011).

3.6.2. Finansal Sisteme ve Ekonomiye Etkisi

3.6.2.1. Daha Fazla Rekabet, Yenilik ve Kaliteli Ürünler

Finansal okuryazar bireyler, finansal bakımdan daha verimli olmaktadır. Daha uygun, ucuz ve iyi hizmet ve ürünleri satın almak ve aramak finans sektöründe verimlilik düzeyini sağlayabilmektedir. Artan rekabet, piyasada daha çok yenilik ve

çeşitliliğe ve daha kaliteli ürünlere yol açmaktadır (CTEC, 2007). Tüketici sözleşme ve hakları bilgisi, tüketici bireylerin ürün ve malları daha dikkatli değerlendirmesi ve değerlendirme sonucunda tedarikçiler üzerinden daha fazlasının talebinde bulunmasına fırsat sunmaktadır. Hall (2008), finansal okuryazarlık düzeyinin, finansal kurumsal davranışlardaki toplu tüketici etkisine sahip piyasa disiplini desteklediği ve bahsedilen kurumların verimli, sağlam ve güvenli olarak faaliyet gösterme ihtimalini artırdığı düşüncesini savunmaktadır. Tüm bunların sonucunda, daha bilinçli bireyler, toplu bir şekilde finansal kurumların yönetim anlayışlarını etkileyebilmekte ve böylelikle daha kaliteli hizmet ve ürünler sunmakta olan kurumların meydana gelmesine yardımcı olabilmektedir (Hall, 2008).

3.6.2.2. Risk Kapsamı

Finansal okuryazar bireyler, risk unsurlarını daha iyi değerlendirmektedirler. Bu sebepten dolayı, risk unsurlarının eksik kapsanması problemi, finansal açıdan eğitimli kişilerin olmadığı piyasa mekanizmalarındaki kadar yaygın olmamaktadır (Mireku, 2015). Risk unsurunun daha çok takdir edilmesi, dikkatli yatırımların yapılması ve uygun sigortanın satın alınması anlamını taşımaktadır. Bu sebepten dolayı, risk unsurunun yetersiz sigortalı girişimlerden ve eksik kapsanmasından kaynaklanmakta olan finansal sistemdeki yükü, ticari verimsizliği ve maliyetli iflasları azalmaktadır (Mireku, 2015).

Artış gösteren bir finansal okuryazarlığın, yeni girişim başarısızlık oranlarında bir azalmaya ve daha çok girişimci faaliyetine yol açmaktadır. Mudzingiri (2021), finansal okuryazarlık düzeyinin üniversiteli öğrencilerin zaman ve risk tercihlerinde etki sahibi olduğu sonucuna varılmış, finansal okuryazarlık düzeyinin artması ile üniversiteli öğrenciler arasında sabırlı tutumlar ve risk arayışıyla karşılaşılmasının daha mümkün olduğunu ifade etmiştir.

3.6.2.3. Emekliliğin Kendi Kendini Finanse Etmesi

Artış gösteren finansal okuryazarlık düzeyinin sonucunda, artan emeklilik ve tasarruf planlaması, devlet finansmanı sağlama ve devletin mali sıkıntı çeken bireylerin emeklilik yükünü azaltıp, ekonomi ve finansal sistem üstünde pozitif yönlü etkiler oluşturmaktadır. Doğru finansal davranış ve tutuma sahip olan bireyler, emeklilik planlamalarını finanse etmek amacıyla iş yaşamları boyunca kişisel

emeklilik planlarına katılmaya ve servet inşa etmeye ilişkin daha istekli olmaktadırlar (Capuano ve Ramsay, 2011).

3.6.2.4. Borç Vermede “Döngüsellik” Üstesinden Gelmek

Finansal banka ve kurumlar, borç verme kararları sırasında miyop olma eğiliminde olmaktadır. İyi ekonomik zamanların tam tersine, ekonomik iklim kötüleştiği için kredi borçlanmasına daha meyilli olmaktadırlar. Bu durum, “döngüsellik” olarak bilinmekte ve değişmekte olan döngüyü planlamakta zorluk çeken ve bu sebepten dolayı zorlu ekonomik durumlarda temerrüde düşen yüksek borçlu kişiler üzerinde oldukça önemli sorunlara sebep olabilmektedir. Finansal okuryazar bireyler, finansal piyasalarda bulunan döngüsel değişiklikleri anlayabilmektedir. Bu duruma göre borçlanarak yatırım yapabilmekte ve ayrıca zorlu ekonomik durumlarda da dirençli olabilmektedirler (Capuano ve Ramsay, 2011).

3.6.3. Topluma Etkisi

3.6.3.1. Finansal Katılım

Finansal okuryazarlık, finansal hizmet ve ürünlere olan talep değerinin en tutarlı ve kuvvetli belirleyicileri arasında yer almaktadır. Ayrıca ekonomik büyüme sürecini destekleyecek finansal katılımı artırabilmektedir (Cole vd, 2011). Daha çok finansal bilgi ve anlayış, dışlanmış olan bireylere finansal hizmet ve ürünleri kullanma imkânını vermektedir. Örnek olarak, vadeli mevduata ilişkin bilgi, bireyi daha çok gelir elde etmeye yönlendirebilmekte iken, bu tür bir ürünün varlığı konusunda haberdar olmamak, bir imkânın kaybolmasına ve gelir kaybına sebep olmaktadır. Finansal okuryazarlık, bireylerin finansal açıdan aktif bir rol oynamasına izin veren belli ürünlere erişmek ve kendileri için uygun borçlanma kaynaklarına ulaşmak için gerekli olan anlayışı sağlamaktadır (Capuano ve Ramsay, 2011).

Avrupa Komisyonu, finansal konulara ilişkin eğitim alan kişilerin, finansal piyasalarla ilişki halinde olma ihtimalinin çok daha fazla olduğunu ve yüksek maliyetli ve yüksek risk oranlı yasal ya da yasal dışı kredi sağlayıcılara gereksinim duymadıklarını ifade etmektedir (Mireku, 2015). Finansal okuryazarlık, toplumda bulunan tüm insanların, hatta düşük gelirli olan bireylerin bile, gelirlerinin birazını biriktirmeye ve planlamaya özendirilmektedir.

3.6.3.2. Devlet Mali Politikalarının Anlaşılması

Finansal okuryazar kişiler, finansal kurumların faaliyetlerini ve devletlerin finansal politikalarını daha iyi değerlendirebilmektedirler. Bu durum, finansa ilişkin politikaları anlamlandırabilen daha bilinçli insanlar yaratmaktadır. Finansal okuryazarlık, emeklilik ya da sağlık reformları gibi siyasi reformların anlaşılabilir kabul edilmesine özendirilmektedir. Birçok siyasi reform, fazlasıyla karmaşık yapılara sahip olsalar bile, bilinçli bir halk tarafınca anlaşılabilir şeffaf reformlar, topluma hükümet politikalarını eleştirme becerisini sunduğundan dolayı önem arz etmektedir (Capuano ve Ramsay, 2011).

OECD (2005)'ye göre, finansal bakımdan bilinçli tüketiciler, finansın yoksulluğun azaltılmasına ve reel ekonomik büyümeye etkili bir katkıda bulunmasını sağlamaya yardımcı olabilmektedir. Finansal okuryazarlık, bireylerin haciz ve iflas ile sonuçlanabilecek yüksek seviyede borçlardan uzak durmalarına ve emeklilik döneminde yeterli gelir sağlamaya yetecek tasarrufun yapılmasına yardımcı olmak için de fazlasıyla önem arz etmektedir. Bu sebepten dolayı, finansal bilgi hem firmalar ve hanhalkları hem de ulus için gerekli olmaktadır (Capuano ve Ramsay, 2011).

3.7. Türkiye’de ve Dünya’da Finansal Okuryazarlık Çalışmaları

Gerek yurt içi gerekse yurt dışı finansal okuryazarlık çalışmalarına bakıldığında genel olarak bireylerin finansal okuryazarlık seviyelerinin tespitiyle ilgilidir. Bunun yanında farklı iş kollarında çalışan bireylerin finansal okuryazarlık seviyeleri, finansal okuryazarlığın finansal tutum ve finansal davranışlar üzerindeki etkileri ve finansal okuryazarlığın emeklilik, borçlanma, yatırım üzerindeki etkileri üzerine araştırmalara rastlamak mümkündür. Ulusal ve uluslararası alanda yapılan çalışmaların bazılarını aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür.

Barmaki (2015), yaptığı araştırmada üniversiteli öğrenciler arasında bulunan finansal okuryazarlık seviyesi ve bu seviyenin finansal tutum ve davranışlar üzerindeki etkileri, finansal tutum ve finansal davranışların açıklayıcı değişkenleri arasında bulunan karşılıklı ilişkiyi incelemek ve değerlendirmektedir. Finansal okuryazarlık alt gruplarıyla tamamlayıcı, demografik ve sosyo-ekonomik değişkenler arasında bulunan ilişkilere ilişkin sonuçlar incelendiği zaman, cinsiyet bakımından erkeklerin temel gelir ve para bilgisi konusuna ilişkin kavramlara has olan bilgi puanlarının, kadın öğrencilerden daha çok olduğu; gelir seviyesi alanına ilişkin aylık geliri bin Türk

Lirası'nın altında olan öğrenci bireylerin gelir konusuna ilişkin bilgilerinin diğer gruplar içerisinde daha düşük olduğu öğrencilerin eğitim aldıkları ana alanla temel para bilgisi, borçlanma ve harcama bilgi puanları arasında anlam ifade eden bir ilişkinin olduğu görülmüştür. Soru bazında yapılmış olan değerlendirme sonucunda, öncelikle temel piyasa bilgisi başlığı altında enflasyon bilgisi hakkında sorulmuş olan sorulara doğru cevap veren kişilerin yanlış yanıt veren kişilerin 2 katına eşit olduğu sonucuna varılmıştır. Basit faiz hesaplamasına ilişkin öğrenci bireylerin bilgi seviyesinin fazla olduğu, bileşik faiz hesabına yönelik sorularda ise yarısından fazlasının doğru cevapladığı belirtilmiştir. Gelirle alakalı kavramlar değerlendirildiği zaman; öğrencilerin gelirleriyle alakalı bilgi seviyelerinin fazla olduğu, buna karşılık olarak brüt gelire ait kesintilerle alakalı sorularda, bahsedilen durumun tam tersine döndüğü görülmüştür. Vergiyle alakalı sorulmuş olan sorulardaysa bilgi seviyelerinin düşük düzeylerde olduğu saptanmıştır. Para iadesine gelindiği zaman, öğrencilere emeklilikte ödenmekte olan gelirin türüyle alakalı soruda, doğru cevabın fazla alındığı, yüksek enflasyon oranının en çok etkilendiği grupların hangi gruplar olduğuna yönelik sorulmuş olan soruya aynı şekilde doğru yanıtların veren kişilerin oranının yanlış cevap verenlere nazaran daha fazla olduğu görülmüştür.

Barış (2016), yapmış olduğu çalışmada Türkiye’de üniversiteye giden öğrencilerin ileri ve temel seviye finansal okuryazarlık seviyelerini tespiti etmek ve finansal okuryazarlık seviyesiyle bütçeleme arasında olan ilişkileri saptamak amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, “*Gazi Osmanpaşa Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi (İİBF)*” bu çalışmanın ana kütlesini oluşturmuştur. Anket uygulamasının kullanılmış olduğu bu çalışmada, öğrencilere finansal okuryazarlık seviyelerini ölçmek amacıyla on altı finansal bilgi sorusu sorulmuştur. Bütçeleme davranış ve tutumlarının saptanması içinse, öğrencilere on iki ifade verilerek sıklık seviyeleri tespiti edilmeye çalışılmıştır. Araştırmanın sonucunda, finansal okuryazarlık seviyesinin ölçülmesinin amaç olarak alındığı kısımda katılımcı bireylerin %30,1’inin yüksek, %33,4’ünün orta ve %33,5’inin düşük seviyede finansal okuryazar olduğu tespit edilmiştir. İleri seviye finansal okuryazarlık seviyesi içinse, katılımcı bireylerin %78,4’ünün düşük %18,4’ünün orta ve yalnızca %3,8’inin yüksek seviyede olduğu sonucuna varılmıştır. Araştırmanın 2. Bölümünü meydana getiren bütçelemeyle alakalı ulaşılan verilere göreyse, öğrencilerin %65’lik kısmının bütçe sınırları içinde hareket ettikleri gözlemlenmiştir. Bunun haricinde, katılımcı bireylerin

finansal okuryazarlık seviyeleriyle bütçeleme davranış ve tutumları arasında anlam ifade eden bir farkın olmadığı da tespit edilmiştir.

Demirkıran (2019), yapmış olduğu araştırmasında Kırıkkale Üniversitesi'nde eğitim gören öğrenciler arasından seçtiği 467 öğrencinin finansal okuryazarlık düzeyini etkilemekte olan unsurları tespit etmeye çalışmıştır. Öğrenci bireylerin yarısının finansal okuryazarlığa ilişkin bilgilerine internet aracılığıyla ulaştığı tespit edilmiştir. Öğrencilerin yalnızca sınıf seviyeleriyle finansal okuryazarlık seviyeleri arasında bir ilişki olduğu, aile öğrenimi, yaş, cinsiyet veya gelir seviyelerinin hiçbir etkiye sahip olmadığı sonucuna varılmıştır.

Sancak (2019), üniversiteli öğrencilere ilişkin bir araştırma yapmıştır. Yaptığı araştırmadan ulaştığı bulgulara göre, katılımcıların üçte birinin finansal konulara ilişkin bildiklerini okuldan öğrenmiş olduklarını ifade ettiklerini belirtmiştir. Erkeklerin kadınlara göre finansal okuryazarlık seviyelerinin daha fazla olduğu, üst sınıflardaki katılımcı öğrencilerin ve gelir seviyesi yüksek olan öğrencilerin finansal okuryazarlık seviyelerinin daha fazla olduğu sonucuna varılmıştır. Anket uygulamasına katılan öğrencilerin daha önceden finans ile ilgili ders almış olmasıysa, finansal okuryazarlık seviyesinde artışa yardımcı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Yıldız (2019), yaptığı çalışmada İİBF öğrencilerine ilişkin yapmış olduğu finansal okuryazarlık ölçeğinde sınıf ve bölümün okuryazarlık seviyesinde etkili olduğu sonucuna varmıştır. Ayrıca, eğitim durumları ve gelir giderlerin finansal okuryazarlık düzeyine hiçbir etkisinin olmadığını ifade etmiştir.

Durmuşkaya ve Kavas (2018), yapmış oldukları çalışmalarında dört yüz on beş akademisyene ilişkin finansal okuryazarlık seviyesi belirleme anketi uygulamışlardır. Araştırma sonucunda genç erkeklerin kadınlara nazaran finansal okuryazarlık seviyelerinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Araştırmanın farklı bir sonucuysa, katılımcı bireylerin yaşlarına ve mezuniyetlerine göre okuryazarlık düzeylerinin de artış gösterdiği'dir.

Fettahoğlu (2015), yaptığı çalışmada Kocaeli'nde kişilerin finansal okuryazarlık niteliklerini araştırmıştır. Yapılmış olan bu çalışmada katılımcıların finansal okuryazarlıklarının temel düzeyde olduğu, ancak ileri düzey finansal okuryazarlık düzeylerinin düşük seviyelerde ilerlediği görülmüştür. Hanehalkı değerlendirmesi sırasında, yatırım yapma ve yatırım araçları konusuna ilişkin yetersiz

kalındığı neticesinde varılmıştır. Bilhassa kişisel emeklilik sistemine ilişkin hala kayda değer bir seviyeye ulaşılmadığı, söz konusu sistemden haberdar olmayan olduk fazla kişinin olduğu gözlemlenmektedir. Öte yandan araştırmada, kredi kartı hesaplarının incelenmesi, faturaların zamanında ödenmesi, bir finansal plana sahip olma konularına ilişkin hanehalklarının nispeten bilgili oldukları belirtilmiştir.

Yardımcıoğlu ve Yörük (2016), yapmış oldukları araştırmalarında Kahramanmaraş ilindeki iş görenlerin finansal okuryazarlık seviyelerinin tespit edilmesi amacıyla iş görenlerin cinsiyetleri ve meslekleriyle finansal okuryazarlık seviyeleri arasında herhangi bir anlam ifade eden farkın olup olmadığını incelemiştir. Nitekim, erkek bireylerin kadın bireylere nazaran finansal okuryazarlık seviyelerinin daha fazla olduğu sonucuna varılmıştır. Başka bir önem arz eden bulguysa, kişisel emekliliğe katılım seviyesiyle finansal okuryazarlık arasında olan ilişki gözler önüne serilmiştir. Bu sonuçlara göre, kişisel emekliliğe katılan bireylerin finansal okuryazarlık seviyeleri, kişisel emekliliğe katılmayan bireylere nazaran daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Baysa ve Karaca (2016), finansal okuryazarlık düzeyinin banka müşterileri segmentasyonunda olan durumunu gözler önüne sermek amacıyla Tokat şehrinde bir araştırma sürdürmüşlerdir. Bu amaç doğrultusunda 3 segment olarak tarım, ticari ve bireysel segmentler belirlenmiş ve hazırlamış oldukları anket söz konusu gruplara uygulanmıştır. Ulaşılan bulgulara göre, genellikle banka segment müşterilerinin finansal okuryazarlıklarının düşük seviyelerde olduğu görülmüştür. En yüksek finansal okuryazarlık düzeyine sahip olan segment grubunun ticari faaliyetlerle uğraşmakta olan müşteriler, en düşük gruba tarımsal faaliyet grubu olduğu tespit edilmiştir. Unsurlar arasında bulunan ilişkinin anlamlı ve pozitif çıkması da önemli bir sonuç şeklinde nitelendirilmektedir.

Doğan ve Faikoğlu (2016), yapmış oldukları araştırmanın amacı, Borsa İstanbul'da işlem gerçekleştiren yatırımcı bireylerin finansal okuryazarlık seviyelerini ölçmektir. Araştırmanın ilgili bölümünde katılımcı bireylere finansal okuryazarlıkla alakalı anket soruları verilmiş ve alınan yanıtlar değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda sorular sekiz başlık altında toplanmıştır. Temel seviyede finans ve ekonomi başlığı altında katılımcıların ortalamaları %66,67, finans gündemi başlığı altında katılımcıların ortalamaları %72,16, matematik ve faiz hesaplamaları başlığı altında katılımcıların ortalamaları %56,58, yatırım başlığı altında katılımcıların ortalamaları

%60,88, vergi ve mevzuat başlığı altında katılımcıların ortalamaları %74,65, finansal tablolar başlığı altında katılımcıların ortalamaları %65,06, sigortacılık ve emeklilik başlığı altında katılımcıların ortalamaları %67,78 ve bireysel bankacılık başlığı altında katılımcıların ortalamaları %78,72 olarak hesaplanmıştır. Çalışmanın sonucunda konuya genel bir şekilde bakıldığı zaman, ulaşılan bulgulara kapsamında, Borsa İstanbul'da işlem gerçekleştiren yatırımcı bireylerin genel finansal okuryazarlık seviyesi yüksek olarak tespit edilmiştir.

Sevim ve diğerleri (2012), finansal tüketici bireylerin finansal okuryazarlıklarını borçlanma davranış ve tutumlarındaki etkilerini nicel ve nitel yöntemlerle incelemişlerdir. Bu çalışma, Eskişehir ilinde yapılmıştır. İlk olarak çalışmaya dâhil edilmiş olan kişilerin finansal okuryazarlık seviyelerinin yirmi bir sorudan meydana gelen bir anketten belirlemeye çalışmışlardır. İkinci olaraksa finansal tüketici bireylerin borçlanma davranış ve tutumlarıyla alakalı saptamalarda bulunulmuştur. Finansal okuryazarlık eksikliği, borçlanmaya ilişkin yanlış karar ve tercihlerde bulunulmasın sebep olacak temel faktörlerin başında geldiği ifade edilmektedir. Araştırmanın bulgularına göre, farklı finansal okuryazarlık seviyelerine sahip olan bireylerin borçlanma karar ve tercihleri de farklı sonuçlar vermiştir. Literatür içerisinde finansal bilgi eksikliği sorununu aşırı borçlanma davranışına özendirecek en önemli unsurlar içerisinde yer aldığı ifade edilmektedir. Araştırmanın sonuçları da literatür içerisinde ifade edilen bilgiyle aynı şekilde çıkmış ve finansal okuryazarlık seviyesi fazla olan bireylerin bilinçli kredi kullanımı sergiledikleri gözlemlenmiştir. Bu kapsamda, finansal tüketici bireylerin finansal okuryazarlık düzeyinin artırılması, girişim ve faaliyetlerinin aşırı borçlanma karşısında en kritik engel olacağı ifade edilmiştir. Bilhassa, görece açısından daha riskli olarak kabul görülen düşük ve orta gelir seviyesindeki finansal tüketiciler adına becerilerinin kazandırılması ve eğitimlerinin tamamlanmasının oldukça önem arz ettiği konusuna vurgu yapılmıştır.

Satoğlu (2014), yaptığı araştırmada kişisel finansal okuryazarlık seviyesi ve yatırımcıların korunması arasında bulunan ilişkiyi incelemiştir. Araştırma yöntemi anket uygulaması olarak tercih edilmiştir. Söz konusu anketler gerek çevrimiçi gerekse sahada katılımcı bireylere ulaştırılmıştır. Anket uygulamasına toplamda 133 bireyin katıldığı görülmüştür. Ankete katılmış olan kişilerin demografik niteliklerine bakıldığı zaman; %44'ünün kadın, %56'sının erkek katılımcılardan meydana geldiği görülmektedir. Katılımcılar %9'u 43 yaş ve üstü, %24'ü 34 ile 42 yaş arası, %26'sı 17

ile 25 yaş arası, %41'i 26 ile 3 yaş aralığındadır. Eğitim durumundaysa %12'si lisansüstü, %30,8'i üniversite ve %33,1'i ise lise mezunudur. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular, finansal okuryazarlık seviyesiyle eğitim seviyesi arasında paralel bir ilişkinin olduğu yönünde olmuştur. Bunun haricinde, yatırımcı bireylerin korunmasıyla alakalı da finansal okuryazarlığın artmasıyla birlikte yatırımcı bireylerin kişisel korunma seviyelerinde doğrusal bir artış olacağı ifade edilmiştir. Ayrıca finansal okuryazarlığın artmasıyla beraber toplum ve kişinin uzun vadede tasarruflarını artıracak bir etki oluşturacağı belirtilmektedir. Tasarrufun yükselmesi neticesinde oluşturulacak servetin ekonomik kalkınma sürecine temel oluşturarak hız kazandıracak olduğu da ifade edilmiştir.

Chen ve Volpe (2002), yapmış oldukları çalışmalarında ABD'de eğitim gören öğrencilere ilişkin anket uygulaması yaparak finansal okuryazarlık seviyelerini belirlemeye çalışmıştır. Yapılan anket uygulamasının sonucuna göre, erkek öğrencilerin kadın öğrencilere nazaran daha fazla finansal okuryazar olduğu ve finansal bilgiyi öğrenmeye ilişkin daha fazla istekli olduğu sonuçlarına varılmıştır.

Bucher-Koenen (2009), Almanya ülkesinin finansal okuryazarlık düzeyini değerlendirmiş olduğu araştırmasında, Almanya ülkesinin finansal bilgi seviyesinin temel seviyede “iyi” olduğu sonucuna varılmıştır. %85 oranında katılımcının temel seviyenin birinci ve ikinci sorusuna doğru cevap vermiş oldukları görülmüştür. Yaklaşık olarak %60 oranında katılımcı bireyin de çeşitlendirme ve risk sorularına doğru cevap verdiği görülmüştür. Ortalama olarak bakıldığında zamansa, %52 oranında katılımcının 3 soruyu da doğru cevapladığı görülmektedir. Emeklilik planları için yapılmış olan değerlendirme sonucunda da hanehalkı ne kadar finansal okuryazarsa, kişisel emeklilik planlarına o derece pozitif yansıtacak olduğu sonucuna varılmıştır. Bu sebepten dolayı, emeklilik tasarrufları ile finansal okuryazarlık arasında olumlu bir ilişkinin olduğu ifade edilmiştir.

Crossan ve diğerleri (2011), Yeni Zelanda ülkesindeki finansal okuryazarlık düzeyini, demografik nitelikler kapsamında incelemektedirler. Kullanmış oldukları temel seviye finansal okuryazarlık ölçümü anketlerine verilen cevapların yaş unsuru kapsamında özetlenmesi şöyledir: Faizle alakalı soruya en fazla doğru cevabı %91'lik oranla 50 ile 64 yaş aralığı ve toplum içerisindeki bütün sorulara 35 ile 49 yaş grubunun en çok doğru cevabı verdiği görülmüştür. En az doğru yanıtı veren grupsa %17'lik oranla 65 ve üzerindeki bireyler olmuştur. Bu sebepten dolayı, yaş unsuruna

grafik olarak bakıldığı zaman, düşük başlayan, orta yaşlarda artan ve ileriki yaşlarda yeniden düşen bir seyir gösterdiği görülmektedir.

Koenen ve Lusardi (2011), Almanya’da gerçekleştirmiş oldukları araştırmada, SAVE hane halkı araştırma veri setini kullanmıştır. Yaptıkları bu çalışmaya konu olmuş ana kütlenin yaş ortalaması 52’dir. Yaş aralığı 22-91 arasındadır. Katılımcı bireylerin %25’lik kısmı yüksek eğitime sahip, %53’lük kısmı da kadınlardan meydana gelmektedir. Almanya’da bulunan finansal yazarlık seviyelerini tespit etmek amacıyla Lusardi’nin 2004’te “*Health and Retirement Study*” için hazırlamış olduğu soru setini kullanmışlardır. Araştırmada, basit seviye finansal okuryazarlık seviyesini belirlemede kullanılmakta olan faizle alakalı soruya katılımcı bireylerin %82’lik kısmının doğru cevap verdiği görülmektedir. Enflasyonla alakalı soruya katılımcı bireylerin %78’lik kısmının doğru yanıt verdiği görülmektedir. Basit seviye finansal okuryazarlık düzeyi belirleme sırasında kullanılmış olan son sorudaysa %62 oranında katılımcının doğru yanıt verdiği görülmektedir. Yaş grupları bakımından değerlendirildiği zaman, faizle alakalı soruya doğru cevap verme oranı, yaşla beraber azalmaktadır. Enflasyona ilişkin soruda ise yaş sorusunun tam aksine bir durum görülmüştür. Risk sorusuna verilmiş olan doğru cevapsa hayat döngüsü süresince önce azalmakta, ortalı yaşlara doğru artmakta ve ileriki yaşlardaysa azalmaktadır. Cinsiyet bakımından değerlendirildiği zaman ise, finansal okuryazarlık düzeyinin genellikle erkeklerde kadınlara nazaran daha yüksek düzeylerde olduğu görülmüştür. İşgücü piyasası bakımından incelendiği zaman, işgücüne katılım göstermeyen emeklilerin ve grupların çalışan gruba nazaran daha az finansal okuryazarlık düzeyine sahip oldukları görülmüştür. Göze çarpan diğer bir püf nokta, işgücüne katılım göstermeyen grup içerisinde öğrencilerin de yer almasıdır. Genel olarak sonuçlar incelendiği zamansa, Almanya ülkesinde finansal okuryazarlık seviyesinin orta seviyede olduğu sonucuna varılmaktadır.

Lusardi ve Mitchell (2011), yapmış olduğu çalışmada erkekler ve kadınlar arasında bulunan finansal okuryazarlık seviyesini araştırmayı amaçlamışlardır. Araştırma sonucunda ulaştıkları bulgular, erkeklerin kadınlara nazaran finansal açıdan daha çok okuryazar olduklarını gözler önüne sermiştir. Ayrıca söz konusu fark, enflasyon ve faizlerle alakalı konulara ilişkin istatistiksel bir şekilde anlamlı olarak da ifade edilmektedir. Risk çeşitlendirmesiyle alakalı sorununa kadınların %41’i

tarafınca cevaplanmadığı görülmektedir. Tüm sorulara doğru cevap veren kadınların sayısının oldukça az olduğu sonucuna varılmıştır.

Bumcrot ve diğerlerinin (2011) yaptığı araştırmasında 2 temel bulgu üzerine vurgu yapılmaktadır. Öncelikle finansal okuryazarlık, Amerika’da fazlasıyla düşük seviyelerde olduğu ve çoğu Amerikan vatandaşının finansal karar ve tercihlerini vermek için gerekli olan temel kavramlara ilişkin herhangi bir bilgiye sahip olmadığı ifade edilmektedir. Finansal rahatlık için kişisel sorumluluğun, toplum içerisinde son senelerde daha da artmış olduğu bir ortamda endişe verici olarak nitelendirilmektedir. Diğer önem arz eden bulgu ise, finansal okuryazarlığa ilişkin göz önünde bulundurulması gereken konu, coğrafi farklılık konusudur. Bahsedilen coğrafi farklılıkların sebepleri içerisinde, kültürler arasında bulunan ekonomik ve demografik yapı değişikliklerinin yer aldığı ifade edilmektedir. Fakat araştırmada, politika geliştirilerek konuya ilişkin gerekli önem verilerek, bahsedilen problemlerin büyük bir bölümünün çözülebilecek olduğunu vurgulanmaktadır.

Goetz ve diğerleri (2011), yapmış olduğu çalışmasında ABD’deki kolej öğrencilerine finansal eğitim programlarının uygulanmasına ilişkin farklı yaklaşımlar; atölye araştırmaları, online kaynaklar, finansal danışmanlık merkezleri, seminerler vb. olarak sıralanabilmektedir. Tüm yöntemlerin kendi içinde dezavantaj ve avantajlarının olduğu konusunun göz ardı edilmemesi gerektiği vurgulanmıştır. Literatür içerisinde yer alan araştırmaların en ciddi eksikliğinin, öğrenci bireylerin öğrenmeye yönelik tercihlerine odaklanmanın tam tersine, direkt olarak eğitim çıktılarına dayanarak, sonucun değerlendirilmesi, araştırmaların tartışma ve eleştiri konusu olmuştur. Öğrenme alternatiflerinin etki düzeylerinin ölçülmüş olduğu az sayıdaki araştırmaların sonuçlarının dikkate alınması gerektiği ifade edilmiştir. Örnek olarak, finansal okuryazarlık eğitimini “*finansal eğitim semineri*” şeklinde alan öğrencilere ilişkin yapılmış olan bir çalışmada, söz konusu eğitim yardımıyla öğrencilerin borçlanma konusuna ilişkin davranış ve tutumlarını geliştirdikleri ve finansal olarak olumsuz bir durum olarak ifade edilebilecek birtakım tutum ve davranışlar üstünde anlamlı etkileri olduğu görülmüştür. Yapılmış olan post-testler aracılığıyla, öğrencilerin sorumlu finansal tutum ve davranışlarının geliştiği, riskli davranışlarında bir azalma olduğu ve bilinçli davranmaya başladıkları ifade edilmektedir.

Phanke ve Honekamp (2010), Almanya’da gerçekleştirmiş oldukları araştırmada, emeklilik tasarrufları ile finansal okuryazarlık arasında olan ilişkiyle

davranışsal finans ve finansal okuryazarlık ilişkisini incelemiştir. Yaptıkları bu araştırmada, emeklilik tasarruflarıyla finansal okuryazarlık arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır. Fakat finansal okuryazarlıkları düşük sonuçlanmış düşük gelire sahip olan gruplardaki bireyler için, bahsedilen sonucun anlam ifade etmediği belirtilmiştir. Ayrıca düşük gelire sahip olan kişilerin finansal tavsiye ve önerilerini bankalar üzerinden sağlamış oldukları ve bu durumun da anlamlı bir etki oluşturduğu görülmüştür. Finansal okuryazarlık düzeyinin düşük gelirli hanehalkı tasarrufunu etkilemiyor olması, davranışsal hayat döngüsü içerisinde irade kavramına vurgu yapmaktadır. Öte yandan, finansal okuryazarlık düzeyinin ortalamanın üstündeki gelir grubu için kişisel emekliliğe özendiren bir nitelikte olduğu sonucuna da varılmıştır. Fakat ulaşılan veriler, finansal okuryazarlık düzeyinin planlama yapma yeteneğini geliştirdiğini gözler önüne sermektedir. Finansal eğitimle finansal okuryazarlık arasında bulunan farklılığın vurgulanması da önem arz eden sonuçlar arasında yer almaktadır. Ayrıca gerek finansal eğitim alınmasının gerekse finansal okuryazarlığın emeklilik planlamalarında pozitif yönde katkılarda bulunduğu vurgulanmaktadır. Son olaraksa finansal eğitim sürecinin desteklenmesi amacıyla toplumun ve politika yapıcılarının, tüketicilere finansal açıdan sofistike olmaları konusunda fırsat ve imkanlar sunmaları gerektiği de ifade edilmiştir.

Lusardi (2009), yaptığı araştırmasında politika yapıcıları için öneriler sunmuştur. Öncelikle gençler arasındaki finansal bilginin hafife alınmaması, tam tersine önemsenmesi gerektiğini savunmuştur. Ayrıca kadınlar ve finansal bilgisi olmayan kişiler arasında bilhassa yaygınlık gösterdiğini ifade etmiştir. Genç kadınların, üniversitede aldıkları diplomalara sahip olmalarına ve işgücüne aktif bir şekilde katılım göstermelerine rağmen, finansal okuryazarlık seviyelerinin düşük seviyelerde kaldığı görülmüştür. Bu sebepten dolayı, finansal eğitimlerin bu gruplar arasında yaygın bir hale getirilmesinin etkinlik seviyesini artıracak olduğunu ifade etmiştir.

4. FİNANSAL SOSYALİZASYON SÜRECİNİN SAĞLIKLI FİNANSAL DAVRANIŞ ÜZERİNDEKİ ROLÜ: SAMSUN İLİNDE BİR UYGULAMA

Bu bölümde araştırmanın amacı ve önemi, araştırmanın kapsamı, varsayımı ve sınırlılıkları, araştırmanın sorusu, araştırmanın modeli ve araştırmada kullanılan yöntemden bahsedilmiş araştırmada toplanan verilerin analizi yapılarak sonuçları ayrıntılı olarak değerlendirilmiştir.

4.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmanın ana amacı lise öğrencilerinde sağlıklı finansal davranışa giden yollarda finansal sosyalizasyon süreçleri ve finansal bilginin sağlıklı finansal davranış üzerindeki etkilerini belirlemektir. Bunun yanında araştırmanın alt amaçları olarak aşağıdaki üç hususu da sıralayabiliriz.

- ❖ Lise öğrencilerinde genel başarı puanı, arkadaş finansal davranışı, informal kendi kendine öğrenme ve ebeveyn finansal doğrudan eğitiminin öğrencilerin finansal bilgi düzeyleri üzerindeki etkilerini belirlemek.
- ❖ Lise öğrencilerinde ebeveyn finansal doğrudan eğitimi ve ebeveyn finansal davranışının ebeveyn finansal rol modellemesi üzerindeki etkilerini belirlemek.
- ❖ Lise öğrencilerinde sosyodemografik özelliklerinin ebeveyn finansal rol modellemesi ve sağlıklı finansal davranış üzerindeki etkilerini tespit etmek

Bireylerin Finansal alışkanlıkları, deneyimleri, tecrübeleri, birikimleri erken yaşlarda başlamaktadır. Erken yaşlarda kazanılan bu özellikler ileriki yaşlarda finansal tutum ve finansal davranışlar üzerinde etkili olmaktadır. Erken yaşlarda kazanılan finansal alışkanlıklar yaşam boyu devam etmektedir. (Jorgensen ve Salva, 2010). Bireyler edinilen bu finansal deneyimlerle finansal karar alma ve davranışlarda bulunarak yaşamlarını sürdürdüklerine göre erken yaşlarda kazanılan finansal alışkanlıkların niteliği önem arz etmektedir. Özellikle yurt dışında yapılan araştırmaların çoğunda finansal alışkanlıkların ailede başladığı sonucuna varılmıştır. Bu çalışmamızda 15-18 yaş aralığına denk gelen lise öğrencilerinde finansal sosyalleşme süreçlerinin finansal davranışları üzerindeki etkilerini araştıracağız. Çalışmamız sonuçları itibarıyla ülkemizde bu konuda yapılan az sayıda çalışmaya

farklı bir boyut kazandıracak aynı zamanda bu konuda yapılan çalışmalara da katkı sunacaktır. Ayrıca çıkan sonuçlar bazında da önerilerimiz olacaktır.

4.2. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Lise öğrencilerinde finansal sosyalizasyon konusunun incelendiği bu çalışmanın ana kütlesi Samsun ilinde bulunan Anadolu İmam Hatip Liseleri, Anadolu Liseleri, Mesleki ve Teknik Anadolu Liseleri ve Fen Liselerinin 11 ve 12'inci sınıflarında öğrenim gören lise öğrencileridir.

- Araştırma 2022-2023 eğitim öğretim döneminde lise öğrencileri üzerinde gerçekleştirilmiştir.

- Araştırmada basit tesadüfi örneklem yöntemi uygulanmıştır.

- Araştırmada uygulanacak anket hem yüz yüze hem de elektronik ortamda düzenlenmiş, ancak lise öğrencilerinin ilgi ve duyarlılıkları göz önünde bulundurularak anket yüz yüze uygulanmıştır.

- Anketin yüz yüze uygulanması elektronik ortamdaki uygulamaya nazaran daha maliyetli ve zaman alıcı olduğundan sadece belirlenen okullara uygulanmıştır.

4.3. Ana Kütle ve Örneklem

Ana kütle, var olan bir sorundan etkilenen, çeşitli faktörler yoluyla araştırmaya konu olan yaklaşımlar toplamıdır. Yapılan araştırmalarda toplanan veriler, ana kütlede tamamında uygulanabileceği gibi, ana kütlede temsil edecek nitelikte bir örneklem seçilerek amaca hizmet etmek şartıyla bu örneklem üzerinden de uygulanabilir (Erdoğan, 2012).

Bilimsel bir araştırmayı ana kütle içerisinde tesadüfi olarak seçilen örneklem üzerinden yapmak hem zaman yönünden hem de maliyet yönünden araştırmacıya avantaj sağlamaktadır. Buradan elde edilen sonuçlar tüm grubu kapsayacak şekilde genelleştirilir (Altunışık, 2012).

Tesadüfi olarak seçilen örneklem sayısı ne kadar yüksek olursa yapılan bilimsel araştırmanın genel grubu temsil etme gücü de o kadar yüksek olmaktadır. Belirlenen ana kütlede temsil edebilmek için minimum 350 örneklem sayısına ulaşılması değerlendirilmektedir (Akbulut, 2010).

Ölçme aracı uygulayıcılarının erişemediği veya analizde bazı ölçme cevaplarının önemsiz veya uygun olmadığı durumlarda oluşabilecek sorunları bertaraf edebilmek için seçilen örneklem sayısının asgari düzeyden %10 daha serbest olabileceği de değerlendirilmektedir (Erdoğan, 2012).

Sekaran ve Bougie (2016) beraber oluşturdukları ana kütleyi temsil eden örneklem sayılarını içeren tablo 4.1. aşağıda sunulmuştur.

Tablo 4.1. (Sekaran & Bougie, 2016) ana kütleyi temsil edebilecek örneklem sayıları.

N	S	N	S	N	S	N	S
10	10	190	127	1100	285	5.000	357
20	19	200	132	1200	291	6.000	361
30	28	250	152	1300	297	7.000	364
40	36	300	169	1400	302	8.000	367
50	44	350	185	1500	306	9.000	368
60	52	400	196	1600	310	10.000	370
70	59	450	212	1700	313	15.000	375
80	66	500	217	1800	317	20.000	377
90	73	550	226	1900	320	30.000	379
100	80	600	234	2000	322	40.000	380
110	86	650	242	2200	327	50.000	381
120	92	700	248	2400	331	75.000	382
130	97	750	254	2600	335	100.000	384
140	103	800	260	2800	338	1.000.000	384
150	108	850	265	3000	341	10.000.000	384
160	113	900	269	3500	346		
170	118	950	274	4000	351		
180	123	1000	278	4500	354		

N: Ana kütle büyüklüğü

S: Örneklem büyüklüğü (%95 güven düzeyi için)

Bu araştırmamızda evren, Samsun ilinde bulunan Anadolu İmam Hatip Liseleri, Anadolu Liseleri, Mesleki ve Teknik Anadolu Liseleri ve Fen Liselerinin 11 ve 12'inci sınıflarında öğrenim gören öğrencilerdir. Araştırmanın örneklemini ise 2022-2023 eğitim öğretim yılında belirtilen liselerin 11 ve 12'nci sınıflarında öğrenim gören ve tesadüfi olarak seçilen öğrencilerden oluşmaktadır. Yapılan anket çalışmasında, %95 güven düzeyinde 721 öğrenciye ulaşılmıştır.

4.4. Araştırmada Kullanılan Ölçeklerin Oluşturulması

Bu çalışmamızda informal kendi kendine öğrenme (İKKÖ) ölçeği, arkadaş finansal davranış (AFD) ölçeği, ebeveyn finansal doğrudan eğitimi (EFDE) ölçeği, ebeveyn finansal davranışı (EFD) ölçeği, ebeveyn finansal rol modellemesi (EFRM)

ölçeği, sağlıklı finansal davranış (SFD) ölçeği, finansal davranış kontrolü (FDK) ve objektif finansal bilgi (OFB) ölçeği olmak üzere toplam sekiz adet ölçek oluşturulmuştur. Ölçeklere ilişkin bilgiler şöyledir:

Öğrencilerin örgün eğitim dışındaki ortamlarda finansal öğrenmelerini kendilerinin gerçekleştirebildiklerini ölçmeye yarayan İKKÖ ölçeğinde 4 adet madde (anket madde numarası: 24-25-26-27) bulunmaktadır. Bu maddeler 5’li likert tipi ölçek (1-asla, 2-nadiren, 3-bazen, 4-sıklıkla ve 5-çok sık) şeklindedir. Bu ölçek Shim ve diğerlerinin (2015) yaptığı çalışmasından uyarlanmıştır.

Öğrencilerin arkadaşlarından öğrendiği finansal bilgi ve davranışlarını ölçmeye yarayan AFD ölçeğinde 5 adet madde (anket madde numarası: 11-12-13-14-15) bulunmaktadır. Bu maddeler 5’li likert tipi ölçek (1-kesinlikle katılmıyorum, 2-katılmıyorum, 3-kararsızım, 4-katılıyorum ve 5-kesinlikle katılıyorum) şeklindedir. Bu ölçek Sihm ve diğerlerinin (2015) yaptığı çalışmasından uyarlanmıştır.

Öğrencilerin ebeveynlerinin doğrudan eğitimi öğretimi yoluyla kazandığı finansal bilgi ve davranışlarını ölçmeye yarayan EFDE ölçeğinde 5 adet madde (anket madde numarası: 1-2-3-4-5) bulunmaktadır. Bu maddeler 5’li likert tipi ölçek (1-kesinlikle katılmıyorum, 2-katılmıyorum, 3-kararsızım, 4-katılıyorum ve 5-kesinlikle katılıyorum) şeklindedir. Bu ölçek Shim ve diğerlerinin (2009) yaptığı çalışmasından uyarlanmıştır.

Öğrencilerin, ebeveynlerinin kendi finansal bilgi ve davranışlarından kazandığı finansal bilgi ve davranışlarını ölçmeye yarayan EFD ölçeğinde 5 adet madde (anket madde numarası: 6-7-8-9-10) bulunmaktadır. Bu maddeler 5’li likert tipi ölçek (1-kesinlikle katılmıyorum, 2-katılmıyorum, 3-kararsızım, 4-katılıyorum ve 5-kesinlikle katılıyorum) şeklindedir. Bu ölçek Shim ve diğerlerinin (2009) yaptığı çalışmasından uyarlanmıştır.

Ebeveyn finansal davranışı ve ebeveyn finansal doğrudan eğitimi ile doğrudan ilişkili olmakla birlikte bu ilişkilerden yola çıkılarak ölçmek istediğimiz EFRM ölçeğinde 4 adet madde (anket madde numarası: 16-17-18-19) bulunmaktadır. Bu maddeler 5’li likert tipi ölçek (1-kesinlikle katılmıyorum, 2-katılmıyorum, 3-kararsızım, 4-katılıyorum ve 5-kesinlikle katılıyorum) şeklindedir. Bu ölçek Shim ve diğerlerinin (2010) yaptığı çalışmasından uyarlanmıştır.

Öğrencilerin sağlıklı finansal davranışlar sergileyip sergileyemediklerini ölçmek için geliştirilen SFD ölçeğinde 4 adet madde (anket madde numarası: 20-21-22-23) bulunmaktadır. Bu maddeler 5’li likert tipi ölçek (1-kesinlikle katılmıyorum, 2-katılmıyorum, 3-kararsızım, 4-katılıyorum ve 5-kesinlikle katılıyorum) şeklindedir. Bu ölçek Allen ve diğerlerinin (2010) yaptığı çalışmasından uyarlanmıştır.

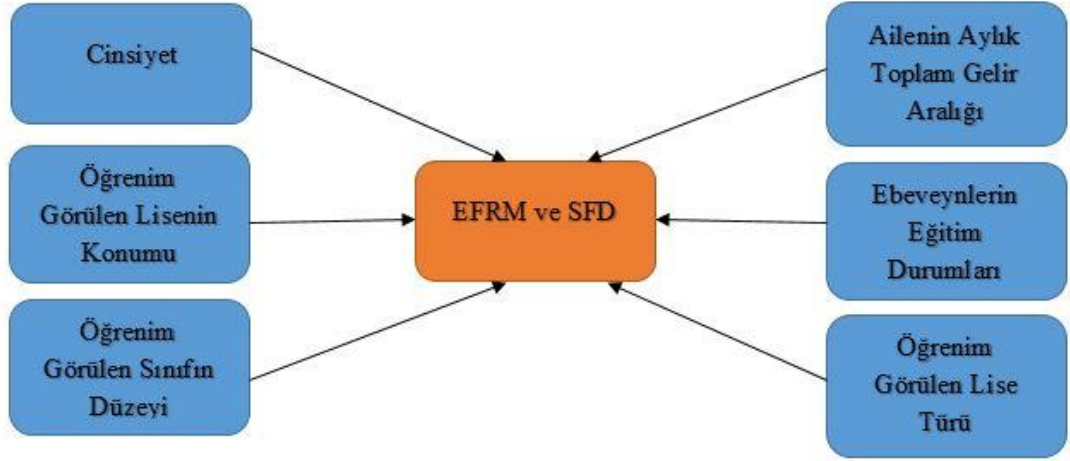
Sağlıklı davranışa gidilen yolda aracı değişken olarak kullandığımız FDK ölçeğinde 1 adet madde (“Para yönetimi” konusunda belirlenmiş olan palanlara bağlı kalabilirim) bulunmaktadır. Bu madde 5’li likert tipi ölçek (1-çok zor, 2-zor, 3-kararsızım, 4-kolay ve 5-çok kolay) şeklindedir. Bu ölçek Shim ve diğerlerinin (2010) yaptığı çalışmasından uyarlanmıştır.

Öğrencilerin finansal bilgi düzeylerini ölçmek için objektif finansal bilgi (OFB) ölçeği oluşturulmuştur. Bu ölçekte 15 adet soru (anket soru numarası: 29-30-31-32-33-34-35-36-37-38-39-40-41-42-43) bulunmaktadır. 29-34. sorular (1-doğru, 2-yanlış ve 3-fikrim yok) şeklindedir. Kalan 35-43. sorular ise çoktan seçmeli tek doğru cevaplıdır. Burada yer alan sorular lise öğrencilerinin cevaplayabileceği seviyededir. Sorular hazırlanırken Grohmann v.d. (2015), Lusardi ve Mitchell (2007, 2010 ve 2011) çalışmalarındaki ölçeklerden yararlanılmıştır. Anket uygulandıktan sonra öğrencilerin doğru cevapları 1 yanlış cevapları 0 olarak kodlanmış ve finansal bilgi puanları oluşturulmuştur.

Ankette demografik sorular dahil olmak üzere toplam 50 madde bulunmaktadır. Birbirinin tersi sorular bulunmamaktadır. Anketin orijinal hali ek 1’de yer almaktadır. Bu çalışma için 30.06.2022 tarihli etik kurulu 6 numaralı toplantısı ile 2022/582 sayılı onayı alınmıştır. Söz konusu onay yazısı ek 2’de sunulmuştur. Araştırma için yapılan resmi yazışmalar ek 3’tedir.

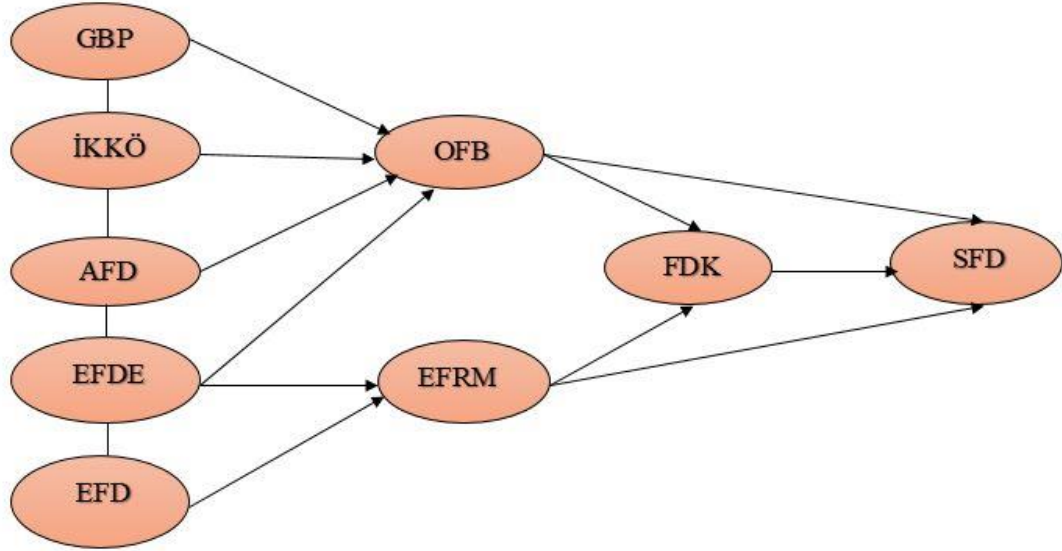
4.5. Araştırmanın Modeli

Araştırmamızda iki farklı analiz yapılmıştır. Birinci analizde katılımcıların sosyodemografik özellikleriyle EFRM ve SFD değişkenleri arasındaki ilişki T testi ve One Way Anova tek yönlü varyans analizleriyle test edilmiştir. İkinci analizde ise araştırma kapsamında oluşturulan ölçeklerin arasındaki ilişkiler yapısal eşitlik modellemesiyle test edilmiştir. Oluşturulan birinci model şekil 4.1’de sunulmuştur.

Şekil 4.1. EFRM ve SFD ölçekleri ile demografik özellikler arasındaki ilişki

Araştırmamızda oluşturulan ölçeklerin yapısal ilişkisini gösteren modelimiz şekil 4.2’de gösterilmektedir.

Şekil 4.2. Ölçekler Arasındaki Yapısal İlişkiler

4.6. Araştırma Verilerinin Analizi

Araştırmada iki tür analiz yapılmıştır. Birinci analizde uygulanan anketteki ölçeklerin demografik özellikler ile ilişkisi incelenmiştir. İkinci analizinde ise ölçekler arasında oluşturulan modele IBM SPSS versiyon 26 ve AMOS 24.0 programları yardımıyla yapısal eşitlik modellemesi (YEM) uygulanmıştır. Yapısal eşitlik modellemesi, modelde yer alan bağımlı değişkenleri ilişkilendirmeyi sağlayan aynı zamanda çoklu regresyon formüllerinin tahminin en üst seviyede yapmaya yarayan bir yöntemdir (Hair, Anderson, Tatham, William, 1998).

Verilerin analizi aşamasında normallik testi, doğrulayıcı faktör analizi, güvenirlik testi ve yapısal eşitlik modelinin uygulanması testleri gerçekleştirilmiştir.

4.7. Demografik Veriler

Araştırmada yapılan ankete katılan katılımcılarla ilgili cinsiyet, öğrenim görülen lise konumu, ailenin aylık gelir aralığı, ebeveynlerin mezuniyet durumları, öğrenim görülen lise düzeyi ve öğrenim görülen lise türünü gösteren frekans ve yüzde dağılımı tablo 4.2’de gösterilmiştir.

Tablo 4.2. Katılımcıların demografik özelliklerine yönelik frekans ve yüzde dağılımları

		Frekans	Yüzde
Cinsiyet	Erkek	322	44,7
	Kadın	399	55,3
Öğrenim görülen lise konumu	Merkez ilçeler	323	44,8
	Taşra ilçeler	398	55,2
Ailenin aylık gelir aralığı	5.500 TL ve altı	192	26,6
	5.501-10.000 TL arası	256	35,5
	10.001-15.000 TL arası	107	14,8
	15.001-20.000 TL arası	79	11,0
	20.000 TL ve üzeri	87	12,1
Ebeveynlerin mezuniyet durumları	İlkokul-Ortaokul ve altı	389	54,0
	Lise	199	27,6
	Ön Lisans	24	3,3
	Lisans	82	11,4
	Yüksek lisans veya doktora	27	3,7
Öğrenim görülen lise düzeyi	11. sınıf	441	61,2
	12. sınıf	280	38,8
Öğrenim görülen lise türü	Anadolu lisesi	313	43,4
	İmam hatip lisesi	110	15,3
	Meslek lisesi	114	15,8
	Fen lisesi	184	25,5

Ankete katılan öğrencilerin cinsiyet dağılımlarına bakıldığında %44,7’sini erkeklerin ve %55,3’ünü de kadınların oluşturduğu görülmektedir. Öğrenim görülen lise türü açısından katılımcıların %44,8’i merkez ilçelerde, %55,2’si de taşra ilçelerde öğrenim görmektedir.

Öğrencilerin ailelerinin aylık gelir aralıklarına bakıldığında 5.500 TL ve altı gelir gurubunu katılımcıların %26,6’sı, 5.501-10.000 TL arasını %35,5’i, 10.001-

15.000 TL arasını %14,8'i, 15.001-20.000 TL arasını %11'i ve 20.000 TL ve üzerini %12,1'i oluşturmaktadır.

Öğrencilerin ebeveynlerinin mezuniyet durumları açısından incelendiğinde ankete katılanların %54'ü ilkokul-ortakul ve altı mezun, %27,6'sı lise mezunu, %3,3'ü ön lisans mezunu, %11,4'ü lisans mezunu ve %3,7'si yüksek lisans veya doktora mezunu ebeveynlerden oluşmaktadır.

Öğrenim görülen sınıf düzeyi açısından incelersek katılımcıların %61,2'si 11'inci sınıf ve %38,8'i ise 12'inci sınıflardan oluşmaktadır.

Son olarak öğrenim görülen lise türüne göre değerlendirdiğimizde katılımcıların %43,4'ü Anadolu Lisesi, %15,3'ü İmam Hatip Lisesi, %15,8'i Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi ve %25,5'i ise Fen Lisesi öğrencilerinden oluşmaktadır.

4.8. Demografik Özellikler ile Ebeveyn Finansal Rol Modellemesi ve Sağlıklı Finansal Davranış arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Araştırmanın bu kısmında demografik ve sosyoekonomik verilerin ebeveyn finansal rol modellemesi ve sağlıklı finansal davranış üzerindeki etkileri araştırılarak bulgulara yer verilecektir.

4.8.1. Sosyodemografik özelliklerin test edilmesi

Araştırmanın bu bölümünde anketin demografik sorular kısmında yer alan cinsiyet, öğrenim görülen lisenin konumu, ailenin aylık toplam gelir aralığı, ebeveynlerin eğitim durumları, öğrencilerin öğrenim gördükleri sınıf düzeyleri ve öğrencilerin öğrenim gördükleri lise türleri ile anketin yapısal kısmında kullanılan EFRM ve SFD ölçekleri arasında anlamlı bir farkın olup olmadığı incelenecektir.

Şekil 4.1'deki ilişkiyi test etmek ve hangi testlerin kullanılacağını belirlemek için önce toplanan verilerin normal dağılıp dağılmadığına bakmak gerekir. Tablo 4.15'teki değerler incelendiğinde verilerin normal dağıldığı görülecektir. İlişkiler test edilirken bağımsız örneklem T testi ile One Way Anova (Tek Yönlü Varyans Analizi) testlerinden faydalanılmıştır.

Bağımsız örneklem T testi; belirlenen evrende seçilen örneklem içinde toplanan veriler arasından iki bağımsız örnekleme test etmek amacıyla kullanılır. Anova ise normal dağılımın olduğu örneklemelerde ikiden fazla bağımlı veya bağımsız örneklemelerden elde edilen verilerin ortalamalarının farklılık oluşturup

oluşturmadığını ölçmeye yarayan bir yöntemdir (Özdamar, 2013). Bu kapsamda verilerin test edilmesi amacıyla aşağıdaki hipotezler oluşturulmuştur.

H_{1a} : Cinsiyet ile EFRM arasında anlamlı bir fark vardır.

H_{1b} : Cinsiyet ile SFD arasında anlamlı bir fark vardır.

H_{2a} : Öğrenim görülen lisenin konumu ile EFRM arasında anlamlı bir fark vardır.

H_{2b} : Öğrenim görülen lisenin konumu ile SFD arasında anlamlı bir fark vardır.

H_{3a} : Öğrenim görülen sınıfın düzeyi ile EFRM arasında anlamlı bir fark vardır.

H_{3b} : Öğrenim görülen sınıfın düzeyi ile SFD arasında anlamlı bir fark vardır.

H_{4a} : Ailenin aylık toplam gelir aralığı ile EFRM arasında anlamlı bir fark vardır.

H_{4b} : Ailenin aylık toplam gelir aralığı ile SFD arasında anlamlı bir fark vardır.

H_{5a} : Ebeveynlerin eğitim durumları ile EFRM arasında anlamlı bir fark vardır.

H_{5b} : Ebeveynlerin eğitim durumları ile SFD arasında anlamlı bir fark vardır.

H_{6a} : Öğrenim görülen lise türü ile EFRM arasında anlamlı bir fark vardır.

H_{6b} : Öğrenim görülen lise türü ile SFD arasında anlamlı bir fark vardır.

Hipotezleri oluşturduktan sonra iki farklı değişkenin bulunduğu cinsiyet, öğrenim görülen lisenin konumu ve öğrenim görülen sınıfın düzeyi bağımsız örneklem T testi ile; ikiden fazla değişkenin bulunduğu ailenin toplam gelir aralığı, ebeveynlerin eğitim durumları ve öğrenim görülen lise türü ise One Way Anova (tek yönlü varyans analizi) testi ile test edilmiştir.

4.8.2. Cinsiyet ile EFRM ve SFD Arasındaki İlişki

Samsun ilinde Anadolu Liseleri, Anadolu İmam Hatip Liseleri, Mesleki ve Teknik Anadolu Liseleri ve Fen liselerinin 11 ve 12'nci sınıflarında öğrenim gören öğrencilerde ebeveyn finansal rol modellemesinin ve sağlıklı finansal davranışın cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediği bağımsız örneklem T testi ile incelenmiş ve sonuçlar tablo 4.3'te gösterilmiştir.

Tablo 4.3 Cinsiyet ile EFRM ve SFD arasındaki bağımsız örneklem T testi sonuçları

Bağımlı Değişken	Cinsiyet	Ortalama	Standart Sapma	t	p	Araştırma Hipotezi
SFD	Kadın	3,45	,877	3,797	,000	Kabul
	Erkek	3,20	,867			
EFRM	Kadın	3,58	,885	-,494	,622	Ret
	Erkek	3,61	,842			

SFD ile cinsiyet değişkeni karşılaştırıldığında kız öğrencilerde ortalamanın 3,45, erkek öğrencilerde ortalamanın 3,20 olduğu görülmektedir. P değeri 0,000 ve %1 önem seviyesinde H_{1a} hipotezi kabul edilir. Yani cinsiyet ile öğrencilerin sağlıklı finansal davranış göstermeleri arasında anlamlı fark bulunmaktadır. Çopur ve Gutter (2011) yaptıkları çalışmanın sonuçları bu analizi destekler niteliktedir. Kız öğrenciler erkek öğrencilere göre finansal davranış gösterirken daha kararlı ve sorumluluk sahibi olabilirler.

EFRM ile cinsiyet değişkeni karşılaştırıldığında kız öğrencilerde ortalamanın 3,58, erkek öğrencilerde ortalamanın 3,61 olduğu görülmektedir. P değeri 0,622 ile araştırmanın H_{1b} hipotezi reddedilir. Bu durumda ebeveyn finansal rol modellemesi ile cinsiyet arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır.

4.8.3. Öğrenim Görülen Lisenin Konumu ile EFRM ve SFD Arasındaki İlişki

Yaşanılan çevrenin veya coğrafi bölgenin beşeri özellikleri bireylerin finansal bilgi düzeylerinde veya gösterdikleri finansal davranışlarda etkili olabilmektedir. Bu nedenle öğrencilerin öğrenim gördükleri lisenin konumları ile EFRM ve SFD arasındaki ilişkinin incelenmesi için bağımsız örneklem T testi uygulanmış ve sonuçları tablo 4.4'te gösterilmiştir.

EFRM ile lise konumu arasında ortalamanın merkez ilçelerde 3,56 ve taşra ilçelerde 3,62 olduğu görülmektedir. P değeri 0,338 ile H_{2a} hipotezi reddedilir. Yani ebeveyn finansal rol modellemesi ile öğrenim görülen lise arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır. Öğrenciler finansal konularda ailelerini rol model alırken yaşadıkları bölgeden etkilenmemektedirler.

Tablo 4.4. Öğrenim görülen lisenin konumu ile EFRM ve SFD arasındaki ilişkiyi gösteren bağımsız örneklem T testi sonuçları

Bağımlı Değişken	Lise Konumu	Ortalama	Standart Sapma	t	p	Araştırma Hipotezi
EFRM	Merkez ilçeler	3,56	,901	-,958	,338	Ret
	Taşra ilçeler	3,62	,827			
SFD	Merkez ilçeler	3,30	,944	-,178	,859	Ret
	Taşra ilçeler	3,32	,825			

SFD ile öğrenim görülen lisenin konumu arasında ortalamanın merkez ilçelerde 3,30 ve taşra ilçelerde 3,32 olduğu görülmektedir. P değeri 0,859 olmak üzere H_{2b} hipotezi reddedilir. Yani öğrenim görülen lisenin konumu ile sağlıklı finansal davranış arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır. Öğrenciler finansal davranışlar sergilerlerken bulundukları çevreden veya bölgeden etkilenmemektedirler.

4.8.4. Öğrenim Görülen Sınıf Düzeyi ile EFRM ve SFD Arasındaki İlişki

Çalışmanın bu bölümünde EFRM ve SFD'nin öğrencilerin öğrenim gördüğü sınıf düzeyinden etkilenip etkilenmediği bağımsız örneklem T testi ile incelenmiş ve sonuçları tablo 4.5'te gösterilmiştir.

Tablo 4.5. Öğrenim görülen sınıf düzeyi ile EFRM ve SFD arasındaki bağımsız örneklem T testi sonuçları

Bağımlı Değişken	Sınıf Düzeyi	Ortalama	Standart Sapma	t	p	Araştırma Hipotezi
EFRM	11. Sınıf	3,56	,856	-1,586	,113	Ret
	12. Sınıf	3,66	,868			
SFD	11. Sınıf	3,30	,874	-,408	,683	Ret
	12. Sınıf	3,33	,890			

EFRM ile öğrenim görülen sınıf düzeyi arasında ortalamanın 11'nci sınıflarda 3,56 ve 12'nci sınıflarda 3,66 olduğu görülmektedir. P değeri 0,113 olarak H_{3a} hipotezi reddedilir. Öğrencilerin bulundukları sınıf düzeyleri ile ebeveyn finansal rol modellemesi arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır. Finansal konularda aileler rol model alınırken sınıf düzeyinden etkilenilmemektedir.

SFD ile öğrenim görülen sınıf düzeyi arasında ortalamanın 11'inci sınıflarda 3,30 ve 12'nci sınıflarda 3,33 olduğu görülmektedir. $P=0,683$ ile H_{3b} hipotezi reddedilir. Yani öğrenim görülen lise düzeyi ile sağlıklı finansal davranış arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Öğrencilerin finansal davranış sergilemelerinde bulundukları sınıf düzeyleri öğrencileri etkilememektedir.

4.8.5. Ailenin Aylık Toplam Gelir Aralığı ile EFRM ve SFD Arasındaki İlişki

EFRM ve SFD ile ailenin aylık gelir aralığı değişkeni arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla H_{4a} ve H_{4b} hipotezleri analiz edilmiştir. Ailenin aylık gelir aralığı değişkeni ikiden fazla gruba ayrıldığı için analizde One-way Anova testi kullanılır. Tabi verilerin normal dağılımının sağlanması gereklidir. Yapılan analizlerle ailenin aylık gelir aralığı değişkeni için verilerin normal dağılım gösterdiği tespit edilmiştir. One-way Anova test sonuçları tablo 4.6’da gösterilmektedir.

Tablo 4.6. Ailenin aylık gelir aralığı değişkeni One-Way Anova testi sonuçları

Bağımlı Değişken	Ailenin Aylık Gelir aralığı	Ortalama	Standart Sapma	F	P	Araştırma Hipotezi
EFRM	5.500 TL ve altı	3,4909	,90713	2,161	,072	Kabul
	5.501-10.000 TL	3,5664	,81378			
	10.001-15.000 TL	3,6238	,88779			
	15.001-20.000 TL	3,7848	,88771			
	20.000 TL ve üzeri	3,7098	,81132			
SFD	5.500 TL ve altı	3,2109	,82645	1,664	,156	Ret
	5.501-10.000 TL	3,2949	,86853			
	10.001-15.000 TL	3,3154	,96479			
	15.001-20.000 TL	3,4082	,79781			
	20.000 TL ve üzeri	3,4770	,97097			

EFRM ile ailenin aylık gelir aralığı değişkeni karşılaştırıldığında ortalamanın 5.500 TL ve altı için 3,49, 5.504-10.000 TL gelir aralığı için 3,56, 10.0001-15.000 TL gelir aralığı için 3,62, 15.0001-20.000 TL gelir aralığı için 3,78 ve 20.000 TL ve üzeri gelir için 3,70 olduğu görülmektedir. $P=0,072$ dir. %10 önem seviyesinde H_{4a} hipotezini kabul edebiliriz. Ebeveyn finansal rol modellemesi ile ailenin aylık gelir aralığı arasında anlamlı bir fark bulunmaktadır. Yani EFRM ailenin gelir düzeyinden etkilenmektedir. Sabri ve diğerlerinin (2020) yaptığı çalışmanın sonuçları bu analizi destekler niteliktedir.

SFD ile ailenin aylık gelir aralığı değişkeni karşılaştırıldığında ortalamanın 5.500 TL ve altı için 3,21, 5.504-10.000 TL gelir aralığı için 3,29, 10.0001-15.000 TL gelir aralığı için 3,31, 15.0001-20.000 TL gelir aralığı için 3,40 ve 20.000 TL ve üzeri gelir için 3,47 olduğu görülmektedir. $P=0,156>0,05$ olduğundan H_{4b} hipotezi reddedilir. Sağlıklı finansal davranış ile ailenin aylık gelir aralığı arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır.

EFRM nin ailelerin aylık gelir düzeyinden etkilendiğini daha önce belirtmiştik ve anlamlı farklar bulmuştuk. Bulduğumuz bu anlamlı farkların hangi değişkenler arasında olduğunu görmek için çoklu karşılaştırma testi yapmak gerekmektedir. Çoklu karşılaştırma testlerinden hangisinin kullanılacağına karar vermek için ise varyansların homojenliğine bakılır. Ebeveynlerin aylık gelir aralığı değişkeni için varyans homojenliği testi tablo 4.7’de gösterilmiştir.

Tablo 4.7. Ailelerin aylık gelir aralığı değişkeni için varyans homojenliği test sonuçları

Faktörler	P	Durum
EFRM	,478	Varyans homojenliğine sahiptir.

Olasılık değeri 0,05’ten büyük ise varyansların homojen dağıldığından söz edilebilir. Varyansların homojenliği ön koşul olarak sağlandığında grupların farklı sayılarda örneklem oluşturması halinde çoklu karşılaştırma testlerinden Tukey testi kullanılmıştır. Test sonucunda bulunan ölçüm değerleri tablo 4.8’de gösterilmiştir.

Tablo 4.8. EFRM ile ailenin gelir aralığı değişkeni için uygulanan Tukey testi sonuçları

Bağımlı Değişken	(I) Ailenin Aylık Gelir Aralığı	(J) Ailenin Aylık Gelir Aralığı	ortalama (I-J)	Std. Hata	P Değeri
5.500 TL ve altı		5.501-10.000 TL arası	-,07552	,08196	,889
		10.001-15.000 TL arası	-,13295	,10357	,701
		15.001-20.000 TL arası	-,29392	,11475	,079
		20.000 TL ve üzeri	-,21888	,11095	,280
5.501-10.000 TL arası		5.500 TL ve altı	,07552	,08196	,889
		10.001-15.000 TL arası	-,05743	,09882	,978
		15.001-20.000 TL arası	-,21840	,11049	,278
		20.000 TL ve üzeri	-,14336	,10653	,663
10.001-15.000 TL arası		5.500 TL ve altı	,13295	,10357	,701
		5.501-10.000 TL arası	,05743	,09882	,978
		15.001-20.000 TL arası	-,16098	,12734	,713
		20.000 TL ve üzeri	-,08594	,12393	,958
15.001-20.000 TL arası		5.500 TL ve altı	,29392	,11475	,079
		5.501-10.000 TL arası	,21840	,11049	,278
		10.001-15.000 TL arası	,16098	,12734	,713
		20.000 TL ve üzeri	,07504	,13341	,980
20.000 TL ve üzeri		5.500 TL ve altı	,21888	,11095	,280
		5.501-10.000 TL arası	,14336	,10653	,663
		10.001-15.000 TL arası	,08594	,12393	,958
		15.001-20.000 TL arası	-,07504	,13341	,980

Tablo 4.8 incelendiğinde anlamlı farkın 15.001-20.000 ile 5.500 gelir aralığına sahip aileler arasında %10 önem derecesinde olduğu görülmektedir. Ortalama farkı ise .29392'dir. Gelir aralığı 15.001-20.000 TL arası ebeveynlerin çocukları gelir aralığı 5.500 altında olan ebeveynlerin çocuklarına göre ailelerini finansal konularda daha fazla örnek aldığını söyleyebiliriz.

4.8.6. Ebeveynlerin Eğitim Durumları ile EFRM ve SFD Arasındaki İlişki

Ebeveynlerin eğitim durumları ile ebeveyn finansal rol modellemesi ve sağlıklı finansal davranış arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla H_{5a} ve H_{5b} hipotezleri test edilmiştir. Test sonuçları tablo 4.9'da gösterilmiştir.

Tablo 4.9. Ebeveynlerin eğitim durumları değişkeni One-Way Anova testi sonuçları

Bağımlı Değişken	Ebeveynlerin Eğitim Durumları	Ortalama	Standart Sapma	F	P	Araştırma Hipotezi
EFRM	İlkokul-Ortaokul ve altı	3,5186	,86350	3,640	,006	Kabul
	Lise	3,7475	,83295			
	Ön Lisans	3,2396	1,04382			
	Lisans	3,6646	,85817			
	Yüksek lisans veya doktora	3,7037	,67950			
SFD	İlkokul-Ortaokul ve altı	3,2320	,87140	4,498	,001	Kabul
	Lise	3,3844	,88146			
	Ön Lisans	2,9583	,81982			
	Lisans	3,6067	,80126			
	Yüksek lisans veya doktora	3,2963	1,03319			

EFRM ile ebeveynlerin eğitim durumları değişkeni arasında ortalamanın ilkokul-ortaokul ve altı düzeyinde 3,51, lise düzeyinde 3,74, ön lisans düzeyinde 3,23, lisans düzeyinde 3,66 ve yüksek lisans veya doktora düzeyinde 3,70 olduğu görülmektedir. $P=0,006<0,05$ olduğundan H_{5a} hipotezi %5 önem derecesinde kabul edilir. Ebeveyn finansal rol modellemesi ile ebeveynlerin eğitim durumları arasında anlamlı bir fark bulunmaktadır. Shim ve diğerlerinin (2010) yaptığı çalışmanın sonuçları bu analizi destekler niteliktedir.

SFD ile ebeveynlerin eğitim durumları değişkeni arasında ortalamanın ilkokul-ortaokul ve altı düzeyinde 3,23, lise düzeyinde 3,38, ön lisans düzeyinde 2,95, lisans düzeyinde 3,60 ve yüksek lisans veya doktora düzeyinde 3,29 olduğu görülmektedir. $P=0,001<0,05$ olduğundan H_{5b} hipotezi %5 önem derecesinde kabul edilir. Ebeveyn finansal rol modellemesi ile ebeveynlerin eğitim durumları arasında anlamlı bir fark

bulunmaktadır. Shim ve diğerlerinin (2010) yaptığı çalışmanın sonuçları bu analizi destekler niteliktedir.

Bulduğumuz bu anlamlı farkların hangi değişkenler arasında olduğunu görmek için çoklu karşılaştırma testi yapmak gerekmektedir. Çoklu karşılaştırma testlerinden hangisinin kullanılacağına karar vermek için ise varyansların homojenliğine bakılır. Ebeveynlerin eğitim durumları için varyans homojenliği testi tablo 4.10'da gösterilmiştir.

Tablo 4.10. Ebeveynlerin eğitim durumları değişkeni varyans homojenliği test sonuçları

Faktörler	P	Durum
EFRM	,200	Varyans homojenliğine sahiptir.
SFD	,352	Varyans homojenliğine sahiptir.

Olasılık değeri 0,05'ten büyük ise varyansların homojen dağıldığından söz edilebilir. Varyansların homojenliği ön koşul olarak sağlandığında grupların farklı sayılarda örneklem oluşturması halinde çoklu karşılaştırma testlerinden Bonferroni testi kullanılmıştır. Test sonucunda bulunan ölçüm değerleri tablo 4.11'de gösterilmiştir.

Tablo 4.11. EFRM ile ebeveynlerin eğitim durumları değişkeni için uygulanan Bonferroni Test sonuçları

Bağımlı Değişken	(I) Ebeveynlerin Eğitim Durumları	(J) Ebeveynlerin Eğitim Durumları	ortalama (I-J)	Std. Hata	P Değeri
EFRM	İlkokul-Ortaokul ve altı	Lise	-,22885*	,07452	,022
		Ön Lisans	,27905	,17983	1,000
		Lisans	-,14600	,10389	1,000
		Yüksek lisans veya doktora	-,18507	,17016	1,000
	Lise	İlkokul-Ortaokul ve altı	,22885*	,07452	,022
		Ön Lisans	,50790	,18475	,061
		Lisans	,08285	,11220	1,000
		Yüksek lisans veya doktora	,04378	,17535	1,000
	Ön Lisans	İlkokul-Ortaokul ve altı	-,27905	,17983	1,000
		Lise	-,50790	,18475	,061
		Lisans	-,42505	,19843	,325
		Yüksek lisans veya doktora	-,46412	,23986	,534
	Lisans	İlkokul-Ortaokul ve altı	,14600	,10389	1,000
		Lise	-,08285	,11220	1,000
		Ön Lisans	,42505	,19843	,325
		Yüksek lisans veya doktora	-,03907	,18971	1,000
	Yüksek lisans veya doktora	İlkokul-Ortaokul ve altı	,18507	,17016	1,000

Tablo 4.11. (Devamı)

Lise	-,04378	,17535	1,000
Ön Lisans	,46412	,23986	,534
Lisans	,03907	,18971	1,000

Tablo 4.11 incelendiğinde anlamlı farkın ilkokul-ortaokul altı ve lise den mezun olan ebeverenler arasında %5 önem derecesinde olduğu görülmektedir. Ortalama farkı ise -22885'tir. Lise mezunu ebeverenlerin çocukları ilkokul-ortaokul altı ebeverenlerin çocuklarına nazaran ailesinin finansal davranışlarını daha fazla rol model olarak benimsedikleri söylenebilir.

Tablo 4.12. SFD ile ebeverenlerin eğitim durumları değişkeni için uygulanan Bonferroni Test sonuçları

Bağımlı Değişken	(I) Ebeverenlerin Eğitim Durumları	(J) Ebeverenlerin Eğitim Durumları	ortalama (I-J)	Std. Hata	P Değeri
SFD	İlkokul-Ortaokul ve altı	Lise	-,15242	,07595	,451
		Ön Lisans	,27367	,18328	1,000
		Lisans	-,37470*	,10589	,004
		Yüksek lisans veya doktora	-,06429	,17342	1,000
	Lise	İlkokul-Ortaokul ve altı	,15242	,07595	,451
		Ön Lisans	,42609	,18829	,239
		Lisans	-,22229	,11435	,523
		Yüksek lisans veya doktora	,08813	,17872	1,000
	Ön Lisans	İlkokul-Ortaokul ve altı	-,27367	,18328	1,000
		Lise	-,42609	,18829	,239
		Lisans	-,64837*	,20224	,014
		Yüksek lisans veya doktora	-,33796	,24446	1,000
	Lisans	İlkokul-Ortaokul ve altı	,37470*	,10589	,004
		Lise	,22229	,11435	,523
		Ön Lisans	,64837*	,20224	,014
		Yüksek lisans veya doktora	,31041	,19335	1,000
	Yüksek lisans veya doktora	İlkokul-Ortaokul ve altı	,06429	,17342	1,000
		Lise	-,08813	,17872	1,000
		Ön Lisans	,33796	,24446	1,000
		Lisans	-,31041	,19335	1,000

Tablo 4.12 incelendiğinde anlamlı farkların lisans mezunu ebeverenlerin çocukları ile ilkokul-ortaokul ve altı mezunu ebeverenlerin çocukları arasında ve yine lisans mezunu ebeverenlerin çocukları ile ön lisans mezunu ebeverenlerin çocukları arasında %5 önem derecesinde kaynaklandığı görülmektedir. Ortalamalar ise lisans ile ilkokul-ortaokul altı mezunları için ,37470 ve lisans ile ön lisans için ,64837'dir. Öğrencilerin sağlıklı finansal davranış sergilemelerinde bir sıralama yapacak olursak

birinci sırada lisans mezunu ebeveynlerin öğrencileri, ikinci sırada ilkokul-ortaokul ve altı mezunu olan ebeveynlerin öğrencileri, üçüncü olarak ise ön lisans mezunu ebeveynlerin öğrencileri sağlıklı finansal davranış göstermektedirler. Buradan anlaşılabilecek üzere en iyi sağlıklı finansal davranış sergileyen öğrenciler lisans mezunu ebeveynlerin çocuklarıdır.

4.8.7. Öğrenim Görülen Lise Türü ile EFRM ve SFD Arasındaki İlişki

Öğrenim görülen lise türü ile ebeveyn finansal rol modellemesi ve sağlıklı finansal davranış arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla H_{6a} ve H_{6b} hipotezleri test edilmiştir. Test sonuçları tablo 4.13’de gösterilmiştir.

Tablo 4.13. Öğrenim görülen lise türü değişkeni One-Way Anova testi sonuçları

Bağımlı Değişken	Öğrenim Görülen Lise Türü	Ortalama	Std. Sapma	F	P	Araştırma Hipotezi
EFRM	Anadolu lisesi	3,5775	,82102	3,235	,022	Kabul
	İmam hatip lisesi	3,4295	,88121			
	Meslek lisesi	3,5724	,91613			
	Fen lisesi	3,7418	,86559			
SFD	Anadolu lisesi	3,2548	,87246	4,347	,005	Kabul
	İmam hatip lisesi	3,2977	,90899			
	Meslek lisesi	3,1667	,88414			
	Fen lisesi	3,5000	,84769			

EFRM ile öğrenim görülen lise türü değişkeni arasında ortalamanın Anadolu Lisesinde 3,57, İmam Hatip Lisesinde 3,42, Meslek Lisesinde 3,57, ve Fen Lisesinde 3,74 olduğu görülmektedir. $P=0,022<0,05$ olduğundan H_{6a} hipotezi %5 önem derecesinde kabul edilir. Bu analiz Shim ve diğerlerinin (2015) yapmış olduğu çalışmasındaki sonuçları destekler niteliktedir. Ebeveyn finansal rol modellemesi ile öğrenim görülen lise türü arasında anlamlı bir fark bulunmaktadır. Sonuçlara bakıldığında en yüksek ortalama (3,74) Fen Liseleri sahiptir. Türkiye’deki eğitim sistemi göz önüne alındığında Fen Liselerine akademik seviyeleri üst düzey öğrenciler yerleşmektedir. Bu öğrencilerin aynı zamanda sorumluluk bilinci, kurallara uyma, plan programlara bağlı kalabilme gibi değerleri gelişmiştir. Bu öğrencilerin sergileyecekleri finansal davranışlarında ailelerini rol model almaları bakımından saydığımız unsurların etkisinden söz edilebilir.

SFD ile öğrenim görülen lise türü değişkeni arasında ortalamanın Anadolu Lisesinde 3,25, İmam Hatip Lisesinde 3,29, Meslek Lisesinde 3,16, ve Fen Lisesinde

3,50 olduğu görülmektedir. $P=0,005<0,05$ olduğundan H_{6b} hipotezi %5 önem derecesinde kabul edilir. Sağlıklı finansal davranış ile öğrenim görülen lise türü arasında anlamlı bir fark bulunmaktadır. Er ve Taylan (2017) yaptığı çalışmanın sonuçları bu analizi destekler niteliktedir. Sonuçlara bakıldığında en yüksek ortalamaya yine (3,50) Fen Liseleri sahiptir. Öğrencilerin sağlıklı finansal davranışlar sergilemeleri açısından bir önceki paragraftaki belirttiğimiz hususları yinelemek mümkündür. Yukarıda yapılan testler neticesinde anlamlı farklar oluşmuş ve bu anlamlı farkların hangi değişkenler arasından kaynaklandığını bulmak için ön koşul olarak varyans homojenliği testi ve bu testin sonucuna göre çoklu karşılaştırma testi uygulanmıştır. Varyans homojenliği test sonuçları tablo 4.14’de gösterilmektedir.

Tablo 4.14. Öğrenim görülen lise türü değişkeni varyans homojenliği test sonuçları

Faktörler	P	Durum
EFRM	,509	Varyans homojenliğine sahiptir.
SFD	,881	Varyans homojenliğine sahiptir.

Ön koşul olarak varyans homojenliği sağlandıktan sonra çoklu karşılaştırma testlerinden Bonferroni testi uygulanmış ve sonuçlar aşağıdaki tablolarda iki ayrı değişken için gösterilmiştir.

Tablo 4.15. EFRM ile öğrenim görülen lise türü değişkeni için uygulanan Bonferroni Test sonuçları

Bağımlı Değişken	(I) Öğrenim Görülen Lise Türü	(J) Öğrenim Görülen Lise Türü	Ortalama (I-J)	Std. Hata	P Değeri
EFRM	Anadolu lisesi	İmam hatip lisesi	,14793	,09502	,720
		Meslek lisesi	,00511	,09378	1,000
		Fen lisesi	-,16437	,07963	,236
	İmam hatip lisesi	Anadolu lisesi	-,14793	,09502	,720
		Meslek lisesi	-,14282	,11457	1,000
		Fen lisesi	-,31230*	,10332	,016
	Meslek lisesi	Anadolu lisesi	-,00511	,09378	1,000
		İmam hatip lisesi	,14282	,11457	1,000
		Fen lisesi	-,16948	,10218	,586
	Fen lisesi	Anadolu lisesi	,16437	,07963	,236
		İmam hatip lisesi	,31230*	,10332	,016
		Meslek lisesi	,16948	,10218	,586

Tablo 4.15 incelendiğinde EFRM ile öğrenim görülen lise türü arasındaki anlamlı farkın Fen Liseleri ve İmam Hatip Liseleri arasında ortalama farkı ,31230 ve p değeri ,016 ile %5 önem seviyesinde kaynaklandığı görülmektedir.

Tablo 4.16. SFD ile öğrenim görülen lise türü değişkeni için uygulanan Bonferroni Test sonuçları

Bağımlı Değişken	(I) Öğrenim Görülen Lise Türü	(J) Öğrenim Görülen Lise Türü	Ortalama (I-J)	Std. Hata	P Değeri
SFD	Anadolu lisesi	İmam hatip lisesi	-,04293	,09685	1,000
		Meslek lisesi	,08813	,09558	1,000
		Fen lisesi	-,24521*	,08117	,016
	İmam hatip lisesi	Anadolu lisesi	,04293	,09685	1,000
		Meslek lisesi	,13106	,11678	1,000
		Fen lisesi	-,20227	,10531	,331
	Meslek lisesi	Anadolu lisesi	-,08813	,09558	1,000
		İmam hatip lisesi	-,13106	,11678	1,000
		Fen lisesi	-,33333*	,10414	,009
	Fen lisesi	Anadolu lisesi	,24521*	,08117	,016
		İmam hatip lisesi	,20227	,10531	,331
		Meslek lisesi	,33333*	,10414	,009

Tablo 4.16 incelendiğinde SFD ile öğrenim görülen lise türü arasındaki anlamlı farkın Fen Liseleri ve Anadolu Liseleri arasında ortalama farkı ,24521 ve p değeri ,016 ile %5 önem seviyesinde ayrıca Fen Liseleri ve Meslek Liseleri arasında ortalama farkı ,33333 ve p değeri ,009 ile %5 önem seviyesinde kaynaklandığı görülmektedir. Öğrencilerin öğrenim görülen lise türüne göre sağlıklı finansal davranış sergileyebilmesinde en yüksek ortalama farkın 0,33333 ile Fen Liseleri ile Meslek Liseleri arasında gerçekleştiği görülmektedir.

4.9. Uygulanacak Yapısal Eşitlik Modeli Varsayımları

Araştırmanın bu bölümünde şekil 4.2’de belirtilen teorik modele ilişkin aşağıda kurulan hipotezler test edilmiştir. Kurulan modele bakıldığında GBP, İKKÖ, AFD, EFD, EFDE bağımsız değişkenler; OFB, EFRM ve FDK değişkenleri hem bağımlı hem de bağımsız ve SFD bağımlı değişkenler olmakla beraber toplamda 9 adet değişken bulunmaktadır. Bu modelde FDK bağımlı değişkeni aracı değişken olarak kullanılmıştır. Genel başarı puanı (GBP) demografik bölümde yer alan ve katılımcıların başarı aralığını ölçmeye yarayan beş seçenekli bir sorudur. GBP, katılımcıların başarı puanlarının finansal bilgilerini ne düzeyde etkilediğini test etmek

için modelde bağımsız değişken olarak yerini almıştır. Araştırmanın hipotezleri aşığıdaki şekildedir.

H_{1a} : Öğrencilerin genel başarı puanları objektif finansal bilgiyi (öğrencilerin finansal bilgisi) olumlu etkilemektedir.

H_{1b} : Öğrencilerin informal-kendi kendine öğrenmeleri objektif finansal bilgiyi (öğrencilerin finansal bilgisi) olumlu etkilemektedir.

H_{1c} : Öğrencilerin arkadaşlarının finansal davranışları objektif finansal bilgiyi (öğrencilerin finansal bilgisi) olumlu etkilemektedir.

H_{1d} : Öğrencilerin ebeveynlerinin finansal doğrudan eğitimi objektif finansal bilgiyi (öğrencilerin finansal bilgisi) olumlu etkilemektedir.

H_{2a}: Öğrencilerin ebeveynlerinin finansal doğrudan eğitimi ebeveyn finansal rol modellemesini olumlu etkilemektedir.

H_{2b} : Öğrencilerin ebeveynlerinin finansal davranışları ebeveyn finansal rol modellemesini olumlu etkilemektedir.

H_{3a} : Objektif finansal bilgi (öğrencilerin finansal bilgisi) finansal davranış kontrolünü olumlu etkilemektedir.

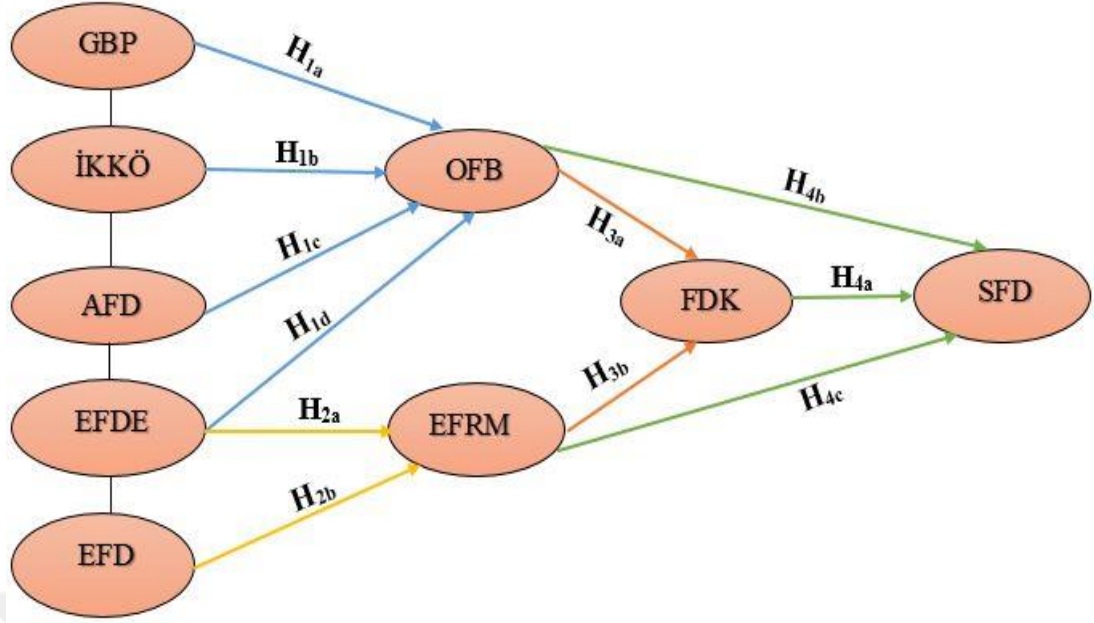
H_{3b} : Ebeveyn finansal rol modellemesi finansal davranış kontrolünü olumlu etkilemektedir.

H_{4a} : Finansal davranış kontrolü sağlıklı finansal davranışı olumlu etkilemektedir.

H_{4b} : Objektif finansal bilgi (öğrencilerin finansal bilgisi) ile sağlıklı finansal davranış arasındaki ilişkide finansal davranış kontrolü aracı değişken olarak rol oynayacaktır.

H_{4c} : Ebeveyn finansal rol modellemesi ile sağlıklı finansal davranış arasındaki ilişkide finansal davranış kontrolü aracı değişken olarak rol oynayacaktır.

Yukarıda kurulan hipotezlerin ilişkisini gösteren şekil 4.3'te sunulmuştur. Hipotezleri test etmek amacıyla da ilk olarak normallik testi uygulanmıştır. Sonrasında doğrulayıcı faktör analizi ve güvenirlik testi yapılmış, son olarak yapısal eşitlik modeli test edilmiştir.

Şekil 4.3. Araştırmada kullanılacak hipotezler

4.9.1. Normallik Testi

Verilerin normal dağılıp dağılmadığının incelenmesi amacıyla Amos programında çok değişkenli normallik testi uygulanmıştır. Yapılan testin sonucunda oluşan değerler tablo 4.17’de sunulmuştur.

Çok değişkenli normallik testi sonuçlarına bakıldığında Mardia Katsayısı 174.539 olarak ölçülmüştür. Normallik testinde yer alan 27 adet gözlenen değişken $p*(p+2)$ formülünde yerine konduğunda $27*(27+2)=783$ değeri bulunmaktadır. Bulduğumuz bu 783 değeri > 174.539 (Mardia Katsayısı) olduğu için verilerin çok değişkenli normal dağıldığı kabul edilmektedir. Mardia basıklık değeri hesaplanan değerden küçük ise veriler normal dağılmış demektir (Khine, 2013). Gözlenen değişkenler tek tek kendi içerisinde incelendiğinde +2, -2 çarpıklık ve basıklık değerleri arasında oluşuyorsa veriler normal dağılıyor demektir (Bryman, 2004). Yine “Merkezi Limit Teoremi” ne göre belirlenen ana kütleden tesadüfi olarak seçilen örneklemin sayısı 30’dan fazla olması verilerin normal dağıldığına işaret etmektedir.

Tablo 4.17. Çok değişkenli normallik testi sonuçları

Değişken	min	max	Skew (çarpıklık)	c.r.	Kurtosis (basıklık)	c.r.
FDK	1.000	5.000	-.427	-4.679	-.185	-1.015
OFB_Puan	.000	15.000	.251	2.748	-.996	-5.460
GENELBAŞARIPUANI	1.000	5.000	-.616	-6.757	-.610	-3.346
SFD_4	1.000	5.000	-.325	-3.566	-.831	-4.555
SFD_3	1.000	5.000	.063	.695	-.862	-4.726
SFD_2	1.000	5.000	-.264	-2.895	-.934	-5.117
EFRM_1	1.000	5.000	-.515	-5.651	-.374	-2.049
EFRM_2	1.000	5.000	-.619	-6.787	-.425	-2.327
EFRM_3	1.000	5.000	-.882	-9.668	.263	1.441
EFRM_4	1.000	5.000	-.743	-8.148	-.052	-.284
EFD_4	1.000	5.000	-.612	-6.713	-.598	-3.280
EFD_3	1.000	5.000	-1.234	-13.522	1.721	9.430
EFD_2	1.000	5.000	-1.384	-15.168	1.967	10.783
EFDE_5	1.000	5.000	-.138	-1.516	-.678	-3.715
EFDE_4	1.000	5.000	-.407	-4.460	-.507	-2.779
EFDE_3	1.000	5.000	-.934	-10.233	.280	1.532
EFDE_2	1.000	5.000	-1.121	-12.291	1.045	5.729
EFDE_1	1.000	5.000	-.707	-7.751	-.276	-1.511
AFD_5	1.000	5.000	.006	.061	-.394	-2.157
AFD_4	1.000	5.000	-.111	-1.217	-.316	-1.733
AFD_3	1.000	5.000	-.124	-1.355	.007	.040
AFD_2	1.000	5.000	-.433	-4.751	-.249	-1.366
AFD_1	1.000	5.000	-.010	-.113	-.364	-1.996
İKKÖ_4	1.000	5.000	.500	5.486	-.969	-5.313
İKKÖ_3	1.000	5.000	2.300	25.213	5.693	31.202
İKKÖ_2	1.000	5.000	.540	5.916	-.494	-2.706
İKKÖ_1	1.000	5.000	1.119	12.263	.825	4.522
Multivariate			Mardia Katsayısı	174.539	59.215	

4.9.2. Doğrulatoryı Faktör Analizi ve Güvenirlik Testi

Araştırmada yer alan ölçekler ve ölçeklerin altında yer alan maddeler doğrulatoryı faktör analizine tabi tutulmuştur. Doğrulatoryı faktör analizi (DFA), araştırmada kullanılan değişkenlerin arasındaki ilişkilerin kolay açıklanabilmesi amacıyla ölçekler içerisinde yer alan boyutların aynı yapıda olanlarını bir araya toplamak, farklı yapıdaki olanları ayırmak için kullanılan bir yöntemdir (Y. Akbulut, 2010). Bu araştırmada toplanan verilerin doğrulatoryı faktör analizine ilişkin ölçüm değerleri ve ölçeklerin Cronbach's Alpha puanları tablo 4.18'de sunulmuştur.

Tablo 4.18. Doğrulayıcı faktör analizi ve Cronbach's Alpha değerleri

Ölçekler	B ₁	B ₂	Standart Hata	t değeri	P	Cronbach's Alfa
İnformal Kendi Kendine Öğrenme						.768
İKKÖ_1	.641	1.000				
İKKÖ_2	.847	1.526	.181	8.412	<0,001	
İKKÖ_3	.447	.546	.044	12.404	<0,001	
İKKÖ_4	.671	1.458	.187	7.783	<0,001	
Arkadaş Finansal Davranışı						.769
AFD_1	.609	1.000				
AFD_2	.541	.855	.072	11.934	<0,001	
AFD_3	.700	1.123	.088	12.709	<0,001	
AFD_4	.674	1.108	.090	12.317	<0,001	
AFD_5	.563	.939	.088	10.717	<0,001	
Ebeveyn Finansal Doğrudan Eğitimi						.781
EFDE_1	.626	1.000				
EFDE_2	.771	1.098	.065	17.015	<0,001	
EFDE_3	.624	.979	.079	12.361	<0,001	
EFDE_4	.690	1.087	.085	12.766	<0,001	
EFDE_5	.520	.835	.079	10.603	<0,001	
Ebeveyn Finansal Davranışı						.736
EFD_2	.753	1.000				
EFD_3	.887	1.140	.059	19.336	<0,001	
EFD_4	.527	.882	.066	13.296	<0,001	
Ebeveyn Finansal Rol Modellemesi						.772
EFRM_4	.631	1.000				
EFRM_3	.753	1.188	.072	16.409	<0,001	
EFRM_2	.721	1.227	.094	13.078	<0,001	
EFRM_1	.634	1.025	.095	10.737	<0,001	
Sağlıklı Finansal Davranış						.721
SFD_2	.631	1.000				
SFD_3	.637	.958	.062	15.569	<0,001	
SFD_4	.716	1.096	.093	11.776	<0,001	

B₁: Standartlaştırılmış katsayı B₂: Standartlaştırılmamış katsayı p <0,001: %1 önem seviyesi

Cornbach's Alpha değeri araştırmalarda kullanılan ölçeklerde bulunan maddelerin iç tutarlılık ölçüsüdür. Bu ölçü değeri ne kadar artarsa maddelerin güvenilirliği de o derece artmış olur. Bu kapsamda α değeri ile ilgili olarak; $0 < \alpha < 0.40$ ise güvenilir değil, $0.40 < \alpha < 0.60$ arasında olursa düşük güvenilir, $0.60 < \alpha < 0.80$ arasında ise oldukça güvenilir ve $0.80 < \alpha < 1.00$ arasında olursa yüksek derecede güvenilir denilebilir (Yıldız ve Uzunkısal, 2018). Bu araştırmada elde edilen α değerleri tablo 4.18'de sunulmuştur.

Tablo 4.18'e göre; İKKÖ ölçeğinde yer alan tüm maddelere ait yol katsayıları istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. İkkö_1 için elde edilen yol katsayısı $B_1 = 0.641$, İkkö_2 için $B_1 = 0.847$, İkkö_3 için $B_1 = 0.447$ ve İkkö_4 için $B_1 = 0.671$ olarak elde edilmiştir. Standartlaştırılmış yol katsayılarına bakıldığında İKKÖ ölçeği üzerinde en

fazla etkiye sahip olan maddenin ikk2 olduğu görülmektedir. İKKÖ ölçeğinin cornbach's Alpha değeri .768 dir. Bu durumda ölçeğin oldukça güvenilir olduğu söylenebilir.

AFD ölçeğinde yer alan tüm maddelere ait yol katsayıları istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Afd_1 için elde edilen yol katsayısı $B_1 = 0.609$, afd_2 için $B_1 = 0.541$, afd_3 için $B_1 = 0.700$, afd_4 için $B_1 = 0.690$ ve afd_5 için $B_1 = 0.563$ olarak elde edilmiştir. Standartlaştırılmış yol katsayılarına bakıldığında AFD ölçeği üzerinde en fazla etkiye sahip olan maddenin afd_3 olduğu görülmektedir. AFD ölçeğinin cornbach's Alpha değeri .769 dur. Bu durumda ölçeğin oldukça güvenilir olduğu söylenebilir.

EFDE ölçeğinde yer alan tüm maddelere ait yol katsayıları istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Efde_1 için elde edilen yol katsayısı $B_1 = 0.626$, efde_2 için $B_1 = 0.771$, efde_3 için $B_1 = 0.624$, efde_4 için $B_1 = 0.690$ ve efde_5 için $B_1 = 0.520$ olarak elde edilmiştir. Standartlaştırılmış yol katsayılarına bakıldığında EFDE ölçeği üzerinde en fazla etkiye sahip olan maddenin efde_2 olduğu görülmektedir. EFDE ölçeğinin cornbach's Alpha değeri .781 dir. Bu durumda ölçeğin oldukça güvenilir olduğu söylenebilir.

EFD ölçeğinde yer alan efd_1 ve efd_5 maddelerine ait standartlaştırılmış yol katsayısının 0,5'in altında olması nedeniyle modifikasyon indeksleri incelenmiş ve inceleme sonucunda bu maddelerin diğer ölçekler ile düzeltme önerisi gözlemlenmiştir. Bu gözlem sonucunda ilgili maddeler analizden çıkartılmış ve yeniden çözümleme yapıldığı zaman EFD ölçeğinde yer alan diğer maddelerin standart yol katsayıları istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Efd_2 için elde edilen yol katsayısı $B_1 = 0.753$, efd_3 için $B_1 = 0.887$, efd_4 için $B_1 = 0.527$, olarak elde edilmiştir. Standartlaştırılmış yol katsayılarına bakıldığında EFD ölçeği üzerinde en fazla etkiye sahip olan maddenin efd_3 olduğu görülmektedir. EFD ölçeğinin cornbach's Alpha değeri .736 dır. Bu durumda ölçeğin oldukça güvenilir olduğu söylenebilir.

EFRM ölçeğinde yer alan tüm maddelere ait yol katsayıları istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Efrm_1 için elde edilen yol katsayısı $B_1 = 0.634$, efrm_2 için $B_1 = 0.721$, efrm_3 için $B_1 = 0.753$, efrm_4 ve $B_1 = 0.631$ olarak elde edilmiştir. Standartlaştırılmış yol katsayılarına bakıldığında EFRM ölçeği üzerinde en fazla etkiye sahip olan maddenin efrm_3 olduğu görülmektedir. EFRM ölçeğinin

cornbach's Alpha değeri .772 dir. Bu durumda ölçeğin oldukça güvenilir olduğu söylenebilir.

SFD ölçeğinde yer alan sfd_1 maddesine ait standartlaştırılmış yol katsayısının 0,5'in altında olması nedeniyle modifikasyon indeksleri incelenmiş ve inceleme sonucunda bu maddenin diğer ölçekler ile düzeltme önerisi gözlemlenmiştir. Bu gözlem sonucunda sfd_1 maddesi çıkartılmış ve yeniden çözümleme yapıldığı zaman SFD ölçeğinde yer alan diğer maddelerin standart yol katsayıları istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Sfd_2 için elde edilen yol katsayısı $B_1 = 0.631$, sfd_3 için $B_1 = 0.637$, sfd_4 için $B_1 = 0.716$, olarak elde edilmiştir. Standartlaştırılmış yol katsayılarına bakıldığında SFD ölçeği üzerinde en fazla etkiye sahip olan maddenin sfd_3 olduğu görülmektedir. SFD ölçeğinin cornbach's Alpha değeri .721 dir. Bu durumda ölçeğin oldukça güvenilir olduğu söylenebilir.

Tablo 4.19'da doğrulayıcı faktör analizinde ulaşılan uyum indeksi ölçüm değerleri verilmiştir. Bu ölçüm değerlerinde $\chi^2=718.1$ değeri istatistiksel olarak anlamlı (***) %1 önem derecesinde) bulunmuştur. χ^2/df , GFI CFI değerlerinin istenilen ya da kabul edilebilir aralıkta olduğu görülmektedir. Yine RMSEA ve AGFI değerleri de iyi uyum değerleri arasında yer almaktadır. Bu sonuçlar faktör analizinde kullanılan her bir ölçeğin uygun faktör yapısına ulaştığını göstermektedir.

Tablo 4.19. Doğrulayıcı faktör analizinde ulaşılan uyum indeksi ölçüm değerleri

Uyum İyiliği Ölçüsü	İyi Uyum Değerleri	Kabul Edilebilir Uyum Değerleri	Faktörlerin Uyum Değeri
χ^2	$(P>0,05)$ arzulanmaktadır		718,1***
χ^2 / df	$\chi^2 / df \leq 2$	$\chi^2 / df \leq 5$	2,601
RMSEA	$0.00 < RMSEA < 0.05$	$0.05 < RMSEA < 0.08$	0,047
IFI	$0.95 < GFI < 1.00$	$0.90 < GFI < 0.95$	0,931
GFI	$0.90 < AGFI < 1.00$	$0.80 < AGFI < 0.90$	0,92
CFI	$0.95 < CFI < 1.00$	$0.90 < CFI < 0.95$	0,93

***%1 Önem derecesinde anlamlılığı ifade eder.

Horzum vd., (2017), göre kabul edilebilir ve mükemmel uyum aralığındaki indeks değerleri tablo 4.19'da gösterilmiştir.

4.9.3. Yapısal Eşitlik Modeli Analiz Sonuçları

Yapısal eşitlik modelinde kurduğumuz modele ait hipotezleri ve ilişkileri değerlendirmeden önce yapısal eşitlik testinde elde edilen uyum indeks değerlerine bakalım. Elde edilen uyum indeks sonuçları tablo 4.20'de gösterilmiştir.

Tablo 4.20. Yapısal eşitlik modellemesi uyum indeksi değerleri

Uyum İyiliği Ölçüsü	İyi Uyum Değerleri	Kabul Edilebilir Uyum Değerleri	Faktörlerin Uyum Değeri
χ^2	$(P>0,05)$ arzulanmaktadır		834,6***
χ^2 / df	$\chi^2 / df \leq 2$	$\chi^2 / df \leq 5$	2,868
RMSEA	$0.00 < RMSEA < 0.05$	$0.05 < RMSEA < 0.08$	0,051
IFI	$0.95 < GFI < 1.00$	$0.90 < GFI < 0.95$	0,915
GFI	$0.90 < AGFI < 1.00$	$0.80 < AGFI < 0.90$	0,918
CFI	$0.95 < CFI < 1.00$	$0.90 < CFI < 0.95$	0,914

Tablo 4.20’de yapısal eşitlik modellemesinde ulaşılan uyum indeksi ölçüm değerleri verilmiştir. Bu ölçüm değerlerinde $\chi^2=834.6$ değeri istatistiksel olarak anlamlı (***) %1 önem derecesinde) bulunmuştur. χ^2/df , GFI CFI ve RMSEA değerlerinin istenilen ya da kabul edilebilir aralıkta olduğu görülmektedir. Yine AGFI değeri de iyi uyum değerleri arasında yer almaktadır. Uyum indeksinde oluşan sonuçlara göre kurulan modelin kusursuz olarak işlediği görülmektedir.

Yapısal modelde kurulan hipotez ve ilişkilere ait sonuçlar tablo 4.21’de gösterilmiştir.

Tablo 4.21. Yapısal eşitlik modeli varsayımları test sonuçları

Modeldeki Yapısal İlişkiler	Standart Yükler (β)	S.E.	Kritik rasyo (t değeri)	P değeri	Hipotez Sonucu
EFRM <--- EFDE (H_{2a})	.622	.074	8.406	<0.001	Kabul
EFRM <--- EFD (H_{2b})	.252	.053	4.544	<0.001	Kabul
OFB_Puan <--- GENELBAŞARIPUANI (H_{1a})	.351	.117	10.330	<0.001	Kabul
OFB_Puan <--- IKKO (H_{1b})	.127	.250	3.604	<0.001	Kabul
OFB_Puan <--- AFD (H_{1c})	-.125	.305	-2.538	.011	Kabul
OFB_Puan <--- EFDE (H_{1d})	.256	.288	5.099	<0.001	Kabul
FDK <--- OFB_Puan (H_{3a})	.192	.010	5.280	<0.001	Kabul
FDK <--- EFRM (H_{3b})	.242	.066	5.667	<0.001	Kabul
SFD <--- FDK (H_{4a})	.228	.033	5.033	<0.001	Kabul

Tablo 4.21’e baktığımızda H_{2a} hipotezinin kabul edildiğini görmekteyiz. Yani ebeveyn finansal doğrudan eğitiminin ebeveyn finansal rol modellemesi üzerinde pozitif etkiye sahiptir. Standartlaştırılmış yol katsayısı %1 önem derecesinde anlamlı bulunmuştur ($\beta=.622$, $p<0,001$). Ailelerin çocuklarını finansal konularda eğitmesiyle çocukların ailelerini örnek almaları doğru orantılıdır. Shim ve diğerlerinin (2010) yaptığı çalışmanın sonuçları bu analizi destekler niteliktedir. EFRM ölçeği,

öğrencilerin sağlıklı finansal davranış düzeylerini ölçerken aileden gelen etkileri belirlemek amacıyla bir rol model ölçeği olarak oluşturulmuştur. Aile bireylerinin sergiledikleri finansal davranışlar ve çocuklarını eğittikleri davranışlar EFRM ölçeği üzerinde birleştirilmiştir. Öğrencilerin finansal okuryazarlık veya finansal davranışları üzerinde aile etkisinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Kurulan (H_{4C}) hipotezinde bu durumu ayrıca inceledik.

H_{2b} hipotezinde Ebeveyn finansal davranışının ebeveyn finansal rol modellemesi üzerindeki etkisi pozitif yöndedir. Standartlaştırılmış yol katsayısı %1 önem düzeyinde anlamlı bulunmuş ve hipotez kabul edilmiştir ($\beta=.252$, $p<0,001$). Finansal konularda çocuklar ebeveynlerinin finansal konularda göstermiş olduğu davranışlardan olumlu etkilenmişlerdir. Zhu (2019) yaptığı çalışmanın sonuçları bu analizi destekler niteliktedir.

H_{1a} hipotezinde öğrencilerin genel başarı puanı objektif finansal bilgiyi (öğrencilerin finansal bilgisi) olumlu etkilemektedir. Standartlaştırılmış yol katsayısı %1 önem derecesinde anlamlı bulunmuş ve hipotez kabul edilmiştir ($\beta=.351$, $p<0,001$). Genel başarı puanı öğrencilerin eğitim öğretimdeki akademik başarılarını temsil etmektedir. Analiz sonucuna göre genel başarı puanı arttıkça öğrencilerin finansal bilgi düzeyi de artmaktadır diyebiliriz. Er ve Taylan (2017) yaptığı çalışmanın sonuçları bu analizi destekler niteliktedir.

H_{1b} hipotezinde öğrencilerin kendi kendilerine öğrenmeleri objektif finansal bilgiyi (öğrencilerin finansal bilgisi) olumlu yönde etkilemektedir. Standartlaştırılmış yol katsayısı %1 önem düzeyinde anlamlı bulunmuş ve hipotez kabul edilmiştir ($\beta=.127$, $p<0,001$). Shim ve diğerlerinin (2015) yaptığı çalışmanın sonuçları bu analizi destekler niteliktedir. Öğrencilerin finansla ilgili bir seminere gitmeleri ya da sosyal medyada finans portallarını takip etmeleri veya finansla ilgili ortamlarda bulunmaları finansal bilgi düzeylerine yükseltici yönde etki yaptığını söyleyebiliriz.

H_{1c} hipotezinde öğrencilerin arkadaşlarının finansal davranışları objektif finansal bilgiyi (öğrencilerin finansal bilgisini) negatif yönde etkilediği görülmüştür. Standartlaştırılmış yol katsayısı %5 önem derecesinde anlamlı bulunmuş ve hipotez kabul edilmiştir ($\beta=-.125$, $p=0,011$). Shim ve diğerlerinin (2015) yaptığı çalışmanın sonuçları bu analizi destekler niteliktedir. Öğrencilerin finansal bilgisi arkadaşlarının

finansal davranışlarından olumsuz etkilenmektedir. Arkadaşlarının finansal davranışları öğrencilerin finansal bilgi düzeylerini düşürmektedir.

H_{1d} hipotezinde ebeveyn finansal doğrudan eğitim ile objektif finansal bilgi (öğrencilerin finansal bilgisi) arasında pozitif yönde bir ilişki vardır. Standartlaştırılmış yol katsayısı %1 önem düzeyinde anlamlı bulunmuş ve hipotez kabul edilmiştir ($\beta=.256$, $p<0,001$). . Shim ve diğerlerinin (2010) yaptığı çalışmanın sonuçları bu analizi destekler niteliktedir. Ailelerinin çocuklarını finansal konularda eğitmeleri veya bu konularda onlarla tartışmaları, çocukların finansal bilgi düzeylerini artırmaktadır.

H_{3a} hipotezinde objektif finansal bilgi (öğrencilerin finansal bilgisi) ile finansal davranış kontrolü arasında pozitif yönde ilişki vardır. Standartlaştırılmış yol katsayısı %1 önem derecesinde anlamlı bulunmuş ve hipotez kabul edilmiştir ($\beta=.192$, $p<0,001$). Zhu (2019) yaptığı çalışmanın sonuçları bu analizi destekler niteliktedir. Öğrencilerin finansal bilgi düzeyi arttıkça, “para yönetimi” konusunda belirlemiş oldukları planlara bağlı kalma olasılığı artmaktadır denilebilir.

H_{3b} hipotezinde ebeveyn finansal rol modellemesinin finansal davranış kontrolü üzerinde olumlu etkisi vardır. Standartlaştırılmış yol katsayısı %1 önem seviyesinde anlamlı bulunmuş ve hipotez kabul edilmiştir ($\beta=.242$, $p<0,001$). Zhu (2019) yaptığı çalışmanın sonuçları bu analizi destekler niteliktedir. Öğrencilerin finansal konularında ailelerini rol model almasıyla, “para yönetimi” konusunda belirlenen planlara bağlı kalması arasında doğrusal bir ilişki vardır. Öğrenciler finansal konularda ailelerini ne kadar rol model alırlarsa belirlenen planlara o kadar sadık kalabilirler diyebiliriz. H_{3a} hipotezindeki $\beta=.192$ olduğundan belirlenen planlara sadık kalma konusunda öğrencilerin finansal bilgi düzeyine nazaran ailelerini rol model almalarının daha önemli olduğunu söyleyebiliriz.

H_{4a} hipotezinde finansal davranış kontrolü ile sağlıklı finansal davranış arasında pozitif yönde bir ilişki vardır. Standartlaştırılmış yol katsayısı %1 önem derecesinde anlamlı çıkmış ve hipotez kabul edilmiştir ($\beta=.228$, $p<0,001$). Shim ve diğerlerinin (2015) yaptığı çalışmanın sonuçları bu analizi destekler niteliktedir. Öğrencilerde “para yönetimi” konusunda planlara bağlı kalmak ile sağlıklı finansal davranış sergileyebilmeleri arasında doğrusal bir ilişki vardır.

H_{4b} ve H_{4c} hipotezlerinde FDK ölçeğinin aracı değişken olarak rol alacağını söylemiştik. Bu durumda OFB-FDK-SFD ve EFRM-FDK-SFD ilişkilerinde doğrudan ve dolaylı etkilerin incelenmesi gerekmektedir. Amos programında Bootstrap Sample 5000 tekniği kullanılarak değişkenler arasındaki direkt ve endirekt ilişkilere bakılmış ve ölçüm değerleri tablo 4.22’de gösterilmiştir.

Tablo 4.22. Değişkenler arasındaki direkt ve endirekt etkiler

Endirekt İlişki	Direkt Etki β_1	Endirekt Etki β_2	Güven Aralığı		P	Sonuç
			Düşük	Yüksek		
OFB --> FDK --> SFD	0,013	0,009	0,004	0,016	<0,001	Tam Aracılık
EFRM --> FDK --> SFD	0,546	0,062	0,031	0,106	<0,001	Kısmi Aracılık

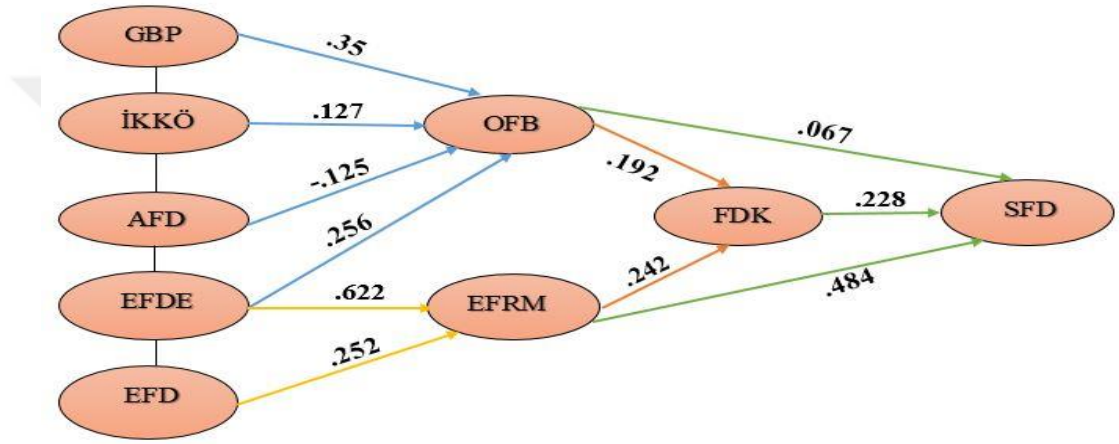
Not: Standardize olmayan katsayılar raporlanmıştır. Bootstrap sample 5000'dir.

Tablo 4.22 incelendiğinde OFB-FDK-SFD ilişkisinde objektif finansal bilginin (öğrencilerin finansal bilgisi) sağlıklı finansal davranış üzerindeki toplam etkisi ($\beta_1 + \beta_2 = 0,022$) ve P değeri <0,001 ile %1 önem derecesinde anlamlı bulunmuştur. Kurulan teorik yapısal modelde OFB-SFD arasındaki ilişki anlamsız çıkmıştı. Tam aracılık etkisinde iki değişken arasındaki anlamlılık ortadan kalkar ve aracı değişken eklenerek anlamlı bir ilişki yeniden kurulabilir (Yılmaz ve Dalbudak 2018). Modeli bir bütün olarak değerlendirdiğimizde FDK aracı değişkeni OFB-FDK-SFD ilişkisinde tam aracılık rolü üstlenerek sonuçların anlamlı çıkmasını sağlamıştır. Bu durumda H_{4c} hipotezini kabul edebiliriz. OFB ile SFD arasında FDK nin tam aracılık etkisiyle anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Yani öğrencilerin finansal bilgi düzeyleri ile sağlıklı finansal davranış gösterebilmeleri arasında doğru orantı vardır. Bu analiz sonuçları Shim ve diğerleri (2010) , Shim ve diğerleri (2015) yapmış oldukları çalışmalarındaki sonuçları destekler niteliktedir.

EFRM-FDK-SFD ilişkisinde ebeveyn finansal rol modellemesinin sağlıklı finansal davranış üzerindeki toplam etkisi ($\beta_1 + \beta_2 = 0,608$) ve P değeri <0,001 ile %1 önem derecesinde anlamlı bulunmuştur. Fakat burada FDK kısmi aracı değişken olarak rol oynamıştır. EFRM-SFD arasındaki doğrudan ilişkiye nazaran aracı değişken etkisiyle ilişkinin yol katsayısında anlamlı bir düşüş gerçekleşmiştir. Kısmi aracılık söz konusu olduğunda önceki ilişkiye nazaran ilişkinin derecesinin düşmesi beklenir (Yılmaz ve Dalbudak 2018). Sonuç olarak EFRM-SFD arasında FDK kısmi aracılık rolü üstlenerek ölçüm değerlerinin anlamlı çıkmasını sağlamıştır. Bu durumda H_{4b} hipotezini kabul edebiliriz. Yani öğrenciler sağlıklı finansal davranış sergilerken ailelerini rol model alırlar ve onların gösterdikleri finansal davranışlardan etkilenirler.

Ayrıca burada dikkat çekilmesi gereken diğer bir nokta ise ebeveyn finansal rol modellemesinin öğrencilerin finansal bilgi düzeylerine nazaran sağlıklı finansal davranış üzerinde daha yüksek etkiye sahiptir. Bu durum EFRM-FDK-SFD arasındaki toplam ($\beta_1 + \beta_2 = 0,608$) standart olmayan yol katsayısıyla açıklanabilir. Bu analiz sonuçları Shim ve diğerlerinin (2010) , Shim ve diğerlerinin (2015) yapmış oldukları çalışmalarındaki sonuçları destekler niteliktedir.

Hipotezleri değerlendirdikten sonra kurulan modele ve hipotezlere ilişkin yapısal eşitlik modelinde elde edilen standartlaştırılmış yol katsayıları şekil 4.4'te gösterilmiştir

Şekil 4.4. Yapısal eşitlik modeli standartlaştırılmış yol katsayıları

5. SONUÇ

Bu araştırmada lise öğrencilerinde sağlıklı finansal davranışa giden yollarda finansal sosyalizasyon süreçlerinin ve finansal bilginin sağlıklı finansal davranış üzerindeki etkileri incelenmiştir. Bunun yanında araştırmanın katılımcılarında demografik özelliklerin ebeveyn finansal rol modellemesi ve sağlıklı finansal davranış üzerindeki etkileri analize tabi tutulmuştur. Araştırma için geliştirilen anket Samsun ilinde fen liseleri, meslek liseleri, imam hatip liseleri ve Anadolu liselerinde öğrenim gören 11 ve 12'inci sınıf öğrencilerine uygulanmıştır. Ankete 322 erkek ve 399 bayan olmak üzere toplam 721 öğrenci katılım sağlamıştır. Toplanan veriler IBM SPSS ve AMOS programları yardımıyla istatistiksel olarak incelenmiştir. İki farklı analiz yapılmıştır. Birinci analizde demografik özellikler ile ebeveyn finansal rol modellemesi ve sağlıklı finansal davranış arasındaki ilişkiler araştırılmıştır. Bu kapsamda bağımsız örneklem T testi ve One Way Anova (tek yönlü varyans analizi) testlerinden faydalanılmıştır. İkinci analizimizde ise finansal sosyalizasyon süreçlerinin ve finansal bilginin sağlıklı davranış üzerindeki etkisini belirlemek için oluşturduğumuz sekiz farklı ölçeğin arasındaki yapısal ilişkiler yapısal eşitlik modellemesi (YEM) ile test edilmiştir.

Araştırmanın sonuçları, demografik faktörlerin ebeveyn finansal rol modellemesi ve sağlıklı finansal davranış üzerindeki etkilerini ortaya koymaktadır. Cinsiyetin ebeveyn finansal rol modellemesi üzerindeki etkisinin olmadığı ancak sağlıklı finansal davranış sergilemede cinsiyetin belirleyici bir faktör olduğu gözlemlenmiştir. Kız öğrencilerin daha kararlı ve sorumluluk sahibi finansal davranışlar sergilediği, bu sonucun Çopur ve Gutter (2011) çalışmasıyla uyumlu olduğu görölmüştür. Bu bulgular, bireylerin finansal davranışlarının demografik faktörlerden etkilendiğini vurgulamaktadır.

Ailenin gelir aralığı ile sağlıklı finansal davranış arasında anlamlı bir ilişki bulunamamışken, gelir aralığı ile ebeveyn finansal rol modellemesi arasında anlamlı bir fark tespit edilmiştir. Bu sonuç Sabri ve diğerlerinin (2020) yaptığı çalışmanın sonuçlarıyla tutarlıdır. Aylık geliri 15.001-2000 TL arası olan aileler ile daha düşük gelire sahip aileler arasındaki ayrımın, aile içi iletişim ve maddi olanaklarla ilintili olduğu düşünölmektedir. Öğrenim görölen lisenin konumu ve öğrenim görölen sınıf düzeyinin ise ebeveyn finansal rol modellemesi ve sağlıklı finansal davranış

üzerindeki etkisinin bulunmadığı görülmüştür. Bu sonuçlar, demografik faktörlerin finansal davranışları çeşitli şekillerde etkileyebileceğini göstermektedir.

Araştırma, demografik özelliklerden ebeveynlerin eğitim düzeyi ile ebeveyn finansal rol modellemesi arasındaki anlamlı ilişkiyi ortaya çıkarmıştır. Lise mezunu ebeveynlerin çocuklarının, ilkokul-ortaokul düzeyi ebeveynlere kıyasla ebeveyn finansal davranışlarını daha fazla örnek aldıkları belirlenmiştir. Aynı şekilde ebeveynlerin eğitim düzeyi ile sağlıklı finansal davranış arasında da anlamlı farklar saptanmıştır. Öğrencilerin sağlıklı finansal davranışlar sergilemede lisans mezunu ebeveynlerin çocuklarının öne çıktığı bir sıralama ile ifade etmek mümkün olmuştur. Bu sonuçlar, literatürdeki Shim ve diğerleri (2010), Shim ve diğerleri (2009) ve Sirsch ve diğerlerinin (2019) çalışmaların bulgularıyla uyumlu bir şekilde demografik etkilerin finansal davranışlar üzerindeki etkisini desteklemektedir.

Araştırma, öğrenim görülen lise türü ile ebeveyn finansal rol modellemesi arasındaki anlamlı ilişkiyi tespit etmiştir, bu sonuç Shim ve diğerlerinin (2015) çalışmasını doğrulamaktadır. Özellikle fen liselerindeki öğrencilerin, imam hatip liselerindeki öğrencilere kıyasla finansal konularda ailelerini daha fazla önemsedikleri belirlenmiştir. Türkiye'deki eğitim sistemi göz önünde bulundurulduğunda, fen liselerine yerleşen öğrencilerin akademik seviyeleri yüksektir ve sorumluluk bilinci, kurallara uyum ve planlı programlı davranma gibi değerleri geliştirmişlerdir. Bu değerler, fen lisesi öğrencilerinin finansal davranışlarında ailelerini rol model almasını destekleyebilir. Aynı zamanda, öğrenim görülen lise türü ile sağlıklı finansal davranış arasındaki anlamlı ilişki de saptanmıştır, bu sonuç Er ve Taylan'ın (2017) çalışmasını destekler niteliktedir. Fen liselerinin diğer liselere göre sağlıklı finansal davranış gösterme konusunda öne çıktığı görülmüştür. Eğitim sisteminin ebeveyn finansal rol modellemesindeki etkisi bu sonuçlarla bir kez daha önem kazanmıştır.

Araştırmanın ölçekleri arasındaki yapısal ilişki sonuçları incelendiğinde, ebeveyn finansal doğrudan eğitiminin ebeveyn finansal rol modellemesi üzerindeki etkisinin anlamlı ve pozitif olduğu görülmüştür. Ailelerin finansal konularda çocuklarına eğitim vermesinin, çocukların ailelerini finansal rol modelleri olarak benimsemeleriyle doğru orantılı olduğu belirlenmiştir. Bu sonuç, Shim ve diğerlerinin (2010) çalışmasıyla uyum içerisindedir. Ebeveynlerin finansal davranışlarının, ebeveyn finansal rol modellemesi üzerinde olumlu yönde etkili olduğu sonucu, Zhu (2019) tarafından yapılan çalışmayla da desteklenmektedir.

Araştırmanın bulgularına göre, öğrencilerin genel başarı puanı, objektif finansal bilgi düzeyini olumlu yönde etkilemektedir. Genel başarı puanı, öğrencilerin akademik başarılarını yansıtmaktadır ve elde edilen sonuçlar, genel başarı puanının artmasıyla öğrencilerin finansal bilgi düzeylerinin de arttığını göstermektedir. Bu sonuç, Er ve Taylan'ın (2017) çalışmasıyla uyum içindedir. Aynı şekilde, öğrencilerin kendi kendilerine öğrenmeleri, objektif finansal bilgi düzeyini olumlu yönde etkilemektedir. Shim ve diğerlerinin (2015) çalışması da bu sonucu desteklemektedir. Ayrıca, öğrencilerin finansal konularla ilgili seminerlere katılmaları, finansal portalları takip etmeleri veya finansla ilgili ortamlarda bulunmalarının, finansal bilgi düzeylerini artırıcı etki sağladığı söylenebilir.

Araştırma sonuçları öğrencilerin arkadaşlarının finansal davranışlarının, objektif finansal bilgi düzeyini olumsuz etkilediğini göstermektedir; bu sonuç Shim ve diğerlerinin (2015) çalışmasının sonuçları ile uyumlu bir nitelik taşımaktadır. Öğrencilerin finansal bilgi düzeyi, arkadaşlarının finansal davranışlarından olumsuz şekilde etkilenmekte, bu da finansal bilgi düzeylerinin düşmesine neden olabilmektedir. Ebeveyn finansal doğrudan eğitimi ile objektif finansal bilgi arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki bulunmaktadır, Shim ve diğerlerinin (2010) çalışması da bu sonucu desteklemektedir. Ailelerin çocuklarını finansal konularda eğitmesi veya bu konularda onlarla tartışması, çocukların finansal bilgi düzeylerini artırma açısından etkili bir yol olarak görülmektedir. Bu sonuçlar, finansal eğitimin ve aile içi iletişimin finansal bilgi düzeyini artırmada önemli bir rol oynadığını göstermektedir.

Objektif finansal bilgi (öğrencilerin finansal bilgisi) ile finansal davranış kontrolü arasında pozitif bir ilişki tespit edilmiştir. Öğrencilerin finansal bilgi düzeyi arttıkça, "para yönetimi" konusundaki belirlenen planlara bağlı kalma olasılıklarının arttığı görülmüştür. Ebeveyn finansal rol modellemesinin, finansal davranış kontrolü üzerinde olumlu bir etkisi bulunmaktadır. Öğrencilerin ailelerini finansal konularda örnek alma düzeyi arttıkça, belirlenen finansal planlara sadık kalma eğilimleri de artmaktadır. Bu sonuçlar, önceki çalışmaların bulgularıyla uyumlu bir nitelik taşımaktadır; Zhu (2019), Shim ve diğerleri (2009), Jorgensen ve diğerleri (2017), Shim ve diğerleri (2015) tarafından gerçekleştirilen araştırmalar da benzer sonuçları desteklemektedir. Bu durum, finansal eğitimin ve ebeveyn finansal rol modellemesinin, bireylerin finansal davranışlarını yönlendirmede önemli bir etken olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu araştırmanın yapısal eşitlik modeli, finansal davranış kontrolünün aracılık etkisiyle, finansal davranış kontrolü üzerinden ebeveyn finansal rol modellemesi ve objektif finansal bilginin (öğrencilerin finansal bilgisi) sağlıklı finansal davranış üzerindeki dolaylı etkisini detaylı bir şekilde inceledi. Sonuçlar, objektif finansal bilgi ile sağlıklı finansal davranış arasındaki dolaylı ilişkide finansal davranış kontrolünün tam aracılık rolü üstlendiğini gösterdi. Öğrencilerin finansal bilgi düzeylerinin artmasıyla sağlıklı finansal davranış gösterme eğilimleri arasında doğru orantılı bir ilişki tespit edildi. Ebeveyn finansal rol modellemesi ile sağlıklı finansal davranış arasındaki dolaylı ilişkide de finansal davranış kontrolünün aracılık rolü kısmi olarak değerlendirildi. Öğrencilerin ailelerini finansal konularda örnek alması veya ailelerinin finansal eğitim sağlaması, sağlıklı finansal davranışlarını etkilemede önemli bir rol oynadı. Genel olarak, bu çalışma öğrencilerin sağlıklı finansal davranışlar sergilemelerinde ebeveyn finansal rol modellemesinin, finansal bilgiden daha fazla etkili olduğunu göstermiştir.

Araştırmamız, lise öğrencilerinin sağlıklı finansal davranışlarını etkileyen faktörleri anlamada önemli bir perspektif sunmaktadır. Elde edilen sonuçlar, finansal sosyalizasyonun bireylerin yaşamları boyunca sahip oldukları finansal tutumlar ve davranışlar üzerindeki belirleyici etkisini vurgulamaktadır. Özellikle ailelerin finansal rol modellemesi ve eğitimi, öğrencilerin sağlıklı finansal davranışlar sergilemeleri açısından önemli bir rol oynamaktadır. Ayrıca, cinsiyet, eğitim düzeyi, lise türü ve aile geliri gibi demografik faktörlerin, öğrencilerin finansal davranışlarını etkilediği görülmüştür. Bu faktörler, bireylerin finansal bilgi seviyeleri, tutumları ve davranışlarını şekillendirmede farklılıklar yaratabilir.

Bu araştırmanın sonuçları, gençlerin sağlıklı finansal davranışlarını teşvik etme amacıyla çeşitli önlemler alınması gerektiğini göstermektedir. Bu çerçevede aşağıdaki öneriler sunulabilir:

- ❖ Eğitim Programları Geliştirme: Okullar, finansal okuryazarlık eğitimine daha fazla odaklanmalı ve öğrencilere temel finansal konuları öğreten dersler sunmalıdır. Bu eğitim, gençlerin finansal becerilerini artırmalarına yardımcı olabilir.
- ❖ Aile Katılımını Teşvik Etme: Ebeveynlerin finansal rol modellemesi gençlerin finansal davranışlarını şekillendirmede kritik bir faktördür. Aileler,

çocuklarına finansal konularda iyi örnekler sunarak ve konuşarak onların finansal bilgi ve tutumlarını geliştirmeye destek olabilir.

- ❖ Cinsiyet ve Demografik Farklılıkları Dikkate Alma: Cinsiyet, eğitim düzeyi, aile geliri gibi demografik faktörlerin gençlerin finansal davranışları üzerindeki etkileri dikkate alınmalıdır. Eğitim ve destek programları bu farklılıkları göz önünde bulundurarak tasarlanmalıdır.
- ❖ Kapsayıcı Eğitim Yaklaşımı: Farklı lise türlerinde öğrenim gören gençlerin farklı ihtiyaçları olabilir. Bu nedenle, finansal okuryazarlık eğitimi kapsayıcı bir yaklaşımla tasarlanmalı ve çeşitli öğrenci profillerini hedeflemelidir.
- ❖ Toplumsal Farkındalık Oluşturma: Kamuoyunu, finansal okuryazarlığın ve sağlıklı finansal davranışların önemine yönlendiren kampanyalar ve etkinlikler düzenlemek, gençlerin ve ailelerin farkındalığını artırabilir.

Sonuç olarak, bu araştırma, gençlerin finansal sosyalizasyonunun ve bilginin, sağlıklı finansal davranışlar üzerindeki etkilerini anlamak için önemli bir adım sunmaktadır. Bu bulgular, eğitim kurumları, aileler ve toplumun, gençlerin finansal geleceklerini şekillendirmede daha aktif ve bilinçli bir rol oynamalarını teşvik etmek için kullanılabilir.

KAYNAKLAR

- AbdulRahman, M., Babangida, M. M. and Alex, A. A. (2018). Financial Literacy and Poverty Management of Low Income Earners in Nigeria. *Frontiers of Knowledge Journal Series*, 1(3), 1-20.
- Agarwalla, SK., Barua, S., Jacob, J. and Varma, JR. (2012). A survey of Financial Literacy among Students, Young Employees and the Retired in India. *Indian Institute of Management Ahmedabad*, 1-32.
- Akbulut, Y. (2010). *Sosyal bilimlerde SPSS uygulamaları* (İ. k. yayıncılık Ed.).
- Alkaya, A., ve Yağlı, İ. (2015). Finansal Okuryazarlık-Finansal Bilgi, Davranış Ve Tutum: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi İİBF Öğrencileri Üzerine Bir Uygulama. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(40), 588.
- Almenberg, J. and Dreber, A. (2012), "Gender, Stock Market Participation and Financial Literacy", *SSSE/EFI Working Paper Series in Economics and Finance*, No.737.
- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S., ve Yıldırım, E. (2012). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri SPSS uygulamalı* (S. yayıncılık Ed.).
- Askar, MW., Bazoumana, O. and Zhang, Y-F. (2020). *Financial Literacy and Poverty Reduction: The Case of Indonesia*.
- Aslan, H. (2015). "Sosyalizasyonun Bir Bileşeni Olarak Sanat ve Sanat Eğitiminin Rasyonellik Görünümü", *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, cilt 4, sayı 1, ss.235-248.
- Awais, M., Laber, MF., Rasheed, N. and Khursheed, A. (2016). Impact of financial literacy and investment experience on risk tolerance and investment decisions: Empirical evidence from Pakistan. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 6, 1.
- Aypay, A. (2021). *Yükseköğretimde 21. Yy Becerileri*. Nobel.
- Barış, S. (2016), Finansal Okuryazarlık ve Bütçeleme Davranışı: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma. *TESAM Akademi Dergisi*, 3(2).
- Barmaki, N. (2015), "Üniversite Öğrencilerinin Finansal Okuryazarlık Düzeylerini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma: Hacettepe Üniversitesi Örneği", Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Baysa, E., ve Karaca, S. S. (2016). Finansal okuryazarlık ve banka müşteri segmentasyonları üzerine bir uygulama. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (71), 109-126.
- Bekçi, İ. ve Alkan, H. (2009). Finansal Bilgi Sisteminin Hisse Senetlerine Yatırım Kararları Üzerine Etkisi: İMKB’de Bir Uygulama. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(3), 1- 20.
- Bell, CJ., Gorin, D. R. and Hogarth, JM., (2009). "Does Financial Education Affect Soldiers" Financial Behavior? Networks Financial Institute Working Paper.

- Bisin, A. and Verdier, T. (2010). *The Economics of Cultural Transmission and Socialization*, In *Handbook of Social Economics*, Amsterdam and San Diego: Elsevier, North-Holland, Volume 1A.
- Bowen, C. F. (2002). Financial knowledge of teens and their parents. *Financial Counseling and Planning*, 13(2), 93–101.
- Bower, J. B. and Welke, W. R. (1968). *Financial Information Systems Selected Readings*. Houghton Mifflin Company.
- Bower, J. B., Schlosser, R. E., and Zlatkovich, C. T. (1969). Financial information systems; theory and practice.
- Bölükoğlu. İ. ve Birgili. E. (1992). Finansal Bilgi Sisteminin Modern İşletme Yönetimindeki Rolü ve Önemi, *D.E.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi*, 7(1), 63-75.
- Bryman, A. (2004). Encyclopedia of social science research methods. *Encycl. Soc. Sci.*
- Bucher-Koenen, T. (2009). Financial literacy and private old-age provision in Germany—Evidence from SAVE 2008.
- Bumcrot, C. B., Lin, J., & Lusardi, A. (2011). The geography of financial literacy.
- Cansever, D. (2020), *Finansal sosyalizasyon süreçlerinin kadın girişimcilerin finansal okuryazarlığı üzerindeki rolü* (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Cansever, D., & KIZILDAĞ, D. (2021). Kadın girişimcilerin finansal sosyalizasyonu ve finansal okuryazarlığı üzerine İzmir ilinde bir araştırma. Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 14(3), 881-905.
- Capuano, A. and Ramsay, I. (2011). What causes suboptimal financial behaviour? An exploration of financial literacy, social influences and behavioural economics. An Exploration of Financial Literacy, Social Influences and Behavioural Economics (March 23, 2011). *U of Melbourne Legal Studies Research Paper*, 540.
- Chen, H. and Volpe, RP. (1998). An analysis of personal financial literacy among college students. *Financial services review*, 7, 2, 107-28.
- Chen, H., & Volpe, R. P. (2002). Gender differences in personal financial literacy among college students. *Financial services review*, 11(3), 289-307.
- Cole, S. A., Sampson, T. A., and Zia, B. H. (2009). *Financial literacy, financial decisions, and the demand for financial services: evidence from India and Indonesia* (pp. 09-117). Cambridge, MA: Harvard Business School.
- Cole, S., Sampson, T. and Zia, B. (2011). Prices or knowledge? What drives demand for financial services in emerging markets? *The journal of finance*, 66, 6, 1933- 67.
- Commission Of The European Communities, (CTEC) (2007). ‘Communication From The Commission Financial Education’. <https://eur->

lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0808:FIN:EN:PDF, (Erişim Tarihi: 17.01.2023).

- Coşkun, S. (2016). Üniversite öğrencilerinin finansal davranış ve tutumlarının belirlenmesi: Finansal okuryazarlık algıları üzerine bir araştırma. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5, 7, 2247-58.
- Crossan, D., Feslier, D., & Hurnard, R. (2011). Financial literacy and retirement planning in New Zealand. *Journal of Pension Economics & Finance*, 10(4), 619-635.
- Cummings, S. and Taebel, D. (1978). “The Economic Socialization of Children: A NeoMarxist Analysis”, *Social Problems*, cilt 26, ss.198-210.
- Çam, A.V. ve Barut, A. (2015). Finansal Okuryazarlık Düzeyi ve Davranışları: Gümüşhane Üniversitesi Ön Lisans Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma. *Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi*, (7), 63-70.
- Çopur, Z., & Gutter, M. S. (2011). Financial Socialization of College Students: A Comparison of University Students in Ankara and Florida/Üniversite Öğrencilerinin Finansal Sosyalizasyonu: Ankara ve Florida'daki Öğrenciler Arasında Bir Karşılaştırma. *Sosyoekonomi*, (2), 161.
- Dağdelen, T. (2017). *Finansal okuryazarlık düzeyinin belirlenmesi ve Aydın ilindeki serbest muhasebeci mali müşavirler üzerine bir uygulama* (Master's thesis, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Danes, S. M. (1994). “Parental Perceptions of Children’s Financial Socialization”, *Financial Counseling and Planning*, cilt 5, ss.127-149.
- Danes, S. M. and Haberman, H. (2007). “Teen Financial Knowledge, Self-Efficacy, And Behavior: A Gendered View”. *Journal of Financial Counseling and Planning*, 18(2).
- Danes, S. M. and Yang, Y. (2014). “Assessment of The Use of Theories Within The Journal of Financial Counseling and Planning and The Contribution of The Family Financial Socialization Conceptual Model”, *Journal of Financial Counseling and Planning*, cilt 25, sayı 1, ss.53–68.
- Daştan. A. (2009). Ekonomik Kriz Dönemlerinde Muhasebe Bilgi Sisteminin İşletmelerdeki Rolü ve Kriz Yönetimine Katkısı. *Muhasebe ve Denetime Bakış*, Sayı 28, 57-72.
- Demirkıran, T. (2019). *Kırıkkale Üniversitesi öğrencilerinin finansal okuryazarlık düzeylerini belirlemeye yönelik araştırma* (Master's thesis, Kırıkkale Üniversitesi).
- Dew, J., & Xiao, J. J. (2011). The financial management behavior scale: Development and validation. *Journal of Financial Counseling and Planning*, 22(1), 43.
- Dinç. E. ve Abdioğlu. H. (2009). İşletmelerde Kurumsal Yönetim Anlayışı ve Muhasebe Bilgi Sistemi İlişkisi: İMKB-100 Şirketleri Üzerine Ampirik Bir Araştırma. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(21), 157-184.

- Doğan, M., ve Faikoğlu, S. (2016). *Davranışsal Finans ve Finansal Okuryazarlık*. Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa.
- Drever, A. I., Odders-White, E., Kalish, C. W., Else-Quest, N. M., Hoagland, E. M., & Nelms, E. N. (2015). Foundations of financial well-being: Insights into the role of executive function, financial socialization, and experience-based learning in childhood and youth. *Journal of Consumer Affairs*, 49(1), 13-38.
- Durmuşkaya, S., ve Kavas, Y. (2018). Akademik gelişim ve finansal okuryazarlık arasındaki ilişkinin tespiti üzerine bir araştırma. *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 25(3), 925-939.
- Educational Research and Practice, Sense Publishers, Rotterdam / Boston /
- Er, B., & Taylan, A. E. (2017). Lise Öğrencilerinin Finansal Okuryazarlık Düzeylerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma. *Sosyal Bilimler Enstitüsü-Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(14).
- Erdoğan, İ. (2012). *Pozitivist metodoloji ve ötesi: Araştırma Tasarımları* (A. Yayıncılık Ed.). Ankara: Anı yayıncılık.
- Erdoğan, M. (2008). Bankacılık Sektöründe Asimetrik Bilgi: Sorunlar ve Çözüm Önerileri, Dumlupınar Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 20, Nisan. 1-20.
- Ergün, B., Şahin, A. & Ergin, E. (2014). Finansal Okuryazarlık: İşletme Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 847-864.
- Fan, L., & Chatterjee, S. (2019). Financial socialization, financial education, and student loan debt. *Journal of Family and Economic Issues*, 40(1), 74-85.
- Fernandes, D., Lynch Jr, J. G. and Netemeyer, R. G. (2014), "Financial literacy, financial education, and downstream financial behaviors", *Management Science*, 60(8), 1861-1883.
- Fettahoğlu, S. (2015). Hane halkının finans eğitimi ve finansal okuryazarlık düzeyleri üzerine Kocaeli’nde bir araştırma. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (67), 101-116.
- FIELD, (2011). *Facilitating Client Protection, Financial Literacy, and Consumer Awareness*, Expanding Access to Sustainable Finance in the West Bank and Gaza, https://www.fhi360.org/sites/default/files/media/documents/FIELD%20Brief%20No%2016_Facilitating%20Client%20Protection,%20Financial%20Literacy,%20and%20Consumer%20Awareness.pdf, (Erişim Tarihi: 17.01.2023).
- Financial Literacy: The Role of Financial Socialization Agents, Financial Experiences, and Money Attitudes in Shaping Financial Literacy Among South Korean Youth”, *Journal of Adolescence*, cilt 35, sayı 4, ss.1-12.

- FODER. (2019), *Türkiye Finansal Okuryazarlık Araştırması II. Dönem Raporu*. <https://www.fo-der.org/finansal-okuryazarlik-2019/>, (Erişim Tarihi: 16.01.2023).
- Fornero, E. and Monticone, C., (2011). Financial literacy and Pension Plan Participation in Italy. *Journal of Pension Economics & Finance*, 10, 4, 547-64.
- Gallery, G., Gallery, N. (2010). Rethinking financial literacy in the aftermath of the global financial crisis. *Griffith Law Review*, 19, 1, 30-50.
- GARRISON, S. (2010). "Gender Differences in Financial Socialization and Willingness to Take Financial Risks", (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), University of Florida
- Glenn, E. C. (2018). "*The Influence of Financial Socialization on Young Adults*", (Doktora Tezi), Personal Financial Planning College of Human Ecology, Kansas State University.
- Goetz, J. W., Cude, B. J., Nielsen, R. B., Chatterjee, S., & Mimura, Y. (2011). College-based personal finance education: Student interest in three delivery methods. *Journal of Financial Counseling and Planning*, 22(1).
- Gökmen, H. (2011). *Finansal okuryazarlık* (Vol. 43). Hiperlink Eğit. İlet. Yay. San. Tic. ve Ltd. Sti.
- Gönen, E. ve Özmete, E. (2007) "*Finansal Refah: Finansal Yönetim Sürecinden Duyulan Tatmin, Finansal Davranışlar ile Öz-Saygı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*" S 58.
- Görgünbaran, A. (2008). Yaşlılıkta sosyalizasyon ve yaşam kalitesi. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 1(2), 86-97.
- GREENFIELD, C. WILLIAMS, P. (2007). "Financialization, Finance Rationality and The Role of Media in Australia", *Media Culture and Society*, cilt 29, sayı 3, ss.415-433.
- Grinstein-Weiss, M., Spader, J. S., Yeo, Y. H., Key, C. C., and Freeze, E. B. (2012). Loan performance among low-income households: Does prior parental teaching of money management matter?. *Social Work Research*, 36(4), 257-270.
- Grohmann, A., Kouwenberg, R. and Menkhoff, L. (2015), "Childhood roots of financial literacy"., *Journal of Economic Psychology*, 51,114-133.
- Gudmunson, C. G., Danes S. M. (2011). "Family Financial Socialization: Theory and Critical Review", *Journal of Family and Economic Issues*, cilt 32, sayı 4, ss.644- 667.
- Gutter, M., Copur, Z., and Garrison, S. T. (2009). Which students are more likely to experience financial socialization opportunities? Exploring the relationship between financial behaviors and financial well-being of college students. *Networks Financial Institute Working Paper*, (2009-WP), 07.

- Gündoğdu, A. (2016). *Finansal Piyasalar ve Kurumlar*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Gündoğdu, A. (2018). *Finansın Temel Teorileri*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Gündoğdu, A. (2020). *Herkese Göre Finans*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Habschick, M., Seidl, B., and Evers, J. (2007). Survey of financial literacy schemes in the EU27. *VT Markt/2006/26H-Final Report, Hamburg*.
- Hall, K. (2008). *The Importance of Financial Literacy*. Reserve Bank Of Australia.
- Hayta, A. B. (2011). *Aile finans sistemi ilişkileri: finansman yönetimi, finansal okuryazarlık, finansal eğitim*.
- Hewett, W.W. (1925). The Definition of Income. *The American Economic Review*, 15(2), 239-246.
- HIRA, T. K., SABRI, M. F., LOIBL, C. (2013). “Financial Socialization’s Impact on Investment Orientation and Household Net Worth”, *International Journal of Consumer Studies*, cilt 37, sayı 1, ss.29-35
- Hira, T. K. (1997) “Financial Attitudes, Beliefs And Behaviours: Differences By Age”, *Journal of Consumer Studies and Home Economics* 21, s. 271.
- Horzum, M. B., Ayaş, T., & Padır, M. (2017). Beş Faktör Kişilik Ölçeğinin Türk Kültürüne Uyarlanması Adaptation of Big Five Personality Traits Scale to Turkish Culture. *Sakarya University Journal of Education*, 398-408.
- ING. (2021). *Türkiye'nin Tasarruf Eğilimleri Araştırması: 2021 / 2. Çeyrek Raporu*. <http://www.tasarrufegilimleri.com/Docs/2021-2-ceyrek.pdf>, (Erişim Tarihi: 16.01.2023). İstanbul.
- Jappelli, T. (2010). Economic literacy: An International Comparison. *The Economic Journal*, 120, 548, F429-F51.
- Jennings, J. E. and McDougald, M. S. (2007). Work-family interface experiences and coping strategies: Implications for entrepreneurship research and practice. *Academy of management review*, 32(3), 747-760.
- John, D. R. (1999). “Consumer Socialization of Children: A Retrospective Look at Twenty-Five Years of Research”, *The Journal of Consumer Research*, cilt 26, sayı 3, ss.183-213.
- Johnson, E. and Sherraden, M. S. (2007). “From Financial Literacy to Financial Capability Among Youth”, *Journal of Sociology and Social Welfare*, cilt 34, sayı 3, ss.119-145.
- Jorgensen, B. L., Rappleyea, D. L., Schweichler, J. T., Fang, X., & Moran, M. E. (2017). The financial behavior of emerging adults: A family financial socialization approach. *Journal of Family and Economic Issues*, 38, 57-69.
- Jorgensen, B., & Savla, J. (2010). Financial literacy of young adults: The importance of parental socialization.

- Kaderli, Y. (2016). Güney Ege Kalkınma Ajansı. TR32 Bölgesinde Finansal Okuryazarlık Düzeyinin Belirlenmesi ve Geliştirilmesine Yönelik Çözüm Önerileri. *Adnan Menderes Üniversitesi Vakfı (ADVAK)*, 13-32.
- Kasapoğlu, A., Fatime, F., Gökçe, B., Çetin B. O., Kaya Ç. N., Baran G. A., Odabaşı, Y. Z., Turhanoğlu K. A., Ayan, D., Turan, F. (2012). *Aile Sosyolojisi*, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi, 3. Baskı.
- Kempson, E. (2009). *Framework for the development of financial literacy baseline surveys: A first international comparative analysis*, OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions, https://www.researchgate.net/publication/46456766_Framework_for_the_Development_of_Financial_Literacy_Baseline_Surveys_A_First_International_Comparative_Analysis, (Erişim Tarihi: 17.01.2023).
- Khine Myint Swe (2013), Application of Structural Equation Modeling in
- Kılıç, Y. (2016). “*Finansal Okuryazarlık ve Finansal Refahın Belirleyicileri: Gaziantep ve Çevre İlleri İçin Yapısal Eşitlik Modeli Uygulaması*”, (Doktora Tezi), İşletme Anabilim Dalı, Gaziantep Üniversitesi.
- Kim, J. H., & Torquati, J. (2019). Financial socialization of college students: Domain-general and domain-specific perspectives. *Journal of Family and Economic Issues*, 40(2), 226-236.
- Klapper, LF., Lusardi, A. ve Panos, GA. (2012). *Financial literacy and the financial crisis*, National Bureau of Economic Research.
- Koenen, T.B. and Lusardi, A. (2011), “Financial Literacy and Retirement Planning in Germany”, *Mannheim Research Institute for the Economics of Aging*, N.239, p.5-19.
- Lanz, M., Sorgente, A., & Danes, S. M. (2020). Implicit family financial socialization and emerging adults’ financial well-being: A multi-informant approach. *Emerging Adulthood*, 8(6), 443-452.
- Laopodis, N.T. (2020). *Understanding Investments: Theories and Strategies*. Routledge New York.
- Lassarre, D., & Roland-Levy, C. (1989). Understanding children’s economic socialization. In *Understanding economic behaviour* (pp. 347-368). Springer, Dordrecht.
- Lee, J. C. and Mortimer, J. T. (2009). “Family Socialization, Economic Self- Efficacy, and The Attainment of Financial Independence in Early Adulthood”, *Longitudinal and Life Course Studies*, cilt 1, sayı 1, ss.45-62.
- Letkiewicz, J. C., Lim, H., Heckman, S. J., & Montalto, C. P. (2019). Parental financial socialization: Is too much help leading to debt ignorance among college students?. *Family and Consumer Sciences Research Journal*, 48(2), 149-164.
- Li, X., Curran, M. A., LeBaron, A. B., Serido, J., & Shim, S. (2020). Romantic attachment orientations, financial behaviors, and life outcomes among

- young adults: A mediating analysis of a college cohort. *Journal of Family and Economic Issues*, 41(4), 658-671.
- Lusardi, A. (2008). Household Saving Behavior: The Role of Financial Literacy, Information and Financial Education Programs. *Dartmouth College and NBER*, 1-43.
- Lusardi, A. and Mitchell, OS. (2007). Baby Boomer retirement security: The roles of planning, financial literacy, and housing wealth. *Journal of monetary Economics*, 54, 1, 205-24.
- Lusardi, A., & Mitchell, O. S. (2011). Financial literacy and retirement planning in the United States. *Journal of pension economics & finance*, 10(4), 509-525.
- Lusardi, A., Mitchell, O. S. and Curto, V. (2010), "Financial literacy among the young", *Journal of Consumer Affairs*, 44(2), 358-380.
- Mason, C. (2003). *Conceptualising Financial Literacy; An Ethnographic Study of School Governors*. Loughborough University.
- Mireku, K., (2015). *Financial Literacy Among University Students: Evidence from Ghana*.
- Mudzingiri, C., (2021). The impact of financial literacy on risk seeking and patient attitudes of university students. *Development Southern Africa*, 38, 5, 845-61.
- Munohsamy, T. (2015). *Personal Financial Managemen. Institut Teknologi Brunei*. <https://www.researchgate.net/publication/279198054>, (Erişim Tarihi: 17.01.2023).
- NEFE. (2019). *Annual Report 2019*. <https://www.nefe.org/impact/NEFE-AnnualReport.pdf>, (Erişim Tarihi: 16.01.2023).
- OECD and Development Staff. (2005). *Improving financial literacy: Analysis of issues and policies*. Organisation for Economic Co-operation and Development.
- OECD, (2011). *Measuring Financial Literacy: Core Questionnaire in Measuring Financial Literacy: Paris: Questionnaire and Guidance Notes for Conducting an Internationally Comparable Survey Of Financial Literacy*.
- Okumuş, E. (2014). "Din ve Sosyalleşme", *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, cilt 9, sayı 11, ss.429- 454.
- Öner, A. *Finansal bilgi düzeyinin finansal başarısızlık üzerindeki etkinliğinin analizi: Erzincan ili KOBİ yöneticileri üzerinde bir uygulama* (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Özbek, A. & Aydın, A. (2021). Finansal Okuryazarlığın Gelişiminde Finansal Sosyalizasyon Temelli Bir Model Önerisi. *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi* , 5 (4) , 1342-1349 . DOI: 10.47525/ulasbid.1000960

- Özbek, A. (2019). Bireylerin Finansal Davranış Boyutlarını Etkileyen Sosyalizasyon Ajanlarının Tespiti: Gümüşhane Meslek Yüksekokulu Öğrencilerine Yönelik Bir Uygulama. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 27-38.
- Özdamar, K. (2013). *Paket Programlar ile İstatistiksel Veri Analizi*. Eskişehir: Nisan Kitabevi.
- Özel, E. ve Zelyurt, H. (2016). “Anne Baba Eğitiminin Aile Çocuk İlişkilerine Etkisi”, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, sayı 36, ss.9-34.
- Özer, P., Özmen, Ö. N., ve Saatçioğlu, Ö. Y. (2004). *Bilgi yönetiminin etkililiğinde kilit bir faktör olarak bilgi işçileri ve insan kaynakları yönetiminin farklılaşan özellikleri*, <http://acikerisim.deu.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/20.500.12397/5521/6.1%20ozer-ozmen-saatcioglu.pdf?sequence=1>, (Erişim Tarihi: 17.01.2023).
- Özkan, F. N. A. (2017). Bir sosyalleşme aracı olarak kuran kursları. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 65-82.
- PACFL. (2008), *President’s Advisory Council on Financial Literacy*. Annual Report to the President, USA.
- Pahnke, L., & Honekamp, I. (2010). Different effects of financial literacy and financial education in Germany.
- Parke, R. D., Buriel, R. (1998). *Socialization in The Family: Ethnic and Ecological Perspectives*, See Eisenberg & Damon, *Handbook of Child Psychology*, Social, Emotional and Personality Development, New York: Wiley, 3. Baskı.
- PAYNE, S. H., YORGASON, J. B., DEW, J. P. (2013). “Spending Today or Saving For Tomorrow: The Influence of Family Financial Socialization on Financial Preparation For Retirement”, *Journal of Family and Economic*, cilt 35, sayı 1, ss.106-118.
- PENG, T. C. M., BARTHOLOMUE, S., FOX, J. J., CRAVENER, G. (2007). “The Impact of Personal Financial Education Delivered in High School and College Courses”, *Journal of Family and Economic Issues*, cilt 28, sayı 2, ss.265-284.
- Poyraz, E. (2005). Küresel Finansal Yönetimde, Kurumsal Finans Kavramı ve Önemi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (28), 153-159.
- Rea, J. K., Danes, S. M., Serido, J., Borden, L. M., & Shim, S. (2019). “Being able to support yourself”: Young adults’ meaning of financial well-being through family financial socialization. *Journal of Family and Economic Issues*, 40(2), 250-268.
- Remund, D. (2010). Financial Literacy Explicated: The Case for a Clearer Definition in an Increasingly Complex Economy. *The Journal of Consumer Affairs*, (2010), 276-295. *Res. Methods*, 1143-1144.

- Sabri, M. F., Gudmunson, C. G., Griesdorn, T. S., & Dean, L. R. (2020). Influence of family financial socialization on academic success in college. *Journal of Financial Counseling and Planning*.
- Sancak, S. (2019). *Üniversite öğrencilerinde finansal okuryazarlık araştırması: Gümüşhane Üniversitesi örneği* (Master's thesis, Gümüşhane Üniversitesi).
- Sarıgül, H. (2015). Finansal okuryazarlık tutum ve davranış ölçeği: geliştirme, geçerlik ve güvenirlik. *Journal of Management and Economics Research*, 13(1), 200-218.
- Satoğlu, S. (2014). *Bireysel yatırımcıları koruma aracı olarak finansal okuryazarlık ve Türkiye uygulaması*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü Bankacılık Anabilim Dalı, İstanbul.
- Scheresberg, C. (2013). "Financial Literacy and Financial Behavior Among Young Adults: Evidence and Implications", *Numeracy*, cilt 6, sayı 2, ss.1-21.
- Schuchardt, J., Hanna, S. D., Hira, T. K., Lyons, A., Palmer, L., & Xiao, J. J. (2009). Financial literacy and education research priorities. *Journal of Financial Counseling and Planning*, 20(1).
- Sekaran, U., & Bougie, R. (2016). *Research methods for business: A skill building approach*: John Wiley & Sons.
- Sevim, N., Temizel, F., ve Sayılır, Ö. (2012). The effects of financial literacy on the borrowing behaviour of Turkish financial consumers. *International Journal of Consumer Studies*, 36(5), 573-579.
- Sherkat, D. E. (2013). "Dini Sosyalleşme: Etki Kaynakları ve Araçların Etkileri", Çeviren Güngör, Ö., *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, cilt 8, sayı 3, ss.279-297.
- Sherraden, M. S. (2010). "Financial Capability: What Is It, and How Can It Be Created?", Csd Working Papers, No. 10-17, St. Louis, Mo, Oxford University Press.
- Shim, S., Barber, B. L., Card, N. A., Xiao, J. J., and Serido, J. (2010). Financial socialization of first-year college students: The roles of parents, work, and education. *Journal of youth and adolescence*, 39(12), 1457-1470.
- Shim, S., Serido, J., Tang, C., & Card, N. (2015). Socialization processes and pathways to healthy financial development for emerging young adults. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 38, 29-38.
- Shim, S., Xiao, J., Barber, B., & Lyons (2009). A. Pathways to life success: A model of financial well-being for young adults. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 30, 708 -723.
- Sirsch, U., Zupančič, M., Poredoš, M., Levec, K., & Friedlmeier, M. (2020). Does parental financial socialization for emerging adults matter? The case of Austrian and Slovene first-year university students. *Emerging Adulthood*, 8(6), 509-520.

- SOHN, S. H., JOO, S. H., GRABLE, J. E., LEE, S., KIM, M. (2012). "Adolescents' Solheim, C. A., Zuiker, V. S., and Levchenko, P. (2011). Financial socialization family pathways: Reflections from college students' narratives. *Family Science Review*, 16(2), 97-112.
- Sürmeli. F. (1977). *Sistem Yaklaşımı Açısından Finansal Bilgi Sistemi ve Maliyet Muhasebesi Alt Sistem Uygulaması*, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Doktora Tezi, Eskişehir.
- Sürmeli. F. (1996). *Muhasebe Bilgi Sistemi*, Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları, No: 115.
- Şakrak. M. (1999). Kriz Döneminde Muhasebe Bilgi Sisteminin Rolü, *Muhasebe-Finans Araştırma ve Uygulama Dergisi*. Yıl 8, Sayı 10, 43-58.Taipei.
- TBB Risk Merkezi. (2021). *Risk Merkezi Aylık Bülteni*: <https://www.riskmerkezi.org/tr/istatistikler/23>, (Erişim Tarihi: 16.01.2023).
- TCKB. (2014). *2015 Yılı Programı*. Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Bakanlığı. Ankara.
- TCMB. (2020). 100 Soruda Merkez Bankacılığı, <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/2d9f2c1d-18eb-4124-8fd9-a4ea189a24ad/100+Soruda+TCMB+web.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-2d9f2c1d-18eb-4124-8fd9-a4ea189a24ad-mR8fxaz>, (Erişim Tarihi: 16.01.2023).
- TDK. (2011). *İktisat Terimleri Sözlüğü*. TDK Yay., Ankara.
- Tekin. A. ve Parlakkaya. R. (2009). "Tümleşik Bilgi Sistemleri ve Muhasebe Bilgi Sistemi", http://www.ceterisparibus.net/yeniekonomi/bilgi_ekonomisi.htm, (Erişim Tarihi: 17.01.2023).
- The Economist, (2008), "Financial Literacy: Getting it Right on the Money" 3 Nisan 2008.
- Uslu, K. Z., Arslan, A., Çağlayandereli, M., (2017). "Medya Dünyasının Değişen Birey, Toplum, Kültür İlişkileri", Herkes İçin İletişim, https://www.researchgate.net/profile/Mustafa-Caglayandereli/publication/321860226_Medya_Dunyasinin_Degisen_Birey_Toplum_Kultur_Iliskileri/links/5a356f73a6fdcc769fd49b19/Medya-Duenyasinin-Degisen-Birey-Toplum-Kueltuer-Iliskileri.pdf (Erişim Tarihi: 16.01.2023).
- Uslu. H. & Bekçi. İ. (2001). Bireysel Yatırımcılar Açısından Finansal Bilgi Sistemin Sermaye Piyasasında Etkinliğinin Analizi, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(1), 67-79.
- Uzunsakal, E. & Yıldız, D. (2018). Alan araştırmalarında güvenilirlik testlerinin karşılaştırılması ve tarımsal veriler üzerine bir uygulama. *Uygulamalı Sosyal Bilimler Dergisi* , 2 (1) , 14-28 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/iuusbdi/issue/38311/399621>

- Van R., M., Lusardi, A. and Alessie, R. (2011). Financial literacy and stock market participation. *Journal of Financial economics*, 101, 2, 449-72.
- Ward, S. (1974). "Consumer Socialization", *Journal of Consumer Research*, cilt 1, sayı 2, ss.1-16.
- Weston, J. F., (1975). *Managerial Finance*. London: The Dryden Press.
- Willis, L.E. (2008), "Evidence and Ideology in Assessing the Effectiveness of Financial Literacy Education", University of Pennsylvania Law School, N.4.
- Worthington, A. C., (2006). Predicting Financial Literacy in Australia. *Financial Services Review*, 15(1), 59-79.
- Xiao, J. J. (2008). Applying behavior theories to financial behavior. In *Handbook of consumer finance research* (pp. 69-81). Springer, New York, NY.
- Yardımcıoğlu, M., ve Yörük, A. (2016). Türkiye'deki Finansal Okuryazarlığın ve Finansal Farkındalığın Durumu. *Journal Of Accounting And Taxation Studies*, 9(2), 173-207.
- Yıldırım, D., ve Özbek, A. (2021). Erken dönem ekonomi eğitimi ve finansal sosyalizasyonun finansal okuryazarlık düzeyine etkisi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(2), 694-710.
- Yıldız, G. (2019). *Davranışsal iktisat perspektifinden finansal okuryazarlık düzeyinin analizi: Üniversite öğrencileri üzerine bir uygulama* (Master's thesis, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Yılmaz, V. & Dalbudak, Z. İ. (2018). Aracı değişken etkisinin incelenmesi: Yüksek hızlı tren işletmeciliği üzerine bir uygulama. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi* , 14 (2) , 517-534 . DOI: 10.17130/ijmeb.2018239946
- Zhu, A. Y. F. (2019). School financial education and parental financial socialization: Findings from a sample of Hong Kong adolescents. *Children and Youth Services Review*, 107, 104532.

EKLER

Ek 1. Anket Formu

ANKET FORMU

Araştırmacı:	Galip KÖSE Samsun Ondokuzmayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı Muhasebe ve Finansman Tezli Yüksek Lisans Programı.
Tez Danışmanı:	Dr. Öğretim Üyesi Durmuş YILDIRIM Samsun Ondokuzmayıs Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Ana Bilim Dalı Doç. Dr. Mesut DOĞAN Aydın Kocatepe Üniversitesi Bayat Meslek Yüksek Okulu
Açıklama:	Bu anket formu Ondokuzmayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nde yürütülmekte olan yüksek lisans tez çalışması için oluşturulmuştur. Anketin amacı; Samsun ilinde öğrenim gören lise öğrencilerinde, finansal sosyalizasyon süreçlerinin öğrencilerin finansal okuryazarlık düzeylerindeki etkisini saptamak. Anket kapsamında vereceğiniz (adı-soyadı vb.) tüm bilgiler Kişisel Verilerin Korunması Kanunu'na uygun şekilde saklanacak, e-posta adresleri alınmayacak ve toplanan bilgiler üçüncü şahıslarla hiçbir şekilde paylaşılmayacaktır. Sizlerden edinilecek bilgiler tamamen bilimsel amaçlı kullanılacaktır. Katkılarınız bizim için önemlidir. Şimdiden değerli katkılarınızdan dolayı teşekkür ederiz.
İletişim:	Venaksira@gmail.com

Lütfen size en uygun cevabı işaretleyiniz.	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	Soru sıra no:
1-) Ailem mali meselelerini benimle tartışır.	☐	☐	☐	☐	☐	1
2-) Ailem bana tasarrufun öneminden bahseder.	☐	☐	☐	☐	☐	2
3-) Ailem bana akıllı bir tüketici olmayı öğretir.	☐	☐	☐	☐	☐	3
4-) Ailem bana kredi kartını uygun bir şekilde kullanmayı öğretir.	☐	☐	☐	☐	☐	4
5-) Aile ortamında iyi bir kredi notunun nasıl oluşturulacağı tartışılır.	☐	☐	☐	☐	☐	5
6-) Ailem/ebeveynlerim aylık giderlerin takibini düzenli bir şekilde yapar.	☐	☐	☐	☐	☐	6
7-) Ailem/ebeveynlerim bütçe ve gelirlerine uygun harcama yapar.	☐	☐	☐	☐	☐	7
8-) Ailem/ebeveynlerim kredi kartı borçlarını her ay zamanında ve tam olarak öder.	☐	☐	☐	☐	☐	8
9-) Ailem/ebeveynlerim gelecek için her ay belli bir miktar tasarruf eder.	☐	☐	☐	☐	☐	9
10-) Ailem/ebeveynlerim uzun vadeli finansal amaçları için düzenli olarak yatırım yapar.	☐	☐	☐	☐	☐	10
11-) Arkadaşım/arkadaşlarım aylık giderlerin takibini düzenli bir şekilde yapar.	☐	☐	☐	☐	☐	11
12-) Arkadaşım/arkadaşlarım bütçesi veya geliri dâhilinde harcama yapar.	☐	☐	☐	☐	☐	12
13-) Arkadaşım/arkadaşlarım kredi kartı borçlarını her ay zamanında ve tam olarak öder.	☐	☐	☐	☐	☐	13
14-) Arkadaşım/arkadaşlarım gelecek için her ay belli bir miktar tasarruf eder.	☐	☐	☐	☐	☐	14
15-) Arkadaşım/arkadaşlarım uzun vadeli finansal hedeflere düzenli olarak yatırım yapar.	☐	☐	☐	☐	☐	15
16-) Finansal kararlar verirken ailemin benzer durumlarda yaptıklarına bakıyorum.	☐	☐	☐	☐	☐	16
17-) Parayı yönetmek söz konusu olduğunda, rol modelim olarak aileme bakırım.	☐	☐	☐	☐	☐	17
18-) Mali/ekonomik sorunlar olduğunda, ailemin en iyi şekilde tavsiye vereceğini düşünüyorum.	☐	☐	☐	☐	☐	18
19-) Konu "parayı yönetmek" olduğunda ailemin benim üzerimde olumlu bir etkisi vardır.	☐	☐	☐	☐	☐	19
20-) Bütçem/Gelirim dâhilinde harcama yaparım.	☐	☐	☐	☐	☐	20
21-) Gelecek için para biriktiriyorum.	☐	☐	☐	☐	☐	21
22-) Uzun vadeli finansal hedefler için yatırım yaparım.	☐	☐	☐	☐	☐	22
23-) Aylık gelir ve giderlerimin takibini yaparım.	☐	☐	☐	☐	☐	23
Lütfen aşağıdakilerden her birini ne sıklıkta gerçekleştirdiğinizi belirtiniz.	Asla	Nadiren	Bazen	Sıklıkla	Çok sık	
24-) Finans veya ekonomi ile ilgili kitap veya dergi okumak.	☐	☐	☐	☐	☐	24
25-) Finans veya ekonomi ile ilgili programları televizyondan takip etmek.	☐	☐	☐	☐	☐	25
26-) Finans veya ekonomi ile ilgili bir seminere katılmak.	☐	☐	☐	☐	☐	26
27-) Finans veya ekonomi ile ilgili sayfaları sosyal medyada (facebook, instagram, twitter) takip etmek.	☐	☐	☐	☐	☐	27
Lütfen size en uygun cevabı işaretleyiniz.	Çok zor	Zor	Kararsızım	Kolay	Çok kolay	
28-) "Para Yönetimi" konusunda belirlenmiş olan planlara bağlı kalabilirim.	☐	☐	☐	☐	☐	28

Arka sayfaya geçiniz.

Lütfen size en uygun cevabı işaretleyiniz.	Doğru	Yanlış	Fikrim Yok	
29-) Ürünlerin fiyatının artması insanların alım gücünü düşürür.	☐	☐	☐	29
30-) Kredi kartı sahibi sınırsız harcama yapabilir.	☐	☐	☐	30
31-) Türkiye'de tüm ürünlerde uygulanan KDV oranı %18 dir.	☐	☐	☐	31
32-) Türkiye'deki tüm bankalar aynı işlem ücretleri ile çalışırlar.	☐	☐	☐	32
33-) Resmi verilere göre ülkemizde şu an yıllık enflasyon oranı %60'ın altındadır.	☐	☐	☐	33
34-) Risk düzeyleri aynı olan iki projeden A projesi B projesinden daha fazla getiri sağlamaktadır. Dolayısıyla iki proje arasında B projesi seçilmelidir.	☐	☐	☐	34
35-) Varsayınız ki tasarruf hesabınızda 100 TL niz var ve faiz oranları yıllık %10. Paranızı hiç çekmediğiniz takdirde beş yıl sonra hesabınızda ne kadanzır olur? ☐ 110 TL den fazla ☐ Tam 110 TL ☐ 120 TL den az ☐ Fikrim yok				35
36-) Varsayınız ki tasarruf hesabınızda 100 TL niz var ve yıllık faiz oranı %20. Paranızı ve faizlerinizi hiç çekmediğiniz takdirde beş yıl sonunda hesabınızda ne kadar para birikir? ☐ 200 TL den fazla ☐ Tam 200 TL ☐ 200 TL den az ☐ Fikrim yok				36
37-) Varsayınız ki bir arkadaşınıza 100.000 TL miras kaldı. Eşine ise üç yıl sonra 100.000 TL miras kaldı. Bu durumda hangisi daha zengin olmuştur? ☐ Arkadaşım ☐ Eşi ☐ Aynı derecede zengindirler. ☐ Fikrim yok				37
38-) Varsayınız ki 2023 yılında geliriniz ve aynı zamanda mal/ürün fiyatları iki katına çıkacak. 2023 yılında gelirinizle ne kadarlık mal/hizmet satın almanız mümkün olacaktır? ☐ Bugünden fazla ☐ Aynı ☐ Bugünden az ☐ Fikrim yok				38
39-) Bir yatırımcı B firmasının hisse senedini satın aldığı anda aşağıdaki ifadelerden hangisi doğru olur? ☐ B firmasının bir kısmına sahip olur. ☐ B firmasına borç para vermiş olur. ☐ B firmasının borçlarından sorumlu olur. ☐ Hiçbiri ☐ Fikrim yok				39
40-) Bir yatırımcı parasını farklı varlıklar arasında dağıttığında parasını kaybetme riski..... ☐ Artar ☐ Azalır ☐ Aynı kalır ☐ Fikrim yok				40
41-) Aşağıdakilerden hangisi kredi derecenizi zedeleyebilir? ☐ Kredi ve borç geri ödemelerinizde gecikerseniz ☐ Bir işte çok uzun süre kalırsanız ☐ Bir yerde çok uzun süre yaşarsanız ☐ Alışverişlerinizde kredi kartınızı sık sık kullanırsanız. ☐ Fikrim yok				41
42-) ATM kartları hakkında aşağıdaki ifadelerden hangisi yanlış bir bilgidir? ☐ Hiçbir ücret ödmeden dünyanın her yerinde nakit çekebilirsiniz. ☐ ATM kartınızın olması için bankada hesabınızın olması gerekir ☐ Genellikle günün 24 saati nakit çekebilirsiniz. ☐ Bankadaki hesabınızla ilgili bilgiyi ATM den öğrenebilirsiniz. ☐ Fikrim yok				42
43-) Bir yatırım projesi için beklenen getiri oranı %15 tir. Yine projenin hesaplanan yatırım maliyeti ise ortalama %12 dir. Normal şartlarda bu yatırım projesi için kararnızı ne şekilde vermeniz gerekir? ☐ Yatırım yapılabilir ☐ Yatırım yapılmaz ☐ Fikrim yok				43

44-) Cinsiyetiniz?

☐ Kadın ☐ Erkek

45-) Öğrenim gördüğünüz lisenin konumu/yeri

☐ (Merkez İlçeler)

İlkadım
Atakum
Canik
Tekkeköy

☐ (Taşra İlçeleri)

Çarşamba, Ayvacık, Kavak
Terme, Asarcık, Havza
Vezirköprü, Alaçam, Lâdik
Bafra, Yakakent
Salıpazarı, Ondokuzmayıs

46-) Ailenizin yaklaşık aylık toplam geliri hangi aralıktadır?

☐ 5.500 TL ve altı ☐ 5.501 TL – 10.000 TL ☐ 20.001 TL ve üzeri
☐ 10.001 -15.000TL ☐ 15.001 TL- 20.000 TL

47-) Annenizin veya babanızın bitirdiği en yüksek okul derecesi nedir?

☐ İlkokul-Ortaokul ve altı ☐ Lise ☐ Ön lisans
☐ Lisans ☐ Yüksek lisans veya Doktora

48-) Hangi sınıfta öğrenim görüyorsunuz?

☐ 11 ☐ 12

49-) Aşağıdaki lise türlerinden hangisinde Eğitim-Öğrenim görmektesiniz?

☐ Anadolu Lisesi ☐ İmam Hatip Lisesi ☐ Meslek Lisesi ☐ Fen Lisesi

50-) Okuldaki genel başarı ortalamanız hangi puan aralığındadır?

☐ 0-49,99 ☐ 50-59,99 ☐ 60-69,99 ☐ 70-84,99 ☐ 85-100

Ek 2. Etik Kurulu Kararı

ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER ARAŞTIRMALARI ETİK KURUL KARARLARI

KARAR TARİHİ	TOPLANTI SAYISI	KARAR SAYISI
30.06.2022	6	2022-582

KARAR NO: Üniversitemiz Lisansüstü Eğitim Enstitüsü öğrencisi Galip KÖSE' nin Dr. 2022-582 Öğretim Üyesi Durmuş YILDIRIM 'ın "Lise Öğrencilerinde Finansal Sosyalizasyon. Samsun İline Yönelik Bir Uygulama" isimli yüksek lisans tezine ilişkin anket çalışmasını içeren 65356 sayılı dilekçesi okunarak görüşüldü.

Üniversitemiz Lisansüstü Eğitim Enstitüsü öğrencisi Galip KÖSE' nin Dr. Öğretim Üyesi Durmuş YILDIRIM 'ın "Lise Öğrencilerinde Finansal Sosyalizasyon. Samsun İline Yönelik Bir Uygulama" isimli yüksek lisans tezine ilişkin anket çalışmasının kabulüne oy birliği ile karar verildi.

Ek 3. Resmi Yazışmalar

T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğü

Sayı : E-72975315-044-349177
Konu : Anket İzni (Galip KÖSE)

SAMSUN VALİLİĞİNE
(İl Millî Eğitim Müdürlüğü)

İlgi : İşletme Ana Bilim Dalı 09.11.2022 tarihli ve 78633602-348122 sayılı yazısı.

Enstitümüz İşletme Ana Bilim Dalı yüksek lisans öğrencisi Galip KÖSE'nin, Dr. Öğr. Üyesi Durmuş YILDIRIM danışmanlığında yürüttü "Lise Öğrencilerinde Finansal Sosyalleşyon, Samsun İline Yönelik Bir Uygulama" başlıklı tez çalışması kapsamında uygulamak istediği anket çalışmasına ait başvuru belgeleri ektedir.

Söz konusu uygulamanın Müdürlüğüne bağlı ekte bahse konu okullarda online ya da yüz yüze olabilecek şekilde yapılabilmesi hususunda izin verilmesini arz ederim.

Prof. Dr. Ali BOLAT
Enstitü Müdürü

Ek: Başvuru Belgeleri (21 Sayfa)

ÖZ GEÇMİŞ

Galip KÖSE 2004 yılında Uşak Sultan-Halil Yiğit Ticaret Meslek Lisesi'nden mezun oldu. 2009 yılında Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Muhasebe Finansman Öğretmenliği bölümünden mezun oldu. Nisan 2010 itibariyle Uşak Halk Bankası Şubesinde servis görevlisi olarak çalışmaya başladı. Aralık 2010 itibariyle Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde Muhasebe ve Finansman Öğretmeni olarak çalışmaya başladı. Halen bu görevini yürütmektedir. Evli ve iki çocuk babasıdır.

İletişim Bilgileri

e-mail : galip.kose@hotmail.com
venaksira@gmail.com

Yayınlar:

1. Etkin Piyasalar Hipotezi Kapsamında İmalat Sektöründe Haftanın Günleri Anomalisi Uluslararası Akademik Birikim Dergisi Yıl: 2023, Cilt: 6, Sayı:1, ss.142-160 <https://orcid.org/0000-0002-6069-8776>